

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

NICHITA DANILOV: „DE LA DISTANȚARE SOCIALĂ LA DISTANȚARE COSMICĂ”

„Desigur, procesul evolutiv va fi unul lung și dificil, și nu lipsit de riscuri. Dar până la urmă, prin perseverență, experimentul va fi dus la bun sfârșit și vor apărea generații întregi de androgini. Atunci nu va mai fi nevoie nici de distanțare socială, nici de alte tehnologii și tehnici pentru a preveni o pandemie. Fiecare persoană își va fi suficientă sieși. Fiecare va trăi închis într-o sferă transparentă, fără să mai comunice la nivel empatic cu ceilalți. Cum nu vor mai poseda instinct social, distanța dintre o entitate androgină și alta va crește pe măsura evoluției.” (P. 8)

VAL BUTNARU: „DESPRE «SĂPTĂMÂNA ROȘIE»”

„Să spui despre Paul Goma că a fost o fire rebelă, un etern răzvrătit, înseamnă să nu spui mare lucru. Și totuși, anume astfel a fost scriitorul nostru. Presupun că neîmpăcarea lui cu lumea în care trăia, dar și cu personajele care populau această lume venea din marea nedreptate cu care s-a confruntat toată viața.” (P. 15)

AVANPREMIERĂ

Poeme de Șerban Axinte din volumul *Scrâșnetul dinților*, în curs de apariție la Editura Cartier. (P. 24)

„Nicolae Răileanu, fotograful de câteva decenii al Uniunii Scriitorilor /.../ a imortalizat multe dintre spectacolele vieții literare de la noi, dar iată că nu a mai reușit să le adune într-o carte. Au rămas doar memorabilele grupaje de fotografii imprimate în unele volume antologice

(gen «Cartea poeziei») sau reviste literare. Enorma cantitate de negative și de fișiere cu imagini depozitate, dar neselectate și neprelucrate, niciodată nu a fost valorificată în proiecte mari.

Mihai Ștefan Poiată /.../ a structurat un volum oarecum inedit. Pe de

o parte, el a încercat să ghicească eventualele intenții ale regretatului fotograf; pe de alta, realizând, totuși, o selecție proprie, a topit aici atât aspectele, previzibile, ale «vieții literare» oficiale, cât și secvențe din tenebrele literaturii ca spectacol.”

„TESTAMENT NEÎMPLINIT”:

„(...) N-am înțeles ce-a vrut să spună,
N-am înțeles de ce-a venit;
I-am pus pe creștet o cunună
De spini și-apoi l-am răstignit!”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

IN SFUMATO – P. 6

EUGEN LUNGU: „SEROTONINĂ” (I)

CRONICI LITERARE – P. 10, 19, 22

DE MIRCEA V. CIOBANU, LUCIA ȚURCANU ȘI MARIA PILCHIN

DOCUFICȚIUNI – P. 14

DINU MIHAIL: „ÎNTRE BAUDELAIRE ȘI ECATERINA CEA MARE”

CONFERINȚE – P. 20

NINA CORCINSCHI: „DIASPORA FILOLOGICĂ, ACASĂ”

FILTRE – P. 23

VALENTIN GUȚU: „UN MOMENT” (II)

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

ANUL 6 | NUMĂRUL 10 (51) | OCTOMBRIE | 2020

IN SFUMATO
de EUGEN LUNGU

06 „SEROTONINĂ” – O ANALIZĂ A ROMANULUI LUI MICHEL HOUELLEBECQ DIN PERSPECTIVĂ COMPARATISTĂ

EDITORIAL
de TEO CHIRIAC

03 „CRONICA UNEI CRIZE ANUNȚATE”

FIRUL CU PLUMB
de GRIGORE CHIPER

09 „AM VĂZUT”

04 SELFIIURI CU GULLIVER

„ÎNTÂLNIREA OCHIULUI CU LUMINA” (I)
DE TEO CHIRIAC

05 DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

„UNIREA SE AMÂNĂ? UNIREA SE FACE! UNIREA E APROAPE!” (XIV)
DE VLADIMIR BEȘLEAGĂ

08 UȘI ÎN ASFINȚIT

„DE LA DISTANȚARE SOCIALĂ LA DISTANȚARE COSMICĂ”
DE NICHITA DANILOV

09 MEDALION

„PAUL GOMA – 85: DIN «CALIDORUL» POSTERITĂȚII”
DE EMILIAN GALAICU-PĂUN

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

24 POEME DE ȘERBAN AXINTE DIN VOLUMUL „SCRĂȘNETUL DINȚILOR”, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER

10 CÂMPUL ALB, OILE NEGRE

„EMANAȚIILE LITERATURII NESCRISE”
DE MIRCEA V. CIOBANU

14 PAGINI DE ISTORIE

„BISERICA ȘI RELIGIA CREȘTINĂ ÎN BASARABIA A. 1918-1940” (III)
DE NICOLAE ENCIU

15 VÂNTURILE, VALURILE...

„DESPRE «SĂPTĂMÂNA ROȘIE»”
DE VAL BUTNARU

16 DOCUFICȚIUNI

„ÎNTRE BAUDELAIRE ȘI ECATERINA CEA MARE”
DE DINU MIHAIL

17 POEME

DE ANNA ROSIER

18 PLURALIA TANTUM

„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE” (XXX)
DE LEO BUTNARU

19 VÂRFURI DE COMPAS

„CĂRTĂRESCU, GENUINUL?”
DE LUCIA ȚURCANU

20 CONFERINȚE

„DIASPORA FILOLOGICĂ, ACASĂ”
DE NINA CORCINSCHI

22 POETAE NOVI

„SUNT UN ANIMAL CARE SÂNGEREAZĂ”
DE MARIA PILCHIN

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ ȘI DIALOG CULTURAL

Director: Arcadie Suceveanu

Redactor-șef: Teo Chiriac

Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru

Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău), Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București), Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinski (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț

Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:

MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724

Fax: (+373 22) 237118

E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 1000 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

INSTITUTUL
CULTURAL
ROMÂN

DEPARTAMENTUL PENTRU
RELATIA CU REPUBLICA MOLDOVA

Această revistă apare cu sprijinul Institutului Cultural Român și al Secretariatului General al Guvernului României – Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova.

Textele și imaginile inserate în paginile publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus. Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word, Pages sau alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă poziția oficială a ICR sau DRRM. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de TEO CHIRIAC

THIERRY WOLTON DESPRE COMUNISM

„Din speranță pentru o mare parte din omenire, comunismul s-a preschimbat în mustrare de conștiință când prăbușirea sistemului a confirmat dezastrul pe care-l provocase. E groaznic să te-nșeli, și cu atât mai mult să fi fost înșelat. Prima reacție este, adesea, să dăm uitării propria credulitate și, odată cu ea, ceea ce a cauzat-o. Comunismul se estompează din memoria oamenilor fiindcă nu e deloc de dorit să și-l amintească, cu excepția celor care au suferit de pe urma lui și ale căror răni sunt încă vii. Bătrânul nostru Continent, mai ieri divizat cu forța, este astăzi în continuare scindat de acest trecut trăit în mod diferit. Cortina de Fier a căzut, dar se înalță un Zid al memoriei, sursa unor neînțelegeri care dăunează coeziunii europene. Rateurile democratice pe care le înregistrează fostele țări socialiste din Europa de Est sunt o moștenire a acestei istorii comuniste prea repede achitate de cealaltă parte a Europei, care a avut norocul să nu fi suferit aceeași soartă. Comunismul s-a născut în Europa, să nu uităm, și a prosperat în parte grație tradiției creștine din care s-a inspirat: cei din urmă vor fi cei dintâi, a spus Cristos, cei săraci vor fi stăpânii lumii, promite marxism-leninismul. Aceste rădăcini ne ajută să-nțelegem de ce e atât de greu de privit în față această filă de istorie. Prin urmare, negarea ei nu poate decât să agraveze discreditarea unui Occident care pozează bucuroși în model de civilizație, care se vrea purtător de valori universale. Dacă refuzăm să admitem caracterul criminal al acestei ideologii și să recunoaștem dramele pe care le-a provocat, cu ce drept moral îi putem noi califica pe islamisti ca «barbari»? Faptul că uităm de propria noastră sălbăcie, contestându-i ravagiile, slăbește autoritatea morală pe care ne-o atribuim. Comunismul nu răspunde oare aceleiași aspirații ca islamismul, apărut din pretenția cătorva ideologi de a domina lumea și de a-i modela pe oameni după calapodul lor, așa cum își propun să facă «nebunii lui Allah»? În materie de credință și metodă, religia seculară comunistă nu e cu nimic mai prejos decât jihadiștii. A refuza să vedem și să acceptăm acest lucru înseamnă a-i încuraja pe islamisti în nihilismul lor, în orice caz atâta vreme cât o să continuăm să negăm propriul nostru trecut. Istoria devine folositoare dacă ne permite să înțelegem prezentul. Denunțarea negaționismului care schimbă și percepția, și perspectiva asupra istoriei nu e ceva de luat în glumă; e o chestiune de salvare.”

(Thierry Wolton, „Negaționismul de stânga”, traducere din franceză de Georgeta-Anca Ionescu, București, Editura Humanitas, 2019)

CRONICA UNEI CRIZE ANUNȚATE

Conform definiției din dicționar, editorialul ar fi un articol de ziar sau de revistă, de obicei nesemnat (sic!), care exprimă punctul de vedere al conducerii redacției într-o problemă actuală și importantă. În regimul sovietic, editorialul, numit și articol de fond, avea rolul de a propaga ideologia comunistă și de a explica, pe înțelesul maselor largi, sarcinile mărețe ale construirii comunismului, „viitorul luminos” al întregii omeniri. Materialul nu putea fi semnat de o singură persoană (de redactorul-șef, spre exemplu), deoarece era scris la comanda partidului și supravegheat de departamente speciale ale comitetului central, organul superior al PC.

În prezent, editorialele ziarelor oglindesc, cu aceeași fidelitate și, de cele mai multe ori, cu aceeași părtinire și lipsă de scrupul, opiniile sponsorilor lor (partide politice sau clanuri oligarhice – deseori, același lucru). Cu toate că poartă, fără excepții, semnătura unui autor, personale sunt doar invectivele pe care le folosesc unii editorialiști pentru a potența mesajul finanțatorilor.

Și publicațiile literare își au editorialiștii și editorialele lor. Deseori, acestea îndeplinesc, din păcate, aceleași funcții ca și editorialele politice: înfierând „direcții” noi sau vechi, criticând „teze” potrivnice, ironizând „găști” și „grupări” adverse.

Revista noastră, care, iată, a ajuns la a cincizeci și una apariție, și-a propus de la bun început să evite, în editorialele sale, luările de atitudine partizane și să se axeze doar pe dezbateră de idei și pe analiza unor evenimente și fenomene culturale/literare. Acum șase ani, în primul editorial al „Revistei literare”, intitulat *Pro domo*, scriam despre cel mai ambițios proiect al Uniunii Scriitorilor din ultimul timp, și anume: editarea unei publicații periodice a breslei scriitoricești. Editorialele care au urmat, semnate de mai mulți scriitori, au tratat diverse chestiuni legate de activitatea instituției, au analizat starea culturii, artei și literaturii naționale, au făcut atentă opinia publică asupra unor probleme majore ale societății. Autorii care le-au redactat (de cele mai multe ori, membrii echipei redacționale, deși printre editorialiști s-au prenumărat și colegi din afara redacției) au ocolit aspectele mai puțin relevante și efemere ale vieții literare, abordând chestiuni de ordin general, definitorii pentru spațiul cultural de aici, dar și pentru epoca în care trăim cu toții. Niciunul dintre editorialele publicate până în acest moment nu a reflectat opinia oficială a USM. Azi însă Uniunea noastră are nevoie de un asemenea text.

Desigur, ar fi fost frumos ca, după 50 de numere apărute, editorialul de față să fie un bilanț ori un raport de etapă sau, și mai

bine, o nouă provocare intelectuală. Anul 2020 a avut însă, pentru noi, scriitorii, un alt cap de afiș decât problematica culturală și dezbateră de idei literare. În centrul atenției a ajuns coronavirusul și lupta cu această calamitate care continuă să pună în primejdie viața oamenilor, afectând toate sferile de activitate, închizând pe termen nedeterminat întreprinderi și instituții.

Astfel, în numărul curent al „Revistei literare”, suntem nevoiți să dedicăm acest spațiu privilegiat unei probleme majore pe care au provocat-o restricțiile legale instituite în cadrul luptei cu epidemia și care riscă să blocheze și chiar, în scurt timp, să prejudicieze întreaga activitate a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. În editorialul de azi nu vom examina și discuta, așadar, materii înalte, ci vom atrage din nou atenția tuturor membrilor USM asupra unei chestiuni pe care încercăm să o rezolvăm în comun și în timpul cel mai util cu putință pentru a evita o criză de proporții și de durată, cu urmări imprevizibile pentru Uniune.

Se știe că situația de urgență din sănătatea publică a dus la amânarea alegerilor pentru o nouă conducere a USM. Consiliul Uniunii s-a convocat în repetate rânduri pentru a lua o decizie în ceea ce privește organizarea Adunării Generale (AG), singurul organ abilitat cu această prerogativă.

În data de 27 august a.c., Consiliul a decis amânarea alegerilor, însă această decizie nu a fost recunoscută de organele competente. În același timp, Agenția Națională pentru Sănătatea Publică (ANSP) ne-a comunicat oficial că ni se interzice adunarea unui grup mai mare de 50 de persoane, dar și convocarea persoanelor cu vârste peste 63 de ani. În consecință, ANSP ne-a recomandat organizarea unei AG on-line.

La o nouă convocare, Consiliul USM a fost de părere că nu se pot organiza alegeri în regim on-line, deoarece, astfel, se încălcă dreptul la votul secret. Până la urmă, membrii Consiliului au căzut de acord să se organizeze o AG on-line, care să creeze un cadru legal pentru amânarea alegerilor. Un alt motiv l-a constituit imposibilitatea convocării on-line a tuturor membrilor USM, care ar fi dus la încălcarea dreptului fundamental de vot în cadrul alegerii unei noi conduceri.

Secretariatul USM, împuternicit de Consiliu, a adresat o scrisoare membrilor Uniunii pentru a înlesni AG în regim on-line. Astfel, scriitorii au fost înștiințați că organizarea alegerii noi conduceri în regim on-line ar fi una abuzivă, întrucât nu ar asigura votul secret, singura alternativă rezonabilă fiind organizarea unei AG on-line pentru a conferi un cadru legal amânării alegerilor. Miza cea mare a fost

introducerea în Statutul USM a punctului /e/ în articolul 4.2.9., după cum urmează: „În situații excepționale, de catastrofe naturale, pandemii, stare de urgență în sănătatea publică sau orice altă situație de criză care face imposibilă convocarea fizică în ședință a tuturor membrilor USM, Adunarea Generală se convoacă în regim on-line și, exceptând prevederile art. 4.4 din Statut, alege Președintele interimar al USM, componența Consiliului USM și a Comisiei de Cenzori”.

Această modificare în Statut ar permite amânarea legală a alegerilor USM până la ridicarea stării de urgență din sănătatea publică și organizarea ulterioară a AG în condiții normale. Menționăm în scrisoare că, de îndată ce se va ridica starea de urgență, Consiliul se va întruni pentru a stabili, în cel mai scurt timp posibil, data AG pentru alegerea noii conduceri a Uniunii.

În finalul scrisorii, îi rugăm pe membrii USM să-și exprime votul cu privire la introducerea punctului /e/ în articolul 4.2.9 din Statutul organizației și, respectiv, prelungirea mandatului actualei conduceri până la ridicarea stării de urgență.

Scrisoarea a avut, din fericire pentru noi toți, efectul scontat. După finalizarea procedurii, Comisia de numărare și validare a voturilor a anunțat rezultatele votării, constatate și prin proces-verbal. Astfel, din numărul total de 275 de membri ai USM, la AG în regim on-line au participat 159 de membri (57,8%, adică majoritatea simplă). Dintre aceștia, 158 de membri au votat pentru modificarea Statutului și re alegerea actualei conduceri.

Prezenta modificare a Statutului USM va intra în vigoare începând cu data înregistrării acesteia de către organul înregistrării de stat al Republicii Moldova.

Trebuie să recunoaștem că ne-am fi dorit, firește, o prezență mai mare la vot, mai multă participare și, de ce nu, empatie, nu atât pentru conducerea actuală a USM și pentru Consiliul care a căutat mereu și, uneori, cu disperare, soluții la criza apărută, cât pentru organizația în sine, a cărei existență însăși este acum primejduită de situația creată în țară. Le mulțumim celor care au pus umărul la ieșirea din criză, demonstrând că, la un secol de la fondare (prima Societate a Scriitorilor Români din Chișinău a fost constituită în 1920), organizația scriitorilor basarabeni este, în continuare, capabilă de solidaritate și de reziliență.

Nu ne rămâne decât să sperăm că vom da dovadă de același caracter și de aceeași responsabilitate atunci când timpurile ne vor aduce noi provocări și va trebui să intervenim din nou, împreună, pentru a ne salva breasla.

Foto de N. RĂILEANU

SELFIURI CU GULLIVER

ÎNTÂLNIREA OCHIULUI CU LUMINA (I)

de TEO CHIRIAC

„Dacă ochiul ar fi o vietate,
văzul însuși ar fi sufletul lui.”
(Arisotel, „Despre suflet”)

I

Uneori îți scapă diferențele dintre solstițiu și echinocțiu. (Li se mai întâmplă și altora, nu? Pe mulți însă nu-i preocupă deloc astfel de lucruri.) Știi doar că este vorba despre durate diferite ale zilei și nopții, despre lumină și întuneric, despre amurguri și răsărituri. Știi, de asemenea, că aceste fenomene cosmice se datorează poziției soarelui față de ecuatorul ceresc în anumite momente ale anului. Dar asta e puțin și e cam abstract, iar tu ai vrea să cunoști partea concretă, vizibilă a fenomenelor, inclusiv detaliile și nuanțele.

Mergi la surse ca să afli (pentru a câta oară?) că la solstițiul de vară (21/22 iunie) e cea mai lungă zi din an, după care ziua începe să scadă. La echinocțiul de toamnă (23 septembrie) ziua este egală cu noaptea, după care devine mai scurtă decât noaptea. Ziua continuă să scadă până la solstițiul de iarnă (21/22 decembrie), care marchează cea mai scurtă zi din an. După care noaptea începe să scadă, iar ziua să crească și tot crește până în jurul lui 21 martie, când ziua ajunge, din nou, să fie egală cu noaptea.

Când scrii aceste rânduri, ziua e în continuă scădere, iar noaptea, dimpotrivă, în continuă creștere. Acum, eminescian vorbind, „Ziua scade, noaptea crește/ Și frunzișul mi-l rărește./ Bate vântul frunza-n dungă/ – Cântăreții mi-i alungă; (...) Și se duc pe rând, pe rând,/ Zarea lumii-ntune-când”. Macedonskian vorbind, acum „E vremea rozelor ce mor,/ Mor în grădini, și mor și-n mine (...) Și-n marea noapte care vine/ Duiioase-și pleacă fruntea lor/ – E vremea rozelor ce mor”.

II

Etoamnă târzie, vine marea noapte, uite!, iar tu te retragi la țară, mai aproape de locul de naștere, mai aproape de matrice, de tainele facerii. Așa cum, pe timp de noapte, păsările se retrag la cuiburile lor, precum albinele se adună în stupi, precum furnicile se întorc la mușuroaie. La fel cum, după mai multe rătăciră prin ceruri și pe pământ, sufletele umane se întorc în trupurile lor, se închid

acolo, în străfunduri de nepătruns, pentru rugăciune, pentru reflecții, pentru visare.

Ziua se scurtează și tu ești în drum spre locul de baștină; acolo unde, atât de vastă și de măreață, bolta cerului poate fi atinsă cu mâna, iar stelele strălucesc tainic precum diamantele, pentru a-ți menține ochiul și văzul în stare de veghe. Altminteri, fără lumina lor călăuzitoare ți-ar fi fost greu, dacă nu chiar imposibil, să descoperi, după atâtea dulci și ispititoare erori, chipul aspru al adevărului, să ieși, după atâtea impasuri și blocaje, pe calea cea dreaptă, a libertății interioare, să-ți urmezi firul vieții – de-acum tot mai scurt, tot mai subțire.

Se întunecă văzând cu ochii și tu revii acasă; acolo unde, în vremuri străvechi, învăluit de suflul divin al vieții, ochii tăi au văzut prima oară cerul; unde picioarele tale au simțit prima oară pământul, unduirea ierbii, roua dimineții; acolo unde, în anii tăi fragezi, asemanai facerea și desfacerea lumii cu jocurile copilărești, jocuri frumoase, captivante, înfricoșătoare; te întorci în locul de unde a început și unde, după numeroase călătorii pentru cunoașterea lumii și descoperirea de sine, marea ta aventură e pe sfârșite.

Plină de răspântii și cotituri, de suferințe, dar și bucurii nesperate, această cale este aventura vieții tale: o aventură inițiatică, și totodată pe înțelesul oricui, întreprinsă cu

scopul de a găsi un sens moral existenței tale, deopotrivă cerești și pământești, și de a-ți salva sufletul, înainte de moarte.

III

Bineînțeles: copilăria este Paradisul pe care oricine îl va pierde, mai degrabă sau mai târziu. Plecat de-acasă, printre oameni și stele, izgonit în lume ca un răufăcător, viața întreagă ai visat un singur lucru: să revii la origini, să redevii copil, să regăsești Paradisul pierdut acolo, printre stele...

De-a lungul timpului, privind bolta înstelată, cutremurat de spaimă și uimire, corpul tău obscur, primitiv, ordinar se va transforma într-un corp subtil, sensibil, sclipitor. Dintre toate simțurile tale, cel mai complex și mai util s-a dovedit a fi văzul, toate celelalte raportându-se la el. Ai descoperit, astfel, că senzațiile vizuale îți impresionează puternic imaginația, iar interacțiunea între tine și stele naște emoții, creează miracole, produce energii. Pe lângă aceasta, ai descoperit că lumea stelelor și lumea oamenilor au multe trăsături comune. De exemplu, stelele cerului se grupează în universuri, în constelații și galaxii, iar oamenii pământului se unesc în familii, națiuni și popoare. În plus, chiar dacă se află în raporturi foarte strânse, distanțele dintre stele și dintre oameni se măsoară în ani-lumină.

La fel, prin analogie cu oamenii, pe bolta cerului există stele „anemice” și stele „hiperactive”, stele „norocoase” și stele „rele”; sunt stele vizibile, strălucitoare și stele nevăzute, ascunse, obscure. De asemenea, există stele fixe și stele rătăcitoare, stele gemene și stele solitare, stele sterpe și stele fertile. De când e lumea, stelele cerului sunt înregistrate, numerotate, codificate. Multe din ele poartă nume de oameni, de animale, de păsări. În acest fel, oamenii încearcă să se apropie cât mai mult de stele, să le umanizeze, iar stelele cerului, aliniindu-se într-un fel sau altul, misterios, doar de ele știut, încearcă să aducă ordine și lumină în destinele lumii terestre.

Asemeni omului, care are un început și un sfârșit, orice stea are o zi de naștere și o zi a morții sale. De-a lungul existenței lor, stelele se schimbă, se transformă, parcurgând drumuri cosmice inimaginabile – de la nori și nebuloase până la nove și supernove, de la sisteme solare și constelații până la gigante roșii și pitice albe. Altfel spus, fiecare stea își are propria istorie, propria sa biografie, compusă din evenimente faste (perioadele de formare și de maximă strălucire) și nefaste (perioadele de îmbătrânire, de agonie, de stingere). Soarele, bunăoară, frumosul și generosul astru ceresc, se va transforma și el, după câteva miliarde de ani, într-o gigantă roșie; apoi din el va rămâne doar o pitică albă, învăluită într-o membrană de gaze și praf interstelar.

Până atunci însă, legendarul astru, Zeul Soare, acest simbol al speranței, dragostei și renașterii, rămâne în continuare la cârma orașului solar, numit Heliopolis, apărându-l de cel mai aprig dușman al său, de Zeul întunericului și al haosului. Aflat la hotarul dintre cele două mari ținuturi, cel terestru și cel astral, faimoasa zeităte nu uită să-și apere privitorii, din cer și de pe pământ, de haos și întuneric. Iar armele cele mai strașnice din dotarea lui sunt acestea: lumina dragostei, căldura dragostei, flacăra dragostei, văpaia dragostei, focul dragostei și multe altele, la fel de luminoase și de arzătoare.

Din această cauză, despre cele mai frumoase și mai iubitoare ființe umane se spune: sunt rupte din soare.

EDITURA ȘTIINȚA

ALEXANDRU PLĂMĂDEALĂ
UN PROMOTOR AL FRUMUSEȚII CLASICE
SELECȚIE, PREFATĂ, TABEL CRONOLOGIC
ȘI COORDONARE DE VASILE MALANEȚCHI

„Volumul adună la un loc materiale, informații și date ce s-au vehiculat în spațiul public timp de un secol și mai bine și reprezintă, într-un fel, oglinda fidelă a ceea ce s-a scris până acum despre omul și artistul plastic Alexandru Plămădeală. Tot așa cum acesta reprezintă imaginea cât se poate de veridică a evoluției societății basarabene în prima jumătate a secolului al XX-lea, cu schimbarea consecutivă a regimurilor social-politice și modificarea atitudinii față de moștenirea sa cultural-artistică. Remarcăm nivelul elevat al interpretărilor și cercetărilor întreprinse în deceniile de la urmă, trecerea de la sociologismul (vulgar) vetust la abordarea axată pe principii eminamente estetice a moștenirii artistului plastic Alexandru Plămădeală.”

EDITURA

VA URMA

DIVANUL ÎNȚELEPTULUI

UNIREA SE AMÂNĂ?
UNIREA SE FACE!
UNIREA E APROAPE! (XIV)

de VLADIMIR BEȘLEAGĂ

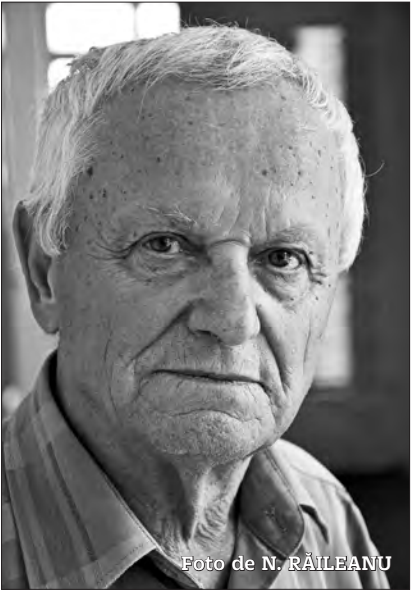

Foto de N. RĂILEANU

Cititorul: Și? Și ce mai avem azi de citit/aflat?
Autorul: Încă un moment memorabil, venind din acel an 1988.
Cititorul: Unul scurt?
Autorul: Să încercăm. În anul următor, 1989, se împlineau 100 de ani de la moartea lui Eminescu...
Cititorul: Iar în acel an 1988 regretatul poet, prozator, eseist și traducător Aureliu Busuioc făcea 60 de ani...
Autorul: Colosală asociație, domnul meu!
Cititorul: Ce se întâmplă, deci?
Autorul: Sosește la Chișinău un grup de scriitori în frunte cu neuitatul nostru coleg și prieten ieșean Emil Iordache, care făcea o călătorie pe ruta Putna-Cernăuți-Chișinău-Odesa, în vederea colectării datelor pentru o carte dedicată lui Eminescu.
Cititorul: Vin, desigur, la muzeu?
Autorul: Exact. În acel timp, octombrie 1988, Busuioc proiecta o ieșire la vila sa de la Ghetlova, pentru a marca evenimentul...
Cititorul: Și-i invită cu el și pe oaspeții ieșeni!
Autorul: Exact! Mergem acolo cu autocarul Uniunii, pe trecem la o grădiniță de copii, cu tot fastul și dichisul...
Cititorul: Voi, muzeiștii, Busuioc cu oaspeții lui, printre care și cei sosiți de la Iași, cu Emil Iordache lider...
Autorul: Da, da... O petrecere frumoasă, de suflet, ca între frați...
Cititorul: Dacă-i așa cum zici: între frați, atunci de ce ți-ai amintit acel moment?!
Autorul: Pentru că finalul a fost absolut neașteptat!
Cititorul: Acolo, la Ghetlova?

Autorul: Și acolo, dar și – după! Mai ales – după...
Cititorul: Adică? Ce vrei să zici cu asta?
Autorul: Ascultă atent. În timpul sindrofiei – era noapte, satul dormea, numai noi chefuiam! –, iese Busuioc pentru nevoile trupului afară și...
Cititorul: Și?
Autorul: Dă, pe lângă un zid, de... o umbră!
Cititorul: O umbră?
Autorul: Care stătea acolo și trăgea cu urechea la ceea ce se petrecea/auzea/vorbea în sala de mese a grădiniței de copii.
Cititorul: La aniversarea lui Busuioc! Și ce-a făcut Busuioc?
Autorul: S-a răstit la acea umbră.
Cititorul: Știa el prea bine cine este ea?
Autorul: A strigat revoltat: „Mă! Dar tu ce cauți pe aicea?”
Cititorul: În noapte? Și umbra ce i-a răspuns?
Autorul: „Dacă ne-a trimis... șeful!”
Cititorul: Ca să vezi, se cunoșteau: umbra și Busuioc!
Autorul: Mare lucru să pricepi una ca asta – pe atunci spioni peste tot!
Cititorul: Și cum s-a încheiat daravela cu umbra?
Autorul: Asta o știu direct din gura lui Busuioc. Zicea așa: „A doua sau a treia zi am mers la «Șefu», am intrat revoltat în biroul lui și i-am spus foarte răstit: «Dacă aveai nevoie de informațiile respective, să mă fi contactat direct pe mine! De ce mi-ai trimis cărțițele alea?»”
Cititorul: Ia uite ce ton și-a permis dl Busuioc față de marele „Șef”!
Autorul: Da... Pentru că se cunoșteau bine...
Cititorul: Desigur, nu încape nicio îndoială! Și cum a reacționat marele mahăr al serviciului din întuneric?

Autorul: A strigat la regretatul nostru poet, prozator, eseist și traducător: „Dacă așa ți-i vorba, lasă că am să-ți coc eu turta!”
Cititorul: Și i-a... copt-o?
Autorul: Asta nu pot s-o știu – Busuioc nu mi s-a des-tăinuit...
Cititorul: Acum să-mi divulgi și numele celui șef – e voie?
Autorul: Poftim. Cu plăcere! Generalul de securitate Gheorghe Lavranciuc.
Cititorul: Așaaa?
Autorul: Ți l-am divulgat pentru că, în textul următor, dedicat lui Dumitru Matcovschi, va fi implicat în mod direct...

P.S.
Autorul: Mi-am mai amintit un detaliu, pe cât de amuzant, pe atât de plastic, memorabil și elocvent...
Cititorul: Adică?
Autorul: La întoarcere, în drum spre Chișinău de la Ghetlova, cum eram cu toții într-o dispoziție bahică excelentă, fără să știm de ceea ce i s-a întâmplat amfitionului nostru cu umbra, Emil Iordache, marele om de suflet și vorbitor de rusă ca un nativ sadea, sporovăind fel de fel de vorbe, tot puncta, pe rusește, o rusă autentică, dulce chiar: „Mejdu nami, kaghebeșnikami! Mejdu nami, kaghebeșnikami!” Adică: „Ca între noi, kaghebiștii! Ca între noi, kaghebiștii!”
Cititorul: Pe cine și ce avea Emil Iordache în vedere?
Autorul: Numai el și Aureliu Busuioc puteau să știe. Pe ei să-i întrebăm!

P.P.S.
Autorul: Mi-am mai amintit două momente amuzante legate de memoria regretatului Valentin Mândăcanu...
Cititorul: Care? Să le auzim!
Autorul: Când s-a repatriat dlui din România...
Cititorul: Re-re-re-repatriat!
Autorul: Exact! Vine să-și perfecteze actele. Birocrația rusă îi face bucata.
Cititorul: Cum?
Autorul: Stâlcindu-i numele! A mers de trei ori la biroul de pașapoarte până și-a văzut ortografiat corect numele.
Cititorul: Anume?
Autorul: La început: „Mandikean”, apoi „Mandukean” și, în sfârșit, „Mândăcanu”.
Cititorul: Și al doilea moment?
Autorul: Am mers, după plecarea lui la cele veșnice, la el acasă. Doamna Iulia m-a condus în biroul lui de lucru, unde am văzut toată biblioteca răsturnată de pe rafturi, zăcând grămadă la podea...
Cutitorul: Ce s-a întâmplat cu biblioteca lui Valentin Mândăcanu? Cutremur de pământ?
Autorul: A spus, oftând cu durere doamna Iulia: „A vrut Valentin să-și organizeze cărțile cum îi plăcea lui... Le-a dat jos, dar nu a mai reușit... S-a stins și au rămas cărțile orfane...”

CARTIER DE COLECȚIE

MIRON KIROPOL
NEISTOVITĂ
INIMA VÂNTULUI

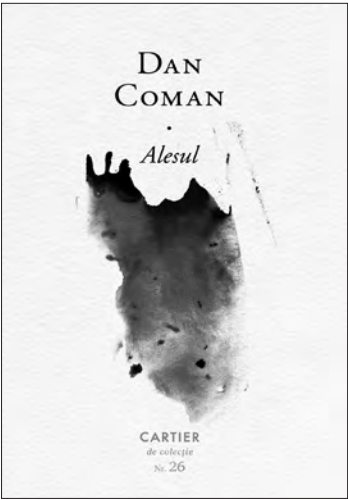
POEME ALESE DE
CONSTANTIN ABĂLUȚĂ

CARTIER DE
COLECȚIE NR. 25

„Cred că poemele lui Miron Kiropol sunt făcute (...) întâi de toate pentru a fi citite cu bucurie și uimire copilărească. Apoi recitite cu melancolia meditativă a celui ce a trecut prin atâtea și atâtea întâmplări neprevă-

zute ale vieții. Iar în cele din urmă – preponderent în textele de senectute –, versurile lui să te surprindă cu foșnetul discret al celui inexorabil care se apropie pentru fiecare ființă gânditoare. Iertarea și extincția se proiectează acum laolaltă într-o blândă epifanie.”

Constantin ABĂLUȚĂ

DAN COMAN
ALESUL

ANTOLOGIE
DE AUTOR

CARTIER DE
COLECȚIE NR. 26

„Dan Coman, poet și prozator bistrițean închis în propria poezie ca un scafandru într-un acvariu, este poate creatorul celui mai coerent și mai consecvent mediu poetic din literatura noastră de după convențional alesul an 2000. Așezat la intersecția

neoexpresionismului cu suprarealismul, el reușește să contopească cele două forme de expresie poetică într-un melanj personal, legat definitiv de numele său, pe care-l exploatează cu autoironie amară.”

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

VA URMA

IN SFUMATO

SEROTONINĂ

de EUGEN LUNGU (I)

SEROTONINĂ vs. DOSTOIEVSKI

În *Serotonină*, noul roman al lui Michel Houellebecq, personajul principal, Florent-Claude Labrouste, trăiește mult mai viu închipuirile sale decât realitatea însăși. Viața lui a intrat pe o pantă a insolubilului, propria existență i se pare searbădă, inutilă și, deci, greu suportabilă. Mai mult lehametit (*lehamisit*, zice el, în versiunea traducătorului) decât exasperat, încearcă chiar să-și ia zilele. Rar de tot, destinul pare gata să-i mai acorde o șansă, scoțându-i în față pe cineva de care să se atașeze și care să-l țină pe linia de plutire. Labrouste se și agață de una dintre aceste ocazii. E vorba de episodul de la benzinărie. În momentul când își făcea plinul, eroul nostru e rugat de două fete drăguțe de la bordul unui Volkswagen Broscuță să le ajute să-și verifice pneurile mașinii. Cu un aer doctoral, Florent-Claude le dă sfaturi utile și chiar le ajută, după care, voioase, fetele se îmbarcă și își continuă calea.

Întâlnirea, absolut întâmplătoare, îi dă prilej eroului să-și imagineze o eventuală apropiere între el și una din fete. Evident, totul se petrece în exaltata sa închipuire: „Nu voi ști niciodată, nu mă pricepusem să-mi ating viața de viața lor, aș fi putut totuși să le propun să vină în vizită la stațiunea mea naturistă, s-ar fi aflat în mediul lor natural, poate că bruneta ar fi plecat, dar aș fi rămas cu șatena, până la urmă, la vârsta mea, perspectivele de a fi fericit devin cam șovăielnice, însă, oricum, preț de câteva nopți după acea întâlnire am visat că șatena se întorcea și-mi suna la ușă. Se întorsese după mine, răstăcirea mea prin lume se isprăvise, se întorsese să-mi salveze sula, ființa și sufletul, laolaltă. «Și, în casa mea, slobodă și cutezătoare, să intri ca o stăpână.» În unele dintre aceste vise, îmi preciza că prietena ei brunetă aștepta în mașină, ca să afle dacă putea să urce și să ni se alăture; însă această variantă de vis a devenit din ce în ce mai puțin frecventă, scenariul se simplifică și până la urmă n-a mai fost nici un scenariu, imediat după ce deschideam ușa pătrundeam într-un spațiu luminos, de nepovestit. Năzăririle astea m-au urmărit un pic mai mult de doi ani – dar să nu anticipăm” (Michel Houellebecq, *Serotonină*, Humanitas Fiction, 2019. Traducere din limba franceză și note de Daniel Nicolescu). Pentru fraza „Și, în casa mea, slobodă și cutezătoare,

să intri ca o stăpână”, traducătorul dă următoarea notă de subsol:

1. Un ecou, probabil, al versurilor lui Nekrasov din poemul „Locul de baștină” (în traducerea franceză a lui Halpérine-Kaminsky): „*Et dans ma maison, librement et hardiment, entre et règne*”.

Traducătorul ezită, din moment ce-și pune nota sub semnul probabilității. Cred că are dreptate în șovăirea sa deoarece e puțin verosimil că prozatorul francez se referea direct la un poem scris de Nikolai Nekrasov, autor puțin cunoscut în Occident. Argumentările ce urmează depășesc simpla comentare a unei note de subsol, deoarece se referă la conceptul și fondul întregului roman al lui Michel Houellebecq.

NEKRASOV ȘI DOSTOIEVSKI ÎN FRANȚA

Estetica sovietică i-a dat cele mai înalte note lui N. Nekrasov («*виднейший русский революционно-демократический поэт*» [„cel mai de seamă poet revoluționar-democratic”], spre deosebire, să zicem, de atitudinea oficială față de Tugheniev, Tolstoi sau, mai ales, în raport cu Dostoievski, acesta din urmă fiind mult timp considerat în URSS un dușman înveterat al puterii sovietice. Deși nu s-a bucurat în Occident de faima celor trei, poetul-revoluționar a fost totuși tipărit în Europa apuseană, inclusiv în Franța. În

traducerea lui Ely Halpérine-Kaminsky și a lui Charles Morice (traducătorul Serotoninei îl ignoră pe al doilea tălmăcitor), în Paris, la sfârșitul secolului al XIX-lea apărea o culegere din poemele lui Nekrasov intitulată *Poésies populaires*. În respectiva antologie, la p. 223-224, intra și poemul din care Michel Houellebecq preleva două versuri. Citez câteva secvențe din poem:

Quand, de la nuit de sa perte,
Par un mot d'ardente persuasion,
J'ai sauvé ton âme égarée
Et qui débordait de douleur,
Tu as maudit en te tordant les mains
Le vice qui t'avait investie :

[.....]
Ne crois pas à la foule stupide et menteuse,
Oublie ces doutes,
Que ton âme malade et craintive
Se dérobe aux pensées torturantes.

Quitte les tristesses inutiles,
Cesse de réchauffer un serpent dans ton sein,
Et dans ma maison, librement et hardiment,
Entre et règne ! (subl. mea, e.l.)

Fie vorba între noi, traducerea e execrabilă! Pare mai curând un bruion ad litteram, în care au fost nimicite fără milă ritmica severă și rimele perfecte ale poetului rus. Să nu uităm că Nekrasov era un artist al cuvântului!

În ediția franceză de care vorbim, intrigă și titlul poeziei – *Le lieu natale*. Nekrasov semnase un poem cu acest titlu

(*На родине*), dar textul respectiv are un alt conținut. Poemul de care ne ocupăm e însă fără titlu și e citat, de regulă, după primul vers: *Когда из мрака заблужденья...*

Когда из мрака заблужденья
Горячим словом убежденья
Я душу падную извлек,
И, вся полна глубокой муки,
Ты прокляла, ломая руки,
Тебя опутавший порок;

[.....]

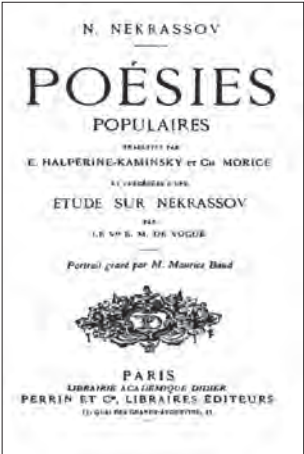
Не верь толпе - пустой и лживой,
Забудь сомнения свои,
В душе болезненно-пугливой
Гнетущей мысли не таи!

Грустя напрасно и бесплодно,
Не пригревай змеи в груди
И в дом мой смело и свободно
Хозяйкой полною войди!

Sursa rusească după care citez are o respectabilă pondere academică¹.

Nu avem deci nicio îndoială că inserția intertextuală din roman e un distih aparținând lui Nekrasov – textele de mai sus o confirmă indubitabil! E mai puțin probabil însă că „anarhistul” Houellebecq să se fi delectat prea mult cu excesiv disciplinatul poet revoluționar-democratic! Sursa citatului e mai degrabă opera altui rus, pe care apusul l-a citit cu ardoare, l-a elogiat până la idolatrizare și l-a urât cu egală frenezie: Fiodor Mihailovici Dostoievski. E vorba de nuvela *Записки из подполья* (Însemnări din subterană) în care Dostoievski citează frecvent din poemul *Когда из мрака заблужденья...* (Când chiar din bezna răstăcirii...). A propos, nuvela scriitorului rus era tradusă de același tandem: Ely Halpérine-Kaminsky și Charles Morice. Cartea apărea în 1886 (Paris, Librairie Plon): Th. Dostoievski, *L'esprit souterrain*, traduit du russe par E. Halpérine-Kaminsky et Ch. Morice.

Ca și în cazul lui Nekrasov, mi se pare ciudat ansamblul volumului. Cartea aduna sub un titlu comun (*L'esprit souterrain*) două proze: *Хозяйка* și *Записки из подполья*, pe care traducătorii le consemnează ca două părți componente ale unui întreg: Première partie *Katia*, Deuxième partie *Lisa*. De fapt, sunt două nuvele diferite scrise de Dostoievski la ani-distanță una de alta. Prima, *Хозяйка*, a și apărut ulterior în franceză în versiuni diferite cu titluri sinonimice: *L'Hôtesse*, tradusă de Gustave

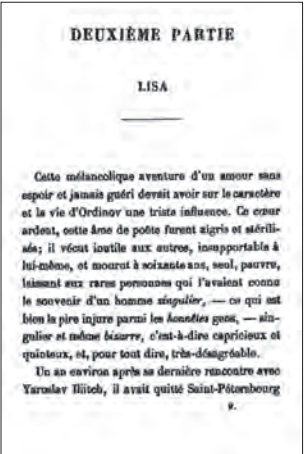
Ediția în limba franceză a poeziilor lui N.A. Nekrasov, traduse de Ch. Morice și E. Halpérine-Kaminsky

Pagina 223 a ediției franceze, cu poemul „Le lieu natale” (titlul ales de Nekrasov era după primul vers: „Când chiar din bezna răstăcirii...”)

Foaia de titlu a ediției „L'esprit souterrain” (Plon, 1886), ce cuprindea două povestiri semnate de F.M. Dostoievski

La pagina 9 a ediției Dostoievski începe „Lisa” – titlul ales de traducătorii francezi pentru „Însemnările din subterană”

Aucouturier, și *La Logeuse*, în versiunea lui André Markowicz. A doua, *Lisa*, e nuvela propriu-zisă *Записки из подполья*, care și dă titlul întregului volum: *L'esprit souterrain*. Sigur, prozele au câteva elemente în comun, dar încolo sunt texte cu autonomie proprie și edițiile academice rusești le-au tratat ca atare².

Dostoievski îi era profund îndatorat lui Nekrasov, căci anume cunoscutul poet descoperea în anonimul tânăr de douăzeci de ani viitorul geniu al literaturii ruse. Istoria o extrag din celebra lucrare franco-italiană Laffont-Bompiani – *Le Nouveau Dictionnaire des Auteurs de tous les temps et de tous les pays*: „[Dostoievski] a vîntg ans, il est pauvre, solitaire, timide. Il vient d'achever ses études, habite un appartement modeste à Saint-Petersbourg, et travaille, pour vivre, à des traductions d'*Eugénie Grandet* et de *Don Carlos*. Mais ces besognes secondaires ne l'empêchent pas d'écrire également un roman par lettres, qu'il intitule *Les Pauvres Gens*. Ce roman, il se décide enfin à le confier au poète Nekrassov. Deux jours plus tard, vers quatre heures du matin, Dostoievski rentre chez lui après avoir soupé avec un camarade et s'apprête à se mettre au lit, quand un coup de sonnette glace le sang dans ses veines. Il ouvre la porte. Nekrassov se jette dans ses bras. « C'est génial ! » crie-t-il. Et lui promet de porter le manuscrit au redoutable critique Belinski. Celui-ci prend connaissance du texte et confirme le jugement de son devancier. Ayant convoqué l'auteur, il lui déclare gravement : « Comprenez-vous seulement, jeune homme, ce que vous avez écrit là ? » Dostoievski chancelle de joie en descendant l'escalier du maître. Maintenant, il est sûr de sa réussite. Gloire et fortune l'attendent dans un proche avenir. En effet, la publication du livre suscite l'enthousiasme d'un grand nombre de lecteurs”³.

POLEMICA DOSTOIEVSKI – NEKRASOV

Lucrarea franco-italiană repovestește de fapt o secvență din *Jurnalul de scriitor* (1877) al lui Dostoievski. Prozatorul își amintea că, în acea noapte de pomină, Nekrasov era împreună cu D. Grigorovici. Cei doi foiletaseră seara, fără mare tragere de inimă pentru început, câteva pagini din *Oamenii sărmani*, apoi lectura i-a captivat într-atât, încât au citit până în zori tot manuscrisul. Când au întors ultima filă, plini de entuziasm – în literatura rusă apăruse un nou geniu! – au mers să-l trezească pe autor.

Dostoievski l-a prețuit pe Nekrasov (îl numea „poetul suferinței”), a scris despre el și l-a citat frecvent. Partea a doua a nuvelei *Însemnări din subterană* este scrisă sub imperiul unei idei transpuse în vers de Nekrasov. Nu însă întotdeauna relațiile dintre cei doi scriitori au fost senine. După etapa inițială de fraternizare (ambii erau născuți în 1821; Nekrasov debutase însă mai devreme), cum adesea se întâmplă în mediile literare, între ei s-au iscat diverse dihonii. Unele infantile, la nivel comportamental, altele serioase, dictate de punctele de vedere pe care le împărtășeau ambii asupra atmosferei sociale, asupra rolului literaturii și a artistului în epocă ș.a. Diferite erau și organele de presă prin care se adresau publicului cititor. Poetul „a pus chiar umărul” l-a discreditarea lui Dostoievski, ceea ce îl înfuria enorm pe

prozator, între ei producându-se o ruptură pentru ani de zile⁴.

Dostoievski a polemizat uneori și indirect, prin operă, cu viziunile și conceptele lui Nekrasov (a se vedea în acest sens atitudinea romancierului față de poemele *Vlas* și *Până la căderea amurgului*). Este și cazul nuvelei *Însemnări din subterană* în care prozatorul se distanțează de sentimentalismul triumfal-optimist al personajului masculin din poemul *Când chiar din bezna rătăcirii...*

Pentru partea a doua a nuvelei, Dostoievski alege drept motto un fragment masiv din poemul lui Nekrasov:

*Când chiar din bezna rătăcirii
Cu arzându-l verb al stăruirii
Eu sufletul căzut ți-am scos
Și tu, mocnind de suferință,
Îți blestemi cu grea căință
Desfrâul care adânc te-a ros;
Când pedepsind cu amintirea
Rușinea-n care ai fost de-abia,
Mi-ai depănat și povestirea
Cu tot ce-a fost înaintea mea;
Și rușinată, îngrozită,
Când ochii-n palme ți-ai ascuns,
Cutremurată, prihănită
Cu-amare lacrimi tu ai plâns.
Etc., etc., etc.*

(Dintr-o poezie de N.A. Nekrasov)

În capitolul VIII, personajul central al nuvelei „topește” ultimele două versuri din poem într-un monolog imaginar adresat Lizei, fata pe care ar fi vrut să și-o apropie și care, evident nu e prezentă:

*Și-n casa mea, cu fruntea sus
Tu intră liberă, stăpână!*

Exact același lucru face și protagonistul lui Houellebecq, adresându-se, la fel imaginar, șatenei, mai mult o obsesie decât o prezență:

*Et dans ma maison, librement et hardiment,
Entre et règne!*

În aceeași nuvelă, distihul e reluat de Dostoievski și în calitate de motto pentru capitolul IX.

Unii exegeți au interpretat gestul prozatorului rus drept un omagiu adus lui Nekrasov și au comentat binevoitor secvențele respective din nuvelă. Alții au deviat însă de la această pistă roz-sentimentală și au emis o teză antinomică: Dostoievski, dimpotrivă, îl parodiază pe revoluționarul-democrat! Ei afirmă că nuvelistul, de fapt, intra astfel într-o polemică nedeclarată cu poetul. Este foarte interesantă în acest sens opinia cercetătoarei ruse Anna N. Ivanova: „Ambii scriitori erau reprezentanți ai așa-numitei «școli naturale»⁵ și acordau o atenție deosebită problemelor sociale. Și în lucrările ulterioare, Dostoievski și, bineînțeles, Nekrasov continuau să reflecte viața «săracilor», «umiliților» și «obișnuiților» cu intenția clară de a trezi compasiunea și simpatia cititorilor culți în încercarea de a ameliora situația păturilor nevoiaș.

În același timp, fiecare dintre ei avea un alt punct de vedere în ceea ce privește reprezentarea și evaluarea realității inconjuroare. Dacă pentru Nekrasov problemele sociale și morale continuau să rămână dominante, poetul insistând pe ideea că misiunea sa e să corecteze deficiențele mediului, atunci Dostoievski este mult mai preocupat de problemele cu aspect

filozofic, probleme ce țin de ontologie și antropologie. De aceea, de multe ori dialogul lor lua forma unor polemici, uneori, ajungându-se și la discuții aprige”⁶.

Imediat după publicare, poemul lui Nekrasov (*Când chiar din bezna rătăcirii...*) a fost aplaudat, mai ales de revoluționarii democrați (N.G. Cernișevski s-a străduit îndeosebi!). Ecuția lirico-civică era simplă și atractivă pentru ei – decăderea femeii era cauzată de societate; în momentul când meschina societate își va schimba atitudinea față de această depravată, reprezentanta celei mai vechi și mai puțin onorabile „profesii” și-ar reveni pe dată, prostituata convertindu-se astfel într-o ființă virtuoasă, utilă familiei și statului. Dostoievski gândea cu totul diferit de poet – sigur, sechelele unei societăți inumane se făceau simțite și acestea nu erau de neglijat; dar principalul vinovat în această ecuație era omul însuși, abominabil prin natura sa și ticăloasa filozofie împărtășită de acesta pentru a-și acoperi abjecția. Deducția cercetătoarei ruse e destul de clară în acest sens: în nuvela sa „Dostoievski parodiază tema poeziei lui Nekrasov, alegând pentru rolul de salvator nu un erou plin de noblețe, ci un tip infam și viclean care se compară el însuși cu un «șoarece». Aceleași versuri se repetă, așa cum s-a menționat mai sus, drept motto la capitolul IX, în care Liza vine la el acasă, crezând cu adevărat că bărbatul îi va schimba radical viața. Dar se dovedește că omul din subterană o copleșește cu binefaceri doar în fanteziile sale, căci, de fapt, pretinsul izbăvitor e un ins de nimic, mult mai netrebnic decât «vicioasa» Liza [...] Personajul atinge însă culmea josniciei atunci când învinuiește fata de umilința și nimicnicia în care se zbate el însuși («O furie grozavă împotriva ei începu brusc să fiarbă în inima lui»). Astfel, putem spune că «viața vie», care invadează subterana paradoxalului tip revelat de Dostoievski, este mult mai complicată și mai plină de contradicții decât situația livresc-ideală imaginată în poezia lui Nekrasov, în care femeia află mântuirea «sufletului său decăzut». Poetul raționa, evident, în spiritul ideilor revoluționar-democratice și iluministe specifice mijlocului sec. al XIX-lea, în timp ce în cazul poemului *Vlas* nuvelistul polemiza cu atitudinea entuziast-liberală a lui Nekrasov în ceea ce privește conceptul său despre poporul rus” (*Ibidem*).

Atitudinea cumva zeflemitoare a lui Dostoievski față de înduioșările poetului se resimte nu numai la nivel de concept, ci și pur formal, în modul ușor persiflant al citării: cele câteva strofe din poem care sunt selectate drept epigraf pentru partea II a nuvelei sunt însoțite de următoarea „precizare”: „Etc., etc., etc. (*Dintr-o poezie de N.A. Nekrasov*)”. În sens de: *și așa mai departe, în același ton, adică nimic esențial nici în cele ce urmează*. Eludarea titlului poeziei face parte din aceeași strategie a minimalizării valorice. Alte două versuri alese drept motto pentru capitolul IX au parte de același tratament discreționar într-o „precizare” similară: „*Din aceeași poezie*”.

NOTE:

1. Некрасов Н.А., *Полное собрание сочинений и писем*: В 15 т./ АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкинский дом): редкол.: М.Б. Храпченко (гл. ред.) и др. Т.1. *Стихотворения* 1838-1855 гг./ подгот. текста и комментарии

В.Э. Вацуро, А.М. Гаркави. Л.: Наука. Ленингр. отд-ние, 1981, стр. 34-35. [Nikolai Nekrasov, *Opere complete și corespondență*, în 15 volume. Ediție a Academiei de Științe a URSS, Institutul de Literatură „Casa Pușkin”. Sub redacția lui M.G. Hrapcenko et alii. Vol. 1, *Poezii*, 1838-1855. Îngrijirea textului și comentarii: V.E. Vațuro, A.M. Harkavi. Leningrad, Editura Nauka (filiala din Leningrad), 1981, p. 34-35].

2. Spre exemplu, ediția F.M. Dostoievski, *Собрание сочинений в пятнадцати томах* [Opere, în 15 volume], Leningrad, Nauka, 1989, includea nuvela *Gazda* în vol. 1, p. 337-406, iar *Însemnări din subterană*, în vol. 4, p. 452-550.

3. „[Dostoievski] are douăzeci de ani, este sărac, singur și timid. Tocmai a terminat studiile, locuiește într-un apartament modest din Sankt-Petersburg și traduce în rusă, pentru a-și asigura existența, *Eugénie Grandet* și *Don Carlos*. Munca de traducător nu-l împiedică însă să lucreze la un propriu roman epistolar, pe care l-a intitulat *Oamenii sărmani*. În cele din urmă, s-a hotărât să încredințeze romanul poetului Nekrasov. Două zile mai târziu, în jurul orei patru dimineața, Dostoievski se întoarce acasă după ce a luat cina cu un tovarăș și urmează să meargă la culcare, când sunetul clopoțelului de la intrare îi îngheață sângele în vine. Deschide ușa. Nekrasov se aruncă în brațele tânărului. «E genial!» strigă poetul. Și îi promite că va transmite manuscrisul spre lectură redutabilului critic Belinski. Acesta din urmă citește textul și confirmă judecata de valoare a predecesorului său. După ce îl invită la el pe autor, criticul îi declară grav: «Sper, tinere, că îți dai seama ce ai scris aici!». Cuprins de bucurie, Dostoievski iese din biroul marelui exeget și coboară în fugă treptele scării. Acum este sigur de succesul său. Gloria și siguranța materială îl așteaptă în viitorul apropiat. Într-adevăr, publicarea cărții trezește entuziasmul unui mare număr de cititori.”

4. În 1846, Nikolai Nekrasov împreună cu Ivan Turgheniev, scriau un pamflet în versuri împotriva lui Dostoievski. Prin intenția sa persiflantă, satira ne amintește de sulfuroasa epigramă a lui Al. Macedonski care îl viza pe Eminescu.

Făptașii și-au ascuns mult timp numele, satira apărând, chipurile, ca o *Adresare* a lui Belinski către Dostoievski:

*Витязь горестной фигуры,
Достоевский, милый пыц,
На носу литературы
Рдеешь ты, как новый прыц.*

[*Cavaler cu mutră tristă
Dostoievski, fante fals,
Ai jignit literatura –
Ca un coș îi stai pe nas.*]

(traducerea mea, e.l.)

5. Program estetic în literatura rusă prin care se impunea realismul. Fondator – Vissarion Belinski.

6. А.Н. Иванова, *Ф.М. Достоевский в творческом диалоге с Н.А. Некрасовым* [„F.M. Dostoievski angajat în dialog creativ cu N.A. Nekrasov”]. Articol publicat în „Вестник Московского государственного гуманитарного университета им. М.А. Шолохова”, № 4, 2012, стр. 25-33 [„Buletinul informativ al Universității Umanitare de Stat din Moscova «M.A. Șolohov»”, nr. 4, 2012, p. 25-33].

Foto de N. RĂILEANU

UȘI ÎN ASFINȚIT

DE LA DISTANTARE SOCIALĂ LA DISTANȚARE COSMICĂ

de NICHITA DANILOV

Recent am citit în presa de specialitate că noii adepți ai teoriei lui Darwin sunt de părere că programul conform căruia a evoluat specia umană, dar și celelalte specii, ar trebui să sufere anumite modificări. Și anume: plecând de la reproducerea asexuată la reproducerea sexuată, ei au tras concluzia că prima categorie a pierdut considerabil teren în fața celei de-a doua, dar că a sosit momentul de răscruce al omenirii pentru a întoarce natura, inclusiv natura umană, înapoi pe calea cea dreaptă. Reamintim că reproducerea sexuată este procesul de înmulțire a organismelor biologice (unii filozofi de orientare post-modernistă susțin că în eter există și organisme ontologice care se înmulțesc practicând amorul platonice prin transferul ideilor de la un corp la altul și înapoi) prin organe sexuale. Reproducerea sexuată a regnului animal fiind ca procesul prin care ovulul și spermatozoidul, proveniți de la doi indivizi de sex opus, se contopesc și dau naștere unui nou organism. În general, reproducerea animalelor se realizează în natură prin acuplare, iar cea a plantelor prin polenizare. În natură există ovule foarte diferite ca formă, dimensiuni sau culoare. Iar reproducerea asexuată are loc prin diviziune ca în cazul organismelor unicelulare cum sunt amoebele sau prin fisiune binară ca în cazul virușilor. În cazul plantelor reproducerea asexuată se produce prin bulbi sau prin butași, dar și prin alte metode, atunci când apare un nou individ pe corpul mamă.

Noii adepți ai teoriei darwiniste vor să întoarcă regnul vegetal și animal spre un singur timp de reproducere, cel asexuat.

Experiențele făcute pe gândacii Colorado și pe șoareci de laborator au dat rezultate încurajatoare pentru a fi continuate și pe alte grupe de animale, pe macaci și, bineînțeles, pe diverși reprezentanți ai speciei umane.

Plecând de aici, noii adepți ai teoriei darwiniste au ajuns la concluzia că singura șansă de supraviețuire a speciei umane, poate și a altor specii, e întoarcerea la modul de reproducere a organismelor unicelulare la scara întregului mapamond.

Cum în timpul procesului evoluției, conform teoriei lui Darwin, organele folosite se dezvoltă, iar cele nefolosite se atrofiază, noii adepți au propagat – și asta în perioada pandemiei – ideea sexului de la distanță, a sexului virtual și a onaniei în masă stimulată de imagini virtuale. Scopul lor nedeclarat e să obțină o nouă rasă umană, având ca punct de plecare androginii descriși de Platon în *Banchetul*.

Specialiștii consideră că prin izolare și prin exacerbarea imaginativă a actului sexual, conform teoriei evoluționiste, organele nefolosite se vor atrofia, iar cele exacerbate pe cale imaginativă se vor dezvolta luând locul celor existente. Astfel, printr-un autoerotism practicat la scară largă, se vor produce mutații interesante, partea masculină devenind feminină și partea feminină masculină. În momentul însă în care actul autoerotic se va desfășura în continuare într-un ritm accelerat, se vor produce, ca un efect al imaginației colective acționat asupra corpului uman, alte mutații și metamorfoze, astfel încât persoana în cauză se va transforma într-un androgin perfect, înzestrat atât cu organe de reproducere masculine, cât și feminine.

În *Banchetul* lui Platon androginii sunt prezentați astfel: „În al doilea rând, cele trei feluri de oameni de pe atunci se înfățișau, toate trei, ca un întreg deplin și rotund, cu spatele și cu laturile formând un cerc; aveau patru mâini și tot atâtea picioare; singurul lor cap, așezat pe un gât rotund, avea două fețe într-un totu la fel, care priveau fiecare înspre partea ei; patru urechi, două părți rușinoase și toate celelalte pe măsură. Făpturile acestea mergeau, ținându-se drept și putând să se miște înainte și înapoi, ca și noi cei de acum, iar când doreau să alerge se foloseau de toate cele opt mădulare ale lor și se învârteau în cerc, dându-se de-a rostogolul, ca niște saltimbanci care fac roata aruncându-și picioarele în sus și apoi revenind cu ele pe pământ”.

Conform legendei transmise de Platon, androginii au fost primele ființe umane ce au apărut pe pământ. Filozoful i-a împărțit în trei categorii, conform combinațiilor posibile între elementele masculine și feminine. Ei arătau ca doi oameni lipiți spate în spate: două femei, doi bărbați și un bărbat și o femeie. Probabil că doar ultima categorie era capabilă de autoreproducere. Androginii, mai spune Platon, posedau o inteligență și o putere de acțiune mult mai mare decât oamenii de azi, putându-și materializa gândurile. Cu alte cuvinte, puterea minții lor era atât de mare, încât ideile și gândurile ce le treceau prin cap se puteau materializa, prin puterea voinței, în realitatea imediată. Adică dacă un androgin voia să ridice pe malul mării un palat, era suficient să și-l imagineze cum arată, că palatul se transfera din mintea lui pe țărmul mării înspumate. Sau dacă ar fi vrut să facă din rahat, scuzați expresia, aur sau bici, era suficient să pocnească din degete și rahatul se transforma în aur sau în bici. Sau și în aur, și în bici. Din pricina

harului de-a transforma natura, androginii au devenit un real pericol pentru zei. Fiind conștienți de faptul că androginii le pot submina autoritatea, din gelozie și invidie, zeii i-au separat, despărțindu-i în două părți și atunci puterea și inteligența lor s-a diminuat. În afară de aceasta, zeii au inventat amorul, pentru ca părțile despărțite să tânjească una după alta și să încerce să-și regăsească, alegând prin lume, partea dispărută.

Iată însă că a sosit momentul când adepții noii evoluții darwiniste, cu ajutorul specialiștilor în microbiologie și al IT-iștilor, să-i readucă din nou la viață, întâi în realitatea virtuală, apoi în cea reală.

De aici și insistența și preocuparea pentru educația sexuală a noii generații, în special a celei ce urmează după noi. De la vârsta preșcolară, copiilor li se va inocula ideea că ei trebuie să trăiască închiși într-o sferă, păstrând o anumită distanță fizică față de ceilalți copii, copii ce pot reprezenta un real pericol pentru ei. Nici la creșe, nici la grădinițe copiii nu vor mai socializa între ei. Jucăriile și jocurile vor fi numai individuale. Copiii nu se vor ține

de mână, nu-și vor vorbi decât cele strict necesare între ei, comunicând mai mult pe net sau prin intermediul telefonului mobil; fiecare va sta în cercul său departe de orice atingere. Mergând pe această linie, din treaptă în treaptă, izolarea lor se va accentua. La un moment dat chiar și părinții vor deveni un pericol pentru sănătatea fizică și mintală a progeniturilor lor. Accesul părinților în grădinițe-interne și în școli-interne va fi permis numai duminică, sau numai o dată pe lună. Sau, de ce nu, odată la un an. Comunicarea între părinți și copii va fi supravegheată de camere video, iar între ei, pentru a nu se infesta, va fi un perete de sticlă sau de plexiglas când vor comunica. Fiind izolați unii de alții, părinții nu-și vor mai putea educa în nici un fel copiii. Nu le vor putea transmite nici cunoștințele, nici amintirile, nici gândurile, nici starea lor afectivă. De educația copiilor se vor ocupa instituții specializate și persoane ajunse la un anumit grad de androginie. Ei le vor arăta calea pe care o au de urmat în viitor.

Ajungând la adolescență, colcăind de hormoni, viața sexuală a acestor tineri va fi mai mult virtuală, decât reală. Ei vor fi încurajați să practice onania până când practica aceasta îi va transforma în androgini.

Desigur, procesul evolutiv va fi unul lung și dificil, și nu lipsit de riscuri. Dar până la urmă, prin perseverență, experimentul va fi dus la bun sfârșit și vor apărea generații întregi de androgini.

Atunci nu va mai fi nevoie nici de distanțare socială, nici de alte tehnologii și tehnici pentru a preveni o pandemie.

Fiecare persoană își va fi suficientă sieși. Fiecare va trăi închis într-o sferă transparentă, fără să mai comunice la nivel empatic cu ceilalți.

Cum nu vor mai poseda instinct social, distanța dintre o entitate androgină și alta va crește pe măsura evoluției. La un moment dat, unii vor trăi pe pământ, iar alții, cu sau fără voia lor vor popula eterul. Din când în când, o dată la o sută de ani, la două sute, la un mileniu, câte un androgin, autosatisfăcându-și poftele sub diferite forme, va simți nevoia să aducă pe lume o progenitură, care să semene cu el; iar nașterea va avea loc pe gură, pe ochi, prin urechi, prin anus, prin vulvă sau prin nări, sau, de ce nu, direct de pe scoarța cerebrală, de unde se va ridica asemenea unei specii de plante rare ce înfloresc o dată la o cinci sute sau o mie de ani.

În rest, distanțare cosmică și viață singuratică, plină de poezie, vise de mărire și huzur.

EDITURA ARC

MARIANA ȘLAPAC CASTELOLOGIA COMPARATĂ

„Volumul este o contribuție semnificativă în domeniul castelologiei, precum și o introducere în disciplina castelologiei comparate. Cercetătorii din Europa și din lumea largă a Orientului Apropiat și a Africii de Nord vor găsi o abordare provocatoare și o mare varietate de exemple arhitecturale, prezentate captivant și sugestiv. Cartea este frumos și bogat ilustrată și chiar acest fapt ar fi un motiv s-o ai în posesie, deoarece toți castelologii se bazează foarte mult pe comparații vizuale între structuri concentrate fie pe detalii arhitecturale, fie pe elemente de design.”

James R. MATHIEU

Foto de N. RĂILEANU

MEDALION

PAUL GOMA – 85: DIN „CALIDORUL” POSTERITAȚII

de EM. GALAICU-PĂUN

Cu doar două zile înainte de 27 martie [2020], zi a cărei semnificație istorică o știe toată lumea, din Franța venea cumplita veste a stingerii lui Paul Goma, într-un spital parizian, răpus de Covid 19. Omul plecat în lume din satul Manta, județul Orhei, își încheia periplul pământesc – cum bine i-a zis tot el, *Arta refugii* –, fără a mai apuca să pună piciorul nici pe pământ românesc, nici basarabean, și într-un caz, și-n altul vicisitudinile istoriei făcându-l să ia drumul bejeniei. Nu-i mai puțin adevărat că în ultimul deceniu s-au făcut eforturi considerabile pentru a-l readuce pe Paul Goma acasă, împreună cu familia – campanie susținută și de Televiziunea națională, și de Uniunea Scriitorilor din Moldova, și de Academia de Științe ș.a.m.d. N-a fost să fie, de unde la un moment dat totul părea foarte, apoi încă posibil (asta, dacă trecem totuși cu vederea că, fiind propus de Uniunea Scriitorilor, în 2014, la Premiul Național, juriul prezidat de premierul de atunci, Iurie Leancă, așa și nu i l-a acordat)...

Victor Lupan, Leo Butnaru, Paul Goma și Emilian Galaicu-Păun la Die, 1996

La 2 octombrie '20, Paul Goma ar fi împlinit 85 de ani, ocazie cu care la Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu” din Chișinău a avut loc vernisarea unei expoziții de carte și colocviul „Paul Goma, din «calidorul» posterității. 85 de ani de la nașterea scriitorului”. Mare parte a exponatelor provin din donația doamnei Mariana Sipoș, dar și din fondurile Muzeului Național al Literaturii Române din București, iar vestea încă „nearhivată” de jurnaliștii culturali este că, în chiar ziua de 2 octombrie 2020, în Japonia a apărut traducerea niponă a romanului *Justa* de Paul Goma. Nu voi spune decât că au luat cuvântul scriitorii Teo Chiriac, vice-președintele USM, dl Vladimir Beșleagă (n. 1931, dintr-o generație cu Paul Goma), Val Butnaru, Nina Corcinschi, directoarea Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, Gheorghe Erizanu, directorul Editurii Cartier, Vasile Malanetchi, custodele expoziției, Victor Vasilache, pictorul Gheorghe Oprea, care a realizat un portret al lui Paul Goma și, cu voia Dvs., subsemnatul. Conferința, moderată de Maria Șleahțișchi, a fost transmisă în direct pe site-ul Muzeului, așa că nu voi repovesti discursurile vorbitorilor.

Una dintre piesele expoziției o constituie dactilograma romanului *Bonifacia*, din 1983, pe care am primit-o în septembrie 1996 chiar din mâinile lui Paul Goma. Iată cum s-a întâmplat. În septembrie 1996 avea loc la Die, Valence, din Franța, Festivalul Cultural „Est-Ouest”, având ca invitat Republica Moldova, ocazie cu care s-a scos o antologie de versuri bilingvă (engleză-franceză), alcătuită de Sorin Alexandrescu, dar și un volum de eseuri, cu autori moldoveni și străini, despre „identitatea” RM. Totodată la fața locului, s-au organizat dezbateri pe teme culturale & politice, la care au luat parte nu doar invitații moldoveni, ci și nume sonore din România

& diaspora: Gabriela Adameșteanu, Dorin Tudoran, Sorin Alexandrescu și, sigur, Paul Goma. Nu-i greu să vă imaginați emoțiile încă tânărului scriitor care eram în 1996 așteptând să dea ochii cu autorul ale cărui cărți – *Gherla*, *Patimile după Pitești*, *Soldatul câinelui*, ca să nu mai vorbesc de răscititele *Din Calidor* și *Arta refugii* – îmi hrăniseră mintea și inima în anii de cotitură de după căderea URSS. Abia dacă ne-am strâns mâna, în dimineața în care începeau colocviile, că Paul Goma m-a întrebat: „Mi-ați adus leuștean?!” Am rămas *bouche bée* – de unde să știm noi, cei care abia ieșeam în lume (mulți, pentru prima oară în viață din Moldova), că distinsul nostru pământean tânjește după bucătăria copilăriei sale de la Mana. Cred că am strâns din umeri, cei câțiva scriitori basarabeni prezenți la dezbateri; noroc că din delegația moldovenească mai făceau parte și doamna Varvara Buzilă & niște bucătărese grozave care, într-una din zile, au și pregătit pentru toți participanții la Festival (peste o sută de oameni!) o ciorbă moldovenească (nu aș putea să spun, după atâția ani, dacă era sau nu cu leuștean).

Preț de o săptămână și ceva, Festivalul s-a desfășurat nu doar la Die, ci și-n localitățile învecinate, Crest bunăoară; eram „desanțați” (3-4 scriitori, nu neapărat doar de limba română) în câte-un orașel din raza a cca 50 km, temele de dezbateri fiind cele mai variate. Era un regal, nu doar să-i ascuți perorând pe Paul Goma, Gabriela Adameșteanu, Doina Jela, albanezul Ismail Kadare, rusul Viktor Erofeev (inițial, pe lista de invitați se număra și Joseph Brodski, care însă murise între timp), dar și să-ți faci auzită vocea în cadrul acelor dezbateri, axate în mare parte pe țările Europei post-comuniste. (Sper să se fi păstrat undeva, în arhiva Festivalului, imaginile & imprimările acelor colocvii itinerante, astăzi de mare valoare istorică.)

Ce să mai vorbesc de discuțiile în jurul unei mese, la prânz sau cină, când scriitorul se regăsea – după ani grei de exil – printre ai săi; și ce păcat că n-am imprimat parte din acele sporovăieli, și nici n-am ținut un jurnal al Festivalului (la care, pe lângă Paul Goma și Sorin Alexandrescu, l-am cunoscut și pe Matei Vișniec). Ce pot spune este că Paul Goma era un cozeur grozav, vorbirea sa fiind la fel de mustoasă ca și scrisu-i, iar spiritul său de observație „îi scana” pe toți într-o clipă, după care omul cu limba foarte ascuțită născocea porecle care mai de care. Bref, la Die Paul Goma crease în jurul său o mică Mana, sau doar o mahala a acesteia.

La plecare, mi-a pus în brațe dactilograma din 1983 a romanului *Bonifacia*, scoasă – cum se preciza pe coperta de carton – la Editura autorului, fără nici o obligație, din partea mea, de a o publica în RM (nu lucram pe atunci la vreo editură, iar revista „Basarabia” dădea primele semne de sfârșeală). În câțiva ani, romanele autorului nostru, printre ele și *Bonifacia*, au văzut lumina tiparului, când la o editură, când la alta (inclusiv *Altina*, la Cartier, în 1998, iar în 2015, și *Arta refugii*), fără să existe totuși o serie de autor Paul Goma care l-ar fi impus categoric în conștiința publică. În 25 martie 2020, la aflarea cumplitei vești, m-am gândit că dactilograma *Bonifaciei* nu-mi mai aparține, ca persoană privată, ci este o piesă de patrimoniu – drept care am făcut-o donație Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”. Altfel spus, dacă așa și n-a fost cu puțință întoarcerea scriitorului la baștină, nici măcar după moarte (cenușa sa fiind depusă în columbăriul de la Père Lachaise), măcar manuscrisele (care – să ne aducem aminte – nu ard!) să revină acasă. Iar după aceea, și prin cărțile sale de rezistență, într-o amplă serie de autor demnă de numele Paul Goma.

FIRUL CU PLUMB

GRIGORE CHIPER

AM VĂZUT

E vară, atâta mi-am zis.
Am văzut un vârf de copac,
o femeie obosită,
un coral
care se vor repeta de atâtea ori
în atâtea ipostaze.
Mi te-am închipuit ca și mine:
privind pe fereastră în van,
și concluzia a fost pripită,
ca un basorelief
din care lipsește partea cea mai importantă.
Apoi gara în care totul se mișcă
dincolo de mișcarea lentă a orelor.
Valizele mele sunt totuși mai grele
decât niște amintiri.
Aștept luna. Vezi, îmi zic,
pot aluneca în această noapte de vară
pe discul nesigur al lunii.

CARTIER

ALESSANDRO VINCENZI
**GĂGĂUZII. TURCII ORTODOCȘI
DIN REPUBLICA MOLDOVA**
(ALBUM FOTOGRAFIC)

EDIȚIE ÎN LIMBILE ROMÂNĂ,
GĂGĂUZĂ ȘI ENGLEZĂ
PREFAȚĂ DE ADRIAN CIUBOTARU

EMANAȚIILE LITERATURII NESCRISE

de MIRCEA V. CIOBANU

Ceva timp de când nu l-am mai citat pe Eminescu: „Poate de mult s-a stins în drum/ În depărtări albastre,/ Ci raza ei abia acum/ Luci vederii noastre”. Sau: „Icoana stelei ce-a murit/ Încet pe cer se suie,/ Era pe când nu s-a zărit/ Azi o vedem și nu e”. Nu credeam să încep atât de poetic, chiar solemn, dar e inevitabil. Albumul fotografic al lui Nicolae Răileanu și Mihai Ștefan Poiată, intitulat *Scriitorii când nu scriu*, e un spectacol al luminilor stinse. O catapeteasmă a icoanelor literaturii române din Basarabia, unii scriitori fiind deja plecați în eternitate, iar chipurile lor re-descoperite abia acum, după incursiunile lui Mihai Poiată, la un an de la dispariția prietenului său, prin arhivele inepuizabile ale acestuia. Imaginile nu sunt doar reproduceri ale unor scene din trecut. Sunt *emanații ale trecutului*.

Aici va trebui să apelez la un alt citat, care explică fenomenul la fel de bine ca *La steaua lui Eminescu*. Roland Barthes, aici semiologul, în *Camera lucida* (un studiu asupra fotografiei) explica fenomenul în felul următor: „Se spune adesea că pictorii au inventat fotografia (oferindu-i încadrarea, perspectiva lui Alberti, optica camerei-obscur). Eu zic: nu, asta au făcut-o chimiștii. Pentru că noema: «asta a fost» a devenit posibilă numai atunci când circumstanțele științifice (descoperirea sensibilității la lumină a halogenurilor de argint) au făcut posibilă captarea și imprimarea directă a razelor de lumină, trimise de un obiect iluminat inegal. O fotografie este, literalmente, o emanație a unui referent/ a persoanei fotografiate. Radiațiile care au ajuns la mine (la mine, care sunt aici) s-au separat de corpul real, care era acolo, indiferent cât a durat transmisia; o fotografie a unei ființe dispărute mă atinge ca *razele tardive ale unei stele tinse*”. Iată așa o revenire la Eminescu prin Răileanu/ Poiată, via Roland Barthes.

Se pare că nimeni nu pune la îndoială adevărul axiomei că viața literară în Basarabia (dar numai aici oare?) e adesea mai interesantă decât producția scriitorilor, a protagoniștilor *spectacolului literaturii*. Prima explicație ar fi că prezența oamenilor de spirit naște scânteii oriunde s-ar afla. Cunosce lumea care se dă în vânt după spectacolele scriitoricești, îi vânează pe oamenii de litere la lansările de carte, recitaluri, întâlniri cu scriitorii sau în cafenelele pe care le frecventează aceștia.

Nicolae Răileanu, fotograful de câteva decenii al Uniunii Scriitorilor – el însuși spectator al acestor scene –, a immortalizat multe dintre spectacolele vieții literare de la noi, dar iată că nu a mai reușit să le adune

într-o carte. Au rămas doar memorabilele grupaje de fotografii imprimate în unele volume antologice (gen „Cartea poeziei”) sau reviste literare. Enorma cantitate de *negative* și de fișiere cu imagini depozitate, dar neselectate și neprelucrate, niciodată nu a fost valorificată în proiecte mari. O parte dintre ele au fost puse în valoare de Muzeul de Literatură, al cărui angajat a fost Nicolae Răileanu.

Mihai Ștefan Poiată, prietenul și comilitonul său pe tărâm estetic, căpătuindu-se cu această *moștenire* a colegului, a structurat un volum oarecum inedit. Pe de o parte, el a încercat să ghicească eventualele intenții ale regretatului fotograf, pe de alta, realizând, totuși, o selecție proprie, a topit aici atât aspectele, previzibile, ale „vieții literare” oficiale, cât și secvențe din tenebrele literaturii ca spectacol; atât comenzi oficiale, cu portrete de scriitori în varii contexte, cât și digresiuni lirice, personale, ale fotografului-artist (în multe dintre ele scriitorii lipsind cu desăvârșire, fiind parte a altui album).

Știam că arhivele cu „negativele” vechi ale lui Nicolae Răileanu și fișierele electronice sunt inepuizabile și nu au fost niciodată structurate. Produsul final, în acest sens, a însemnat, previzibil, în primul rând, selecție. Mai întâi, ne explică *antologatorul imaginilor* și autorul textului, cartea nu e o istorie ilustrată a literaturii din Basarabia, precum și-ar fi dorit-o, probabil, Muzeul de Literatură, dar nici „viața Uniunii Scriitorilor”, precum ar fi vrut poate administrația USM. Pe de altă parte, începând, previzibil, selecția cu *calitatea fotografiilor*, fotograful îi sugerase mai demult lui Mihai Poiată să continue în aceeași direcție: „pornim de la valoarea fotografiei, nu a scriitorului”. Deci o carte de autor, mai întâi, și doar în rândul cu doilea o carte-document. În fine, după cum crede Mihai Poiată, fiind nu doar fotograful scriitorilor, ci și prietenul lor, Nicolae Răileanu ar fi fost pus și în fața dilemei: prietenia sau adevărul? Or imaginile surprind chipurile literaților în ipostaze care uneori îi „dezavantajează”. În felul acesta, Mihai Poiată acordă arhivei lui Nicolae Răileanu un statut asemănător *jurnalului intim*: pentru a evita scandalul, mulți autori insistă ca acesta să-i fie publicat numai post-mortem.

Așadar, spre deziluzia unor cititori-privatori ai albumului, nu e o istorie în imagini a literaturii române din Basarabia, nu e o galerie a tuturor scriitorilor, mulți dintre ei lipsind (de ce unii, se întreabă cititorul capricios, sunt aproape pe fiecare a doua pagină, iar alții nu sunt deloc?). Nu e nici o

expoziție a „portretelor istorice și artistice” făcute de Nicolae Răileanu. Apropos, ideea unei istorii ilustrate a literaturii (române și nu numai) din Moldova nu ar fi fost de neglijat. Mă gândesc acum de ce Muzeul de Literatură, al cărui angajat a fost Nicolae Răileanu, nu a editat până acum un album sau o istorie ilustrată în baza fotografiilor lui? Azi, mai mult decât toate visele frumoase, contează cartea apărută (care e mai bună decât toate visele rămase vise). Sigur că există și alte variante de valorificare a arhivei lui Nicolae Răileanu. Dar despre ele vom vorbi când vor fi tipărite.

Fotografii sunt multe, după cum multă este literatura din Basarabia: ca să observi una cu adevărat relevantă, trebuie să-ți obosești ochii cu istorii, scene, detalii insignifiante, pasagere în peisaj. Cam așa se citește-privește această carte: răsfoiești și alegi-culegi câte o imagine care te impresionează, precum alegi câte un poem dintr-o antologie care îi împacă pe toți, fără discriminare. Pentru că așa se întâmplă în orice antologie generoasă – iar Mihai Poiată este generos! –, toți cei prinși în obiectiv (adică, în fișierele selectate pentru tipar) sunt fericiți, împreună cu toți prietenii lor și cu rudele.

Viața literară e prezentată pe apartamente/ compartimente: familii de scriitori și cupluri improvizate/ regizate de autorul cărții; drumurile scriitorilor; relațiile cu puterea; dialoguri; munca în folosul societății („subotnice”); generații de scriitori și relațiile dintre generații, despărțiri/ decese și comemorări; „conspirații” (alegerile președintelui USM); scriitorii la tribună; colacii (și prosoapele) sau întâlnirile cu cititorii. Câteva seriale întrunesc fotografii de autor, în care apar oamenii literelor în activități extraliterare: țigara; bastonul; zâmbete; grații (femeile-scriitoare); „nani-na” (pagini „umoristice”, trădând scriitorii adormiți la diverse întruniri publice); „poze-standard” ale scriitorilor-gânditori, ca exerciții de observație ale fotografului; singurătăți (care s-ar fi putut intitula și „tristeți”)... Privitorul ar putea și el, la rândul-i, să-și facă propria structură, la lectura cărții. Ignorând, d.e., ipostazele selectate de Mihai Poiată pe principiul fotogenic (un cineast nu a putut să ignore frumusețile unor portrete sau imagini de gen, selectând *starea fotogenică a literaturii*) și aplaudând alte ipostaze ale spectacolului, ale protagoniștilor sau ale fotografului.

Cartea nu e album, e un film, făcut de un cineast, care a preferat dinamica și repetabilitatea în locul imaginilor puține, mari și unice în felul lor. Cele mai convingătoare sunt secvențele vii, când

**NICOLAE RĂILEANU
MIHAI ȘTEFAN POIATĂ
SCRIITORII CÂND NU SCRIU...
EDITURA ARC, 2020**

protagoniștii nici nu știu că sunt fotografiați, când protagoniștii au ceva de spus ori de tăcut. Iată-i, într-o antrenantă discuție pe Ion Osadenco și Valentin Mândăcanu, doi intelectuali de marcă din epoca tristă a socialismului dezvoltat. Iată-i, mai târziu, în era imaginilor colorate, pe provocator-șotiosul Vladimir Beșleagă și modest-timida Argentina Cupcea-Josu, dezghiocând nu știu ce episoade ale juneții.

O imagine antologică îi reține pe Grigore Vieru, Petru Cărare și Nicolae Esinencu pe o bancă din curtea bisericii de la Horodiște, Călărași, la umbra unei răstigniri. E toamnă sau poate primăvara devreme, iarba e uscată, iar privirile celor trei sunt focalizate spre unul și același punct, undeva, sus, de parcă ar face schimb de priviri/ replici mute cu Dumnezeu însuși. De fapt, se uită, bineînțeles, la pereții și turla bisericii. Admiră cu tristețe în priviri această minune, tristă și ea. Suntem în anul 1977, în plin socialism dezvoltat și, implicit, ateist, iar biserica e faimoasa construcție din lemnul secolului al XVIII-lea. Bineînțeles că emanația bisericii am remarcat-o în ochii privitorilor, fotografia surprinzându-i doar pe poeți.

Uneori și construcția paginii organizează jocuri (Mihai Poiată a mizat pe ele): sus, Leonida Lari e curtată de (și cochetază cu) *doi eroi* („ai muncii socialiste”), Emilian Bucov și Andrei Lupan, iar jos, Vasile Romanciuc se simte agreabil în compania unui *anti-erou* al vieții literare din comunism: Serafim Saka. Relevant e compartimentul „colaborării fructuoase” ale generațiilor: Eugen Cioclea alături de Aureliu Busuioc denotă o atitudine similară asupra literaturii, și nu doar din motivul

că ambii privesc în aceeași direcție, ci și pentru că (inclusiv, în literatură) știu să pozeze teatral, nu să stea în poză. Ștafeta o preia Oleg Carp, care îi aprinde familiar și colegial țigara lui Cioclea, sugerând că are și el scânteia necesară. Reținem oamenii replicii, ai vorbei de duh. Cucerit prin cuvânt ca prin legământ faustic, Eugen Lungu nu-și poate stăpâni emoția atunci când Mefisto (Aureliu Busuioc) își interpretează aria, la fel cum nu pot să nu reacționeze la vorba de spirit a lui Mihai Cimpoi oponentii lui de altă dată Vladimir Beșleagă și Arcadie Suceveanu.

Nostime sunt și situațiile când tinerii încearcă să-i învețe minte pe bătrâni: Emilian Galaicu-Păun pe Nicolae Dabija, Valeriu Matei pe I.C. Ciobanu, iar Andrei Țurcanu pe Grigore Vieru. Memorabilă scena cu „alinieră (lui Vasile Romanciuc, Arcadie Suceveanu și Teo Chriac) la Busuioc” la Gala premiilor USM (2011). Îl rețin pe Nicolae Leahu la fel de impunător și argumentat în discuție cu Andrei Strâmbeanu și cu Vasile Gârneț. Sau alt Nicolae, Esinencu, convingător și cu Ioan Mânăscuță, și cu Mihai Cimpoi.

În schimb, Vladimir Beșleagă, cel mai mare cititor printre toți scriitorii, se dovedește a fi și un extraordinar ascultător al celor spuse de interlocutor. Iată-l, d.e., înregistrând pe magnetofonul memoriei basmele reale povestite de memorialistul (nu doar folcloristul) Grigore Botezatu sau trăgând cu urechea la poveștile Argentinei Cupcea-Josu. El știe a asculta chiar și atunci când – râsul ironic îl trădează – nu prea are încredere în cele spuse, d.e., de Alexandru Moșanu, de Monica Babuc, de tinerele scriitoare din mai multe fotografii sau de un nu știu care stăpân al unui beci, în care rătăciseră scriitorii, după vechea tradiție. Iată un poem cu Nicolae Esinencu, unul dintre protagoniștii cărții, nelipsit probabil din nicio „secțiune”, imaginea artistului Esinencu în ipostaze diferite: „Eu când vin/ de fapt mă duc/ iar când mă duc,/ să știți că vin” (citez – inclusiv, imaginea, din memorie). Sau iată-l pe același personaj explicându-i ceva ferm Renatei Verejanu... O năvală fotografică îl reprezintă compartimentul care include filmul alegerii noului președinte al USM, în care protagoniștii (nu doar candidații), viu implicați, polemizând, apărându-și punctul de vedere, conspirând și așteptând verdictul, își manifestă talentul de actori, creatori ai spectacolului, ai evenimentului istoric.

Chiar dacă sunt luate din „realitate”, adică sunt „documente”, fotografiile sunt artistice. Nu doar frumoase (deși nu trebuie să negăm nici acest aspect, uneori autorul fotografiilor și cel care a selectat materialul iconografic excelând în aspectul fotogenic), ci și expresive. În acest sens, unele sunt ironice (cam tot compartimentul cu colaci și prosoape), altele umoristice (da, cel cu „visătorii”). Sunt caricaturi. „Ieșirea la lumină” a scriitorilor din beciurile gospodarilor e și ea una din temele umoristice ale cărții.

Dacă ultimele, cu ieșirea din beci, arată o ipostază de neignorat a vieții literaților, apoi cele cu „somm ușor” demonstrează indirect și cam cât de „interesantă” e literatura noastră (și, implicit, viața literară): poți să adormi privind-o/ ascultând-o. Sunt lovitură sub centură, dar nimic condamabil în esență, scriitorii sunt și ei oameni, obosesc sau dorm de dragul viselor pe care să le transpună apoi în lumile lor imaginare, pe hârtie. Aici însă e altceva: scriitorii dorm în timpul ședințelor/ congreselor, colocviilor. Fotografiile nu bat în scriitorii aici, ci în inuturile întruniri scriitoricești, cu sforăitoare discursuri și cu prezență obligatorie. În rest,

somnul e unul dintre cele mai firești și mai sincere acțiuni umane. Aici nu poți trișa. Te poți preface că dormi, asta e altceva, dar nu poți dormi prefăcându-te.

Mihai Poiată e un misogin deghizat (cine ar crede! mai ales că albumul e plin de imagini cu scriitoare și poete!). Da, cartea are și un compartiment special dedicat femeilor, care se numește „Grații”. Or asta poate fi tradus și așa: scriitoarele, ca decor. În alte cazuri, cu mici excepții, ele însoțesc bărbații (compartimentele „Familia”, „Cupluri”). Exagerez? Ba generalizez, pentru a dramatiza. Excepțiile frumoase, memorabile, de la acest principiu sunt câteva fotografii în care femeia e protagonista (iar bărbatul, eventual, asistent). Reținem expresive (nu frumoase, ca decor, cum zicem mai sus) imagini cu femeile-fotografi: Lucreția Bărlădeanu, Radmila Popovici, Silvia Goteanschi; o reținem în flagrant pe Irina Nechit îmblânzind microfonul și promovându-și nepoțica încă de la vârsta grădiniței. Familiare cu microfonul și convingătoare în discursuri sunt Lucia Țurcanu, Maria Șleahțișchi și Maria Pilchin. Iar Leonida Lari, artistă deopotrivă fotogenică și impozantă, e la fel de convingătoare într-o polemică la o adunare comsomolistă (așa scrie Mihai Poată) din 1978 și într-o poză de top, sprijinită teatral de umărul lui Iacob Burghiu (precizez că ea este protagonista imaginii, Burghiu e doar suportul/ decorația). Sau, surprinsă în două fotografii (din ani diferiți) discutând aprins cu Arcadie Suceveanu, cea care își impune punctul de vedere este Nina Slutu, chiar dacă într-un caz președintele Uniunii Scriitorilor se pare că încearcă să riposteze. Într-un dialog cu Oleg Carp, Ana Rapcea e cea care ascultă, dar se simte că punctul ei de vedere contează mai mult, pe când el e cel care se justifică, deci perdantul în polemică.

Triste acordurile finale intitulate „Cine vine după noi?”, immortalizându-i pe câțiva scriitori fără de care breasla scriitoricească se simte azi mai săracă: Andrei Lupan (celebrul portret în cărjă, întors în trei sferturi spre cineva care l-a strigat); la fel, întorcându-se spre noi, privitorii, poate pentru o ultimă replică, ni se uită în ochi Petru Cărare și Grigore Vieru din măcăcișul negru-alb al anilor '70 ai secolului trecut. Alături, un alt duet: Gheorghe Vodă și Nicolae Esinencu, așteptându-l pe un al treilea, întârziat (pe care am putea doar să-l presupunem), într-un parc color din era digitală. Și, ultimul, Eugen Cioclea, ușierul galei, gata să plece, dar întorcându-se: i s-a părut că l-am strigat. „Ziceai de o cafea?” Scene pe care autorul selecției ni le-a pus la închiderea ediției, ca să înțelegem rostul unui asemenea album: fixând clipa cea repede, la răsfoirea imaginilor agităm cenușa neuronilor cu amintiri...

Nu trebuie să ne scape, fie și înghesuit în finalul cărții, compartimentul „Atelier”. Or, atelierul lui Nicolae Răileanu a fost adesea adevăratul sediu al USM, locul de întâlnire al scriitorilor, inclusiv în vremurile prohibite, când administrația USM distrugea metodic locurile de întâlnire tradițională a literaților basarabeni. Regret că acest compartiment e bătut cu „poze-timbru”. Putea fi mai generos, după cum generos era autorul fotografiilor. Pe parcursul câtorva decenii, Nicolae Răileanu a fost cel mai prezent personaj al vieții literare de la Chișinău, discret observator și comentator prin imagini al evenimentelor.

Cu toate obiecțiile, inclusiv ale subsemnatului, cartea e un memorabil film al vieții literare din Basarabia din ultimii 50 de ani. Și un monument pe care îl merita Nicolae Răileanu. Sunt convins că i-ar fi plăcut și lui.

DIGEST CULTURAL

EXPOZITIE „PAUL GOMA”

Pe data de 2 octombrie, la Muzeul Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu” au avut loc vernisarea expoziției de (c)arte și colocviul Paul Goma, din „calidorul” posterității. 85 de ani de la nașterea scriitorului. Despre Paul Goma, prozatorul și disidentul, au vorbit: Maria Șleahțișchi, Teo Chiriac, Vladimir Beșleagă, Nina Corcinschi, Gheorghe Erizanu, Emilian Galaicu-Păun, Val Butnaru, Vasile Malanețchi.

Expoziția conține cărți și fotografii ale lui Paul Goma, aflate în fondurile Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu” de la Chișinău, inclusiv expoziția realizată de Mariana Sipoș, cu sprijinul Muzeului Național al Literaturii Române din București, și vernisată în 2017, la împlinirea a 40 de ani de la „Mișcarea Goma”, alte materiale inedite. Curatorii expoziției sunt Vasile și Tamara Malanețchi.

În cuvântul de deschidere, Maria Șleahțișchi, directorul Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, a menționat că această expoziție este o dovadă că Paul Goma, „un simbol al rezistenței comuniste, al rezistenței antitotalitare și după căderea regimului comunist”, autorul care, prin disidența sa, „a salvat imaginea scriitorului în epoca totalitară”, intră în posteritate. Discuția a cuprins mai multe aspecte ale vieții și operei lui Paul Goma: rezistența prin cultură și civism (Teo Chiriac); cearta lui Goma cu sine însuși (Vladimir Beșleagă); originalitatea limbajului din romanele lui Paul Goma (Nina Corcinschi); istoricul editării lui Paul Goma în Basarabia și România (Gheorghe Erizanu); prima întâlnire cu Paul Goma și macheta romanului Bonifacia, donată muzeului (Emilian Galaicu-Păun); Săptămâna Roșie (Val Butnaru). Prezentând expoziția, Vasile Malanețchi, a atras atenția asupra contractelor semnate de Paul Goma cu Editura Cartier (donate muzeului de Gheorghe Erizanu) și a câtorva scrisori pe care scriitorul le-a trimis unor personalități din Chișinău și care se păstrează în fondurile muzeului.

Directorul Muzeului Național de Literatură „Mihail Kogălniceanu”, Maria Șleahțișchi, inaugurând expoziția consacrată lui Paul Goma.

Luări de cuvânt și dezbateri prilejuite de aniversarea a 85-a de la nașterea scriitorului basarabean Paul Goma.

În imagine, Vasile Malanețchi și Vladimir Beșleagă.

În imagine, Emilian Galaicu-Păun, povestind despre întâlnirile și relația sa cu renumitul parizian din Basarabia.

FOTOGRAFII DE NADEJDA ROȘCOVANU

POEZIE

SI CARTEA MI-E GRADINĂ
de CHRISTIAN W. SCHENK

CHRISTIAN W. SCHENK (PSEUDONIMUL LITERAR AL LUI WILHELM SCHENK, N. 11 NOIEMBRIE 1951 ÎN ORAȘUL STALIN, ASTĂZI BRAȘOV) ESTE MEDIC, POET, ESE-IST, EDITOR ȘI TRADUCĂTOR BILINGV ROMÂNNO-GERMAN. A CRESCUT ÎN LOCALITATEA MINIERĂ CONCORDIA (ASTĂZI, COLONIA 1 MAI, BRAȘOV), UNDE A FOST EDUCAT ÎN TREI LIMBI (GERMANĂ, MAGHIARĂ ȘI ROMÂNĂ), TATĂL LUI FIIND GERMAN, IAR MAMA AUSTRO-UNGARĂ. LA SFÂRȘITUL ANILOR ‘50, ÎNCEP PRIME-LE SALE ÎNCERCĂRI LITERARE, URMÂND CA ÎN 1961 SĂ DEBUTEZE CU O POEZIE ÎN REVISTA PENTRU COPII „LUMINIȚA”, SUB ATENȚIA PRIMULUI SĂU MENTOR LITERAR (PÂNĂ ÎN ANUL 1965), TUDOR ARGHEZI. AL DOILEA MENTOR (ÎNTRE ANII 1964 ȘI 1969) A FOST POETUL TRANSILVĂNEAN VASILE COPILU-CHEATRĂ, CARE, LA RÂNDUL LUI, A FOST INFLUENȚAT TEMATIC DE POEZIA LUI ARON COTRUȘ. ÎN 1976, CHRISTIAN SCHENK A PĂRĂSIT ROMÂNIA, STABILINDU-SE DEFINI-TIV ÎN GERMANIA. ÎN 1977 ÎL CUNOAȘTE LA PORTLLIGAT, LÂNGĂ CADAQUÉS, PE PICTORUL SALVADOR DALI, CARE-I INFLUENȚEAZĂ ÎN MOD DECISIV OPERA ȘI MAI ALES METAFORICA DE MAI TÂRZIU. DUPĂ CE ȘI-A LUAT DOCTORATUL ÎN MEDICINĂ, A URMAT CA EXTERN CURSURILE DE FILOLOGIE ȘI FILOZOFIE LA HEI-DELBERG, LA RENUMITUL PROFESOR KLAUS HEITMANN. ÎN PREZENT LOCUIEȘTE ÎN ORAȘUL BOPPARD PE RIN, LÂNGĂ RENUMITA LORELEY. REDACTOR-ȘEF AL REVISTEI TRILINGVE „CONVERGENȚE ROMANEȘTI” ÎN PERIOADA 1984-1986, CHRISTIAN SCHENK SCRIE UN ARTICOL VEHEMENT ÎMPOTRIVA AȘA-NUMITELOR URBANIZĂRI SUB DICTATURA LUI NICOLAE CEAUȘESCU, FIIND DECLARAT (ÎN 1986) PERSONA NON GRATA ȘI DUȘMAN AL POPORULUI, CU INTERDICȚIE DEFINI-TIVĂ DE A INTRA ÎN ȚARĂ. ESTE „REABILITAT” ÎN 1990 DE CĂTRE FRONTUL SALVĂRII NAȚIONALE, PE ATUNCI SUB CONDUCEREA LUI ION ILIESCU, MAI TÂRZIU PRIMIND ȘI UN „BREVET PREZIDENȚIAL”.

A PUBLICAT PESTE 20 DE CĂRȚI PERSONALE, 60 DE CĂRȚI ALE AUTORILOR ROMÂNI ȘI GERMANI, OPT ANTOLOGII DE POEZIE ROMÂNĂ CONTEMPORANĂ ȘI CLASICĂ GERMANĂ, TOATE ÎN TRADUCERE PROPRIE. A FOST ONORAT CU MAI MULTE PREMII ROMÂNE ȘI GERMANE.

EU SFÂRȘESC SCOICĂ PE TINE

S-a risipit în mii de cioburi viața,
umplând cu ele cerul nopții mele,
urcându-se spre tine, Doamne,
spre tine cel neînceput
de frica mea,
de oboseală,
de noaptea ultimele-i frunți
neadăpată de lumină.

Primește mâini împreunate
cu ale tale mâini deschise
spre pavăza simțirii noastre
și nu orbite-ntunecate!

Întinde-mă ușor pe-o lastră
să-mi curgă fruntea înspre bine
căci Tu ești contopirea noastră
iar eu sfârșesc scoică pe Tine!

TESTAMENT NEÎMPLINIT

Zilele zbor pe aripile unei păsări negre,
Umbra trecutului se-ntinde peste lume
Ștearsă pe-alocuri de atâta vreme,
Cuprinsă-n pagini galbene, postume.

În haos Eros adormise lăsând pe Aiolos să bată
Cu vânturile lui pe Gaia, muma pământului.

Titanii i-au rămas în pântec căci Uranus,
Rămas în ceruri, s-a rătăcind vrând să străbată
Lumea lui Eros Adormitul.

Pe fruntea cerului se-ntinse o umbră fără de sfârșit.

Sarea pământului,
Lumina lumii, trezite din adâncul somn,
Veniră-ntr-un târziu pe-un munte
Învestmântând un simplu Om
Cu-ncălțăminteă prăfuită

Și-un antereu rupt pe alocuri;
Dar fruntea lui era-ndreptată spre cer
De unde Tatăl îl trimise în haosul și în furtuna
Dezlănțuite peste noi.

N-am înțeles ce-a vrut să spună,
N-am înțeles de ce-a venit;
I-am pus pe creștet o cunună
De spini și-apoi l-am răstignit!

PASTEL CU ÎNGER CĂZUT

Un cântec se izbește de timpanul toamnei
Asurzit de veștedele frunze –
Păianjenii mai șes morbide pânze;
O, ce frumoasă va fi haina Doamnei!

Papura vremii se înclină peste
Mătasea verde-a broastei de pe iaz,
Pe când turma de oi de pe islaz
Adoarme blândă-n amintiri oneste.

Un fulger crapă ceru-n două
Neășteptat, trezind adâncul
Visărilor unde pământul
Se pregăti de-o eră nouă.

Deodată însă totul tace,
Norii se duc și luna rece
Atârnă grea vrând să înece
În razele-i deplina pace.

Doar un copil se mai aude
Trezit din somn, în depărtare,
Parcă văzând o arătare
Din viitorul vieții crude.

Neputincioși strămoșii-n șir
Străbat genetica-i visare
Venind cu pâine și cu sare
Umili din negrul cimitir.

Sărman copil, vei trece peste
Păcatele puse în drum,
Peste credința ce în scrum
Noi ți-am lăsat-o-n albe țeste.

Adramelech a revăzut
A Demonului haine roșii
Purtate de toți păcătoșii
De când un înger a căzut.

Văzând că i-a venit momentul
Te-a-mbrățișat, copil în fașă,
Căci noi, cu pana noastră lașă,
Ți-am scris în grabă testamentul.

RES EXTENSA

Fulgii negri de zăpadă,
Pe întinsuri reci și sumbre,
Răscolesc trecute umbre
Pe-a istoriei arcadă.

Mulți trecut-au în tăcere
Pe sub bolțile-arcuite
De istorii drămuite
Și păzite de acere.

Mulți poeți se perindară
Pe întinsuri sumbre, reci,
Toți, sumerieni și greci,
Lăsând urma legendară.

Apollo-și întinse lira
Binecuvântând poezii,
Artele și interpreții,
Binecuvântând satira.

An de an vremea meschină
A sfârmat de mult arcada
Străjuită de Monada
Res extensa în ruină.

Epigonii vin călare
Pe un Pegas înhămat
Cu prezentul vătămat
De orgolii-nșelătoare.

O, sărman poet, deznoadă,
Dacă poți, țesuturi sumbre
Din ruinele de umbre
Viscolite de zăpadă.

Viitorul e-un resort
Ce aruncă timpul mort
În vârtoarea-nșelătoare
Unei vieți întâmplătoare.

MUSAFIRUL

Etajele-și blestemă scările fără lumină
găurile fără praguri unde forfotesc
mărunte lumi, reminiscențe de obsesii
sub călcâie fără tocuri, cu pantofi din care
gheare se preling spre musafirii spânzurați
în ascensoare canibale, sau înfundați în țevi
de apă caldă.

Secolele-au fost de aur – spun fațade-ncremenite –
pe când aurul sta în munte și toți aruncau cu pietre
după ciorile din pom.
Dinți de șobolani scriu semne
înțelese doar de morții șobolanilor din pivnițe
iar lumina se desparte de-ntunerice doar prin lumea
din adânc ce-o mai cuprinde.

Pe scări, în jos, cu mâinile împerecheate-a rugăciune
femeile își duc pe scara de incendiu oglinzile
copiii și bărbații, iar ornicele bat mereu de opt.

De ce sunt veșnic musafirul celor
ce nu se-adapă din izvorul meu?

ARS POETICA

Compune un vers ca pe-o scrisoare
Ce-o scrii iubitei prima dată.
Scrie, nebun, să simți că doare
Cuvântul ce îi dai răsplată.

Scrie de parcă mâine moartea
Te va cuprinde-n hăul ei
Cerându-ți din cuvinte partea
Cea ultimă, cu care-nchei.

Scrie trecutul și prezentul
De parcă n-ai mai fi-n curând,
De parc-ai scrie testamentul
Urmașilor ce stau la rând.

Scrie, nebun, cu frenezie,
Ba aprig, ba mai ușurel:
Așa să scrii o poezie
Și celelalte... tot la fel!

TEODORA DIN BIZANȚ

Doamne, oare cât de multe
Curcubeie s-au pierdut
Prăbușite-n început
De lumini bezne-oculte.

Luna roșie dispare,
Străvezie și bolnavă,
Aruncată ca o navă
În talaz, înșelătoare.

Într-un colț de cer se-arată
Mâna Domnului întinsă,
De culori albe cuprinsă
Blândă și aristocrată... –

Iată cum s-a spart lumina
Prăbușită în ocultă,
Beznă care nu ascultă
De Bizanț... Ah, bizantina

Teodora! Cât de multă
Prăbușire te exultă!

ȘI CARTEA MI-E GRĂDINĂ

Cu fiecare nouă rană,
cu fiecare lovitură
mi se deschide înc-un ochi
prin care învăț poate să văd mai bine,
prin care pot cuprinde-ntreaga beznă
ce se învâluie în jurul meu.

Cu fiecare ochi ce se deschide
văd multele dorințe care-n flux
mă copleșesc cu-a lor venire,
dar văd și cum se-ndepărtează în reflux.

Cu fiecare nouă rană, cu fiecare lovitură
o nouă filă dintr-o carte
trece încet spre următoarea,
iar cartea asta mi-e grădină
ce-o port oglindă-n buzunar.

CARPE DIEM

Un ocean de întuneric se revarsă pe întinsul
Nesfârșitului tristeții celor care n-au știut
Să-și îmbrățișeze viața.
Visul mâinilor pe cruce nu înduplecă menirea
Despărțirii de pe munte,
Unde raza sângerie se prelinge în izvoare,
Unde-a apelor răbdare sapă vaduri inocente.

Un ocean de valuri negre se revarsă pe nisipul
Însetat de ne-mplinirea dragostei – îmbrățișare
Rătăcită-n timpul ei.

Și cum se prăvale-n vale, totul plânge și suspină;
Crucile la mal de drumuri, putrezite într-o rână,
Cad sub fulgerele nopții, cad uitate de o mână
Ce-a uitat împerecherea altor mâini, spre rugăciune.

Trandafirii cresc în ceruri fără spini,
doar cu petale sângerii,
Pe când în lume spinii împletesc cununa
viitoarei răstigniri!

Totul cade-n nesfârșirea golului lăsat de-un înger!

DE LUME OBOSIT

Drumețul poposind cu gânduri sumbre
Sub sălcii plângătoare lâng-un mal
De iaz, cu lebede și foșnitoare umbre,
A adormit învins de-al drumeției val.

– De unde vii străine? îl întreabă
O lebădă cu aur înveșmântată.
De unde vii așa în mare grabă,
Cu fruntea rece, albă și-ncruntată?

– De unde vin?! Din țara-n care
Străbunii n-au uitat parfumuri
Ce ne întâmpină la orișicare
Încrucișare de poteci și drumuri.

Sunt obosit de negura tăcerii
Întinsă peste tot în calea mea,
Sunt obosit de scurgerea uitării
Acelui care pentru noi gemea.

Mă duc spre-a copilăriei casă,
Eu, printre oameni simplu călător,
Cu greutatea lumii ce m-apasă
Fiindcă acasă se moare mai ușor.

RENAȘTERE

Cu sufletu-mi grădină te conduc,
Afrodită,-a lui Uranus fiică,
Pe drumurile care duc
Spre-ncrucșiările care despică
Amurgul serilor de ziua-n care
Timpul rămâne numai o mișcare.

Legendele bătrâne-nmuguresc
Pe straturile sufletului meu
Și eu aștept din nou să făuresc,
Într-un cuprins de curcubeu,
Iubirea ultimei speranțe,
Fără săgeți și doleanțe.

Deci a venit și m-am supus
Acelui Mare și nespus
Divin oracol covârșit:

Renașterea e un sfârșit!

ALT PEGAS

Un cal ce zburdă-n nostalgie
fără căpăstru, fără hamuri.
Zburând c-o-ntreagă herghelie
Lasă în urmă stropi de lauri,

Și peste tot pe unde trece,
Galopu-i ritmic se preface
În versuri care stau s-aplece
Cuvântul care încă tace.

Văzduhu-i plin de poezie,
De vânători pământu-i plin,
Mulți prind un mânz, fără să știe
Îi pun un ham și nu îl țin.

Tot versul greu se-ngălbenește,
Prins în căpăstru pe hârtie,
Ce în cuvinte se dorește
Un cal ce zburdă-n nostalgie.

SUFOCAT ÎN MODĂ

Am încercat și eu să fiu la modă
– un mugur care se ivește toamna –
am pipăit cu degete aride
privirea altora de gust seducător,

dar urmărind aroma primăverii
acelor mulți trecuți pe lângă mine
cu mâini împreunate a tăcere,

m-am sufocat și-apoi am degerat
un mugure în poala lor divină.

FUGA

Fâlfăie la geamul orb
Aripi negre de zăpadă –
Croncănitul unui corb
Amuțește în ogradă...

Negura se lasă stol
De funingine cleioasă –
Cerul stelelor e gol –
Luna-i rece; găunoasă...

De pe streșini în b-Moll
Picură-n roșu catranul
Liniștind negrul domol –
Asurzește orb și geamul...

O, ce verde și ce gol
Sună fuga în c-Moll...

BISERICA ȘI RELIGIA CRESTINA ÎN BASARABIA ANILOR 1918-1940 (III)

de NICOLAE ENCIU

În anul 1930, romano-catolicii constituiau 6,8% din populația României, având 28 de biserici și 26 de parohii, toate în Episcopia Bucureștilor. În Episcopia Iașilor aveau 38 de parohii, 148 de biserici și 14 mănăstiri. Biserica romano-catolică se consideră singura biserică a lui Hristos pe pământ, iar Papa de la Roma – singurul vicar al lui Hristos pe pământ; prin urmare, cei care nu recunosc autoritatea Papei sunt considerați răzvrătiți, necesitând a fi câștigați cu orice preț și readuși în subordine⁴⁴.

Cultul reformat poartă numele lui Calvin – unul dintre fruntașii mișcării de reformă religioasă din secolul al XVI-lea, iar Iohannes Honterus (1498-1549) a fost cel mai mare predicator reformat. Calvinismul se definește prin dogma predestinației fatale, având numai două taine – Botezul și Euharistia, cu o altă acceptare decât în cea ortodoxă. Calvinismul înlătură icoanele și celelalte odoare și obiecte bisericești și nu are decât Biblia, pe care Calvin și-a sprijinit întreaga sa învățătură⁴⁵.

Acest cult a rezultat de pe urma străduințelor lui Luther (1483-1546) de a lupta împotriva abuzurilor pontificului roman. După Luther, procedura mântuirii omului este foarte simplă: este suficient să crezi că te mântuiești, prin urmare, mântuirea se dobândește numai prin credință (solo fide). Ca și în cadrul Calvinismului, Luteranismul nu are decât două taine: Taina Botezului și Taina Euharistiei, concepute diferit de cele ale ortodoxiei. Luteranismul a contribuit indirect la promovarea culturii în mediul populației României, căci cea dintâi carte tipărită în limba română a fost traducerea micului Catehism luteran la Sibiu în 1544, apoi diaconul Coresi, sub influența luteranilor, publică la Brașov tipăriturile sale în limba română⁴⁶.

Cultul Unitarian se caracterizează prin negarea Dogmei Sfintei Treimi și a tuturor consecințelor care decurg de aici; el este raționalist și de aceea este și antitrinitarist. Cel care a formulat doctrina unitarismului a fost italianul Faust Socinius (1539-1604) care, vrând să se descătușeze de tradiția bisericii, a proclamat o unică formă de conduită pentru credincioși, și anume Biblia. De altfel, unitarienii acceptă doar două taine: Botezul, ca o dedicație spirituală a credinciosului lui Hristos, și Euharistia, ca o amintire a lui Hristos. Unitarienii admit ca preoți și pe femei și, fiind raționali, nu recrutează adepți decât din lumea cultă. În cadrul României interbelice, Biserica Unitariană a fost autonomă și organizată în Comuna bisericească, protopopiatul și Eparhia, având în funcția ei un episcop

cu sediul la Cluj, unde funcționa și un Institut teologic (Academie) cu un curs de 4 ani⁴⁷.

Biserica armeană a fost întemeiată prin secolul al III-lea de către Sf. Grigore Luminaătoru⁴⁸. Acest cult respinge învățătura despre purgatoriu și supremația Papei de la Roma, nu are în simbolul credinței adausul „Filioque”, săvârșește Botezul și ungerea cu Sf. Mir ca și ortodocșii, iar Sf. Euharistie cu azimă și vin neamestecat cu apă.

Cultul Mozaic are la bază cele 10 porunci date de Dumnezeu evreilor prin Moise (Decalogul) la ieșirea lor din Egipt, pe timpul împăratului Minephtah, urmașul lui Ramses al II-lea. În cele cinci cărți, Moise, iluminat de Dumnezeu, a stabilit în amănunt toate cele referitoare la cultul evreilor care, după numele lui Moise, s-a numit cultul mozaic. În România interbelică, Cultul Mozaic era organizat în comunități autonome una față de alta, iar locașul de cult al comunităților evreiești era de două feluri: Sinagoga (Templul mare) și casa de rugăciuni (Templul mic), slujite de unul sau mai mulți rabini și predicatori, absolvenți ai unui seminar teologic și angajați cu contract de către comunitate, având îndatorirea de a judeca divorțurile religioase, de a supraveghea pe hahami în ceea ce privește prepararea cărnii curate (cușer) și a azimelor pentru sărbătoarea Peșah⁴⁹.

Cultul mahomedan este monoteist, întemeiat în anul 622 de către Mahomed, căruia îi și poartă numele. Crezul musulman spune că „Allah este Dumnezeu și Mahomed este profetul său”. Învățăturile, discursurile și deciziile lui Mohamed se găsesc înscrise în Coran (El-Qur-an, lectura), carte sfântă a mahomedanilor, compusă din 114 capitole numite Surati. Mahomedanii nu au icoane și cred în nemurirea sufletului, se circumcid, au un post de o lună (ramadam), când ziua întreagă se postește, iar noaptea se mănâncă și se petrece și au 5 rugăciuni pe zi cu fața către Mecca. În România interbelică mahomedanii constituiau 1,0 % din totalul populației și, pe lângă moschei, mai funcționau și 221 hatipi, 64 imami și 12 numezimi⁵⁰.

Conform Legii nr. 114119 din 1933 a Ministerului Cultelor din România, asociațiile religioase (sectele) se împărțeau în îngăduite și prohibite. Asociațiile religioase (sectele) îngăduite erau: Asociația religioasă a lipovenilor, Asociația religioasă adventistă de ziua a șaptea, Asociația religioasă baptistă și Asociația religioasă a creștinilor după scriptură. Asociațiile

religioase (sectele) prohibite erau: Secta nazarinenilor, Secta adventiștilor reformați, Secta secerătorilor, Secta penticostalilor, Secta inochentiștilor, a Bisericii lui Dumnezeu apostolice, secta martorilor lui Iehova, a stundiștilor, a duhoborților, a molocanilor și a mileniștilor.

Asociația religioasă a lipovenilor constituia o ramură a rascolnicilor din Rusia, a cărei doctrină se intitula „Frascia”, tradusă în limba română la mănăstirea Neamț. Rascolnicii cultivau celibatul, considerând arderea pe rug drept un suprem sacrificiu și având la liturghie multe inadvertențe. În perioada interbelică rascolnicii numărau circa 60 000 de credincioși, conduși de un Episcop cu reședința în Bucovina la Fântâna Albă⁵¹.

Asociația religioasă adventistă de ziua a șaptea leagă toată mântuirea de Vechiul Testament. Se numește adventistă deoarece consideră că Isus Hristos va reveni a doua oară în timpul cel mai scurt, de ziua a șaptea, acordând o atenție foarte mare sâmbetei. Adventiștii admit milenismul, considerând că Isus Hristos va întemeia la a doua venire o împărăție de o mie de ani; nu admit iadul și muncile veșnice. În celelalte puncte de credință, adventiștii se aseamănă cu baptiștii și cu toate celelalte secte. În anul 1920 în România s-a organizat „Uniunea comunităților evanghelice ale adventiștilor de ziua a șaptea”. Până la al Doilea Război Mondial această sectă avea 520 de case de rugăciuni și puțin peste 16 000 de credincioși. Secta adventistă a pătruns în România prin anul 1870, fiind adusă de preotul romano-catolic Mihail Czehowski, care trecuse la adventism⁵².

Asociația religioasă baptistă își trage numele din aceea că pune mare preț pe botez, botezându-se doar oamenii maturi, conștienți de mărturisirea pe care o fac. Ei admit numai o biserică spirituală și resping ierarhia bisericească, iar sub influența calvinismului dau păcatului originar o importanță exagerată. Înainte de al Doilea Război Mondial, în România au existat 35 de comunități baptiste române, cu 1 672 de case de rugăciuni, 25 000 de credincioși; 55 de comunități germane baptiste cu 1 141 de case de rugăciuni și peste 20 000 de credincioși; 15 comunități baptiste ungurești cu 300 de case de rugăciuni și circa 6 000 de credincioși⁵³.

Conform unor date de arhivă, situația sectelor religioase în Basarabia în a doua jumătate a anilor '30 era următoarea⁵⁴:

Eparhia Hotinului:
Baptiști – 936
Adventiști – 207
Evangheliști – 24
Martorii lui Iehova – 47
Mileniști – 38
Inochentiști – 391
Stiliști – 93
Penticostaliști – 15
Total: 1 751

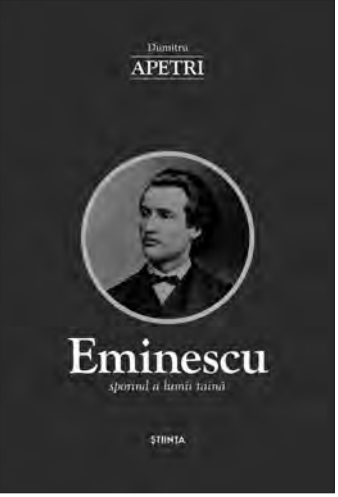
Eparhia Chișinăului:
Baptiști – 1 246
Adventiști – 296
Evangheliști – 131
Inochentiști – 165
Stiliști – 93
Molocani – 388
Răspopiți – 68
Fotești – 11
Total: 2 315

Eparhia Ismailului:
Baptiști – 4 155
Adventiști – 61
Evangheliști – 258
Inochentiști – 32
Penticostaliști – 91
Molocani – 302
Total: 4 899

În perioada dintre cele două războaie mondiale, învățământul teologic în Basarabia era realizat prin Seminarul Teologic, Școala Eparhială de Fete și Școala Spirituală de Băieți din Ismail.

Un rol deosebit în viața spirituală a Basarabiei interbelice a aparținut Facultății de Teologie din Chișinău, înființată prin decizia Ministerului Învățământului din 6 septembrie 1926, cu statut de facultate a Universității din Iași⁵⁵. De rând cu obiec-

SEMNAL DE CARTE

DUMITRU APETRI
EMINESCU. SPORIND A LUMII TAINĂ
CHIȘINĂU, EDITURA ȘTIINȚA, 2020

tele religioase – „Exegeza Noului Testament” (Gr. Pișculescu), „Apologetica” (Ioan Savin), „Liturgia și Catihetica” (Popescu Moșoaia), „Dogmatica” (Serhie Bejan), „Omiletica și Pastorală” (arhim. Iuliu Scriban) ș.a. –, la facultate se predau și o serie de discipline de cultură generală, în special literatura și istoria națională. Un rol deosebit îl aveau cursurile „Istoria literaturii române”, predat de Ștefan Ciobanu, și „Istoria românilor, cu privire specială în istoria Basarabiei”, ținut de prof. Al. V. Boldur⁵⁶.

O importanță deosebită pentru viața bisericească interbelică au avut-o bibliotecile, deschise pe lângă bisericile din Bălți, Soroca, Ismail, Cetatea Albă. Cea mai valoroasă colecție se păstra în Biblioteca Eparhială a Arhiepiscopiei din Chișinău⁵⁷.

La 28 iunie 1940, când Armata Sovietică a intrat în Basarabia, aici funcționau 1 677 de localuri eclesiastice, 938 de biserici, 34 de mănăstiri, 705 case parohiale, slujbele religioase fiind oficiate de către 1 042 de preoți, 19 diaconi, 1 099 de cântăreți⁵⁸.

De rând cu numeroasele realizări în viața bisericească și religioasă, perioada 1918-1940 a fost marcată inclusiv de anumite probleme⁵⁹, și anume: organizarea Bisericii Ortodoxe din Basarabia și încadrarea acesteia în sânul Bisericii Autocefale Ortodoxe Române; reducerea suprafețelor de terenuri din proprietatea bisericilor și instituțiilor eclesiastice, fapt care a micșorat considerabil veniturile acestora; introducerea stilului nou sau a calendarului îndreptat; organizarea învățământului teologic și echivalarea studiilor seminariale cu cele de liceu; sporirea autorității clerului și, în special, a preoților de la sate, care se confruntau cu diverse probleme de ordin economic, social și de altă natură.

NOTE:

44. Olimp Căciulă, *Culte în România*, în *Enciclopedia României*. Vol. I: *Statul, Imprimeria Națională*, București, 1938, p. 425-429.
45. *Ibidem*, p. 429-432; Alexandru Ioachimescu, „*Agenda istorică*” a poporului român și a religiilor. Ed. a II-a, Societatea Culturală „Glasul Basarabiei”, București, 1998, p. 162.
46. Olimp Căciulă, *Culte în România*, în *Enciclopedia României*. Vol. I: *Statul, Imprimeria Națională*, București, 1938, p. 432-434.
47. *Ibidem*, p. 434-435.
48. *Ibidem*, p. 435-436; Alexandru Ioachimescu, „*Agenda istorică*” a poporului român și a religiilor. Ed. a II-a, Societatea Culturală „Glasul Basarabiei”, București, 1998, p. 166.
49. Olimp Căciulă, *Culte în România*, în *Enciclopedia României*. Vol. I: *Statul, Imprimeria Națională*, București, 1938, p. 436-439.
50. *Ibidem*, p. 439-440.
51. *Ibidem*, p. 441.
52. *Ibidem*.
53. *Ibidem*, p. 440-441.
54. A.N.R.M., fond 706, inv. 1, dosar 478, fila 13.
55. Gheorghe Palade, Liliana Chicu, *Biserica ortodoxă din Basarabia în anii 1918-1940*, în „Cugețul. Revistă de istorie și științe umaniste”, nr. 1-2, 1995, p. 76.
56. *Ibidem*, p. 76-77.
57. *Ibidem*, p. 77.
58. *Basarabia desrobită. Drepturi istorice, nelegiuiri bolșevice, înfăptuiri românești*, Guvernământul Basarabiei, Institutul de Arte grafice „Marvan” S.A.R., iulie 1942, p. 357.
59. *Biserica Ortodoxă din interfluviul pruto-nistrean (1813-2013)*. Simpozion științific internațional, 14-15 octombrie 2013 / USM, Centrul de Studii Imperiale Chișinău – Oradea. Coord.: Octavian Moșin, Ion Gumenăi, Editura Cuvântul-ABC, Chișinău, 2013, p. 8.

VÂNTURILE, VALURILE...

DESPRE „SĂPTĂMÂNA ROȘIE”*

de VAL BUTNARU

Să spui despre Paul Goma că a fost o fire rebelă, un etern răzvrătit, înseamnă să nu spui mare lucru. Și totuși, anume astfel a fost scriitorul nostru. Presupun că neîmpăcarea lui cu lumea în care trăia, dar și cu personajele care populau această lume venea din marea nedreptate cu care s-a confruntat toată viața. De mic, a trăit doar acest sentiment. Răzbătând din fiecare pagină a *Artei refugii*, nedreptatea plana asupra familiei Goma. Apropo, cât de mult consună titlul acestui roman cu cel al lui Dumitru Țepeneag, *Imposibila artă a fugii!* Și încă un apropo: când Țepeneag va fi exclus din rândurile URSS, Paul Goma va cere conducerii URSS să fie exclus și el din această organizație. În semn de protest față de o nedreptate. La fel cum se întâmplase în 1956, când trupele sovietice invadaseră Ungaria. În semn de protest, Goma rupe carnetul lui de membru al UTM. De aici începe *periplul său penitenciar*. În semn de protest față de nedreptățile care s-au făcut altor persoane, uneori necunoscute, Goma va continua să se opună, să scrie scrisori deschise și *întredeschise*, să adere la platforme europene de luptă pentru drepturile omului (*Charta 77, Conferința de la Belgrad* etc.), să sensibilizeze mari personalități ale momentului asupra sfidătoarelor nedreptăți cu care se confruntau românii sub comunism.

E de presupus că, animat tocmai de acest sentiment al nedreptății prin care trece nu numai el personal, dar și însăși istoria românilor, Paul Goma scrie *Săptămâna Roșie*.

Parcă aș auzi unele replici de reproș. Cum de îndrăznești să te referi la *Săptămâna Roșie*? Înțeleg, acest subiect este tabu. Despre această carte nu se vorbește. Se pomeneste, dar nu se discută. De când a apărut *Săptămâna Roșie*, de Goma fug toți ca de un ciumat, lăsându-l de izbeliște, să se apere de unul singur, chiar și după moarte. A fost părăsit până și de cei care pretind că se ocupă de studierea operei lui Goma. Scriitorul a fost abandonat și, ca urmare, s-a pomenit sfâșiat de *ceilalți*, ținându-l la stâlpul infamiei, învinuindu-l de antisemitism.

Nu e deloc simplu și ușor să-ți duci viața mai departe, purtând în spate o etichetă atât de nedreaptă, ca în cazul lui Goma. Mai ales în ziua de azi, când o învinuire de antisemitism poate distruge cariere mult mai spectaculoase. Să ne amintim de numele doar a unui singur mare scriitor francez – Louis-Ferdinand Céline, autorul revoluționarului roman *Călătorie la capătul nopții*. Praful s-a ales din cel care ar fi putut să devină mândria literaturii franceze și a celei universale. Chiar dacă multă lume citește și azi *Călătoria...*, oricum praful s-a ales din numele acestui mare romancier.

Un alt exemplu, mai recent. Renumitul scriitor german Martin Walser a scris un roman, *Moartea uni critic*, care a provocat furtuni în viața societății germane. Vorba este că Walser l-a vizat în cartea sa pe criticul literar Marcel Reich-Ranicki, un personaj celebru acum vreo douăzeci de ani. Criticul, un evreu de origine poloneză, își făcuse un obicei de a-i ataca până și pe cei mai importanți scriitori de limba germană.

Având și o emisiune la un post de televiziune german, popularitatea lui Ranicki în rândul cititorilor a crescut foarte mult, el fiind numit *lectorul națiunii*. Ei bine, acest lector l-a făcut praf nu numai pe Walser, dar și pe Peter Handke, laureatul Premiului Nobel de anul trecut, despre care, pe atunci, Ranicki nu avea cum să știe că va deveni *nobeliar*. (Handke, la rândul lui, a avut parte de etichetări și a fost și el ținut la stâlpul infamiei, când și-a făcut public punctul

de vedere, exprimându-și simpatia față de sârbi în războiul din Iugoslavia.) Dar chiar să fi știut, lucrurile nu aveau să se schimbe prea mult: Ranicki a purtat o polemică dură, a dus un adevărat război cu un alt laureat al Premiului Nobel – Günter Grass.

Ei bine, Walser s-a răzbunat pe nesuferitul critic, *omorându-l* în roman. (Din punctul meu de vedere, renumitul scriitor a greșit abordând atât de direct lucrurile: personajul central e critic literar, e evreu, dar și multe alte detalii sunt luate nemijlocit din realitatea imediată.) Walser a fot învinuit de antisemitism și linșat public. Cea mai nevinovată învinuire ce i s-a pus în cârcă au fost *clișeele antisemite*. Clișee antisemite? Se vede că procurorii literari ai lui Walser nu-l citiseră pe Amos Oz și, în special, pe Philip Roth, cel din *Complexul lui Portnoy*.

Ajuns la capătul disperării, scriitorul a exclamat la un moment dat: „Să fi știut că romanul meu va fi pus în legătură cu Holocaustul, nici nu l-aș fi scris”. Crucificarea lui Walser porni, de fapt, mult mai devreme de apariția cărții, când presa germană declanșase un scandal de proporții. Paradoxal sau nu, în ziua apariției romanului, tirajul de 50 000 de exemplare a fost epuizat într-o singură zi!

Un lucru similar se întâmplase cu romanul lui Goma *Ostinato*, interzis la București de autoritățile comuniste, iar când cartea a apărut în Germania, în 1971, presa din România a pornit un atac nimicitor la adresa scriitorului disident. Goma spunea pe atunci că ceea ce face regimul nu este altceva decât să-i asigure cărții lui un succes răsunător în Occident.

Ceea ce vreau să spun cu aceste note este că a venit timpul unei lucrări care să cuprindă un studiu serios și aprofundat asupra volumului scris în 2002. (Cartea a cunoscut trei ediții și, de la o apariție la alta, Goma, ținând cont de criticile aduse, a modificat textul, estompând sau chiar eliminând unele afirmații hazardate, de ordin general.) Tot ce cunoaștem până la această oră constituie doar reacțiile celor care l-au învinuit pe scriitor de antisemitism, specificând că Goma a trișat, spicuind câteva exemple de implicare a bandelor înarmate de evrei kominterniști din Basarabia în hărțuirea și maltratarea militarilor români, aruncând apoi vina asupra întregului popor evreu etc. N-a lipsit (ca și în cazul lui Walser) nici eticheta negării Holocaustului.

Din toate cele expuse până acum, e clar pentru oricine că avem de a face cu o temă incendiară. Iată de ce e nevoie de opinia unui specialist în materie, o voce calmă, echidistantă, cu o rațiune pură, cu o minte lucidă, care să ne spună ce este adevărat și ce nu corespunde adevărului în *Săptămâna Roșie*.

Să nu ne temem să vorbim despre scriitorii noștri cu tot ce au avut ei bun, dar și cu toate metehnele lor. Este nedrept să-l lăsăm pe marele răzvrătit, cum le place să spună cercetătorilor operei lui Goma, la cheremul celor neinițiați sau chiar rău intenționați, a celor care nu au citit marile romane ale basarabeanului de la Mana.

E nevoie de mult curaj pentru a scrie un asemenea studiu, suntem conștienți de acest lucru, dar adevărul trebuie să constituie farul călăuzitor pentru orice scriitor. Și atunci, parcurgând chiar și cel mai periculos drum, lupta cu nedreptatea devine mai ușoară.

DOCUFICȚIUNI

ÎN TRE BAUDELAIRE ȘI ECATERINA CEA MARE*

de DINU MIHAIL

Motto: „Cine are o femeie, are toate femeile lumii; cine are toate femeile lumii, nu are nicio femeie.”
(Proverb spaniol)

Charles Baudelaire spune undeva în *Jurnalele sale*: „Trebuie să fii în totdeauna beat, ca să poți suporta teroarea permanentă a timpului...”

Unii se îmbată cu cărți; alții, scriind poezii și poezule, colectând timbre postale sau deflorând Bănci de Economii. Unii se îmbată cu pescuitul în Nistru ori cu probe sportive naționale moldovenești, gen *De-a mijoarca*, *De-a furatul miliardului*, *De-a bâza*; alții, cu femei sau cu alcool. Fiecare, pe cont propriu, se descurcă cum poate și cu ce poate. Dar întotdeauna trebuie să fii beat! Ține să accentueze autorul cărții *Florile răului*.

Suflet foarte delicat, extrem de fin și original, Baudelaire s-a îmbătat la viața lui cu *literatură* (a scris poezii, cronici de artă și jurnale), cu opiu, cu *alcooluri* fine (are chiar și un studiu *Despre vin și hașiș*) și cu *femei* predilect cu forme generoase. Le-a și cântat, obsesiv, în poemele sale – astăzi pilduitoare, pe timpuri insultătoare. În finalul vieții, ar fi putut spune ca T(aica) Arghezi: „Din bube, mucegaiuri și noroi/ Iscat-am frumuseți și prețuri noi”. Amiciții nu prea a cultivat, fiindcă a fost, în fond, un singuratic, *Lupul de stepă* (Hermann Hesse) al Parisului.

La 18 ani, Dostoievski a avut un cutremur de conștiință, un șoc existențial: el a înțeles clar că, la hipersensibilitatea sa, la energia lui stihială, trebuie să evite categoric alcoolul. Dacă ar fi consumat, s-ar fi autocondamnat, s-ar fi pus pentru totdeauna pe drumul fără de întoarcere al mizeriei și pierzaniei. Căci aceștia, extrasensibili, dacă cad în patima sugativizării, beau tot ce întâlnesc în cale, până și oloiul din candelă! Iar cu „băuturica” (l-am citat pe Sergiu Puică) știți cum e? Vinul e un fluid (după unii *ființă*) aflat la granița dintre virtute și viciu, dintre glorie și mizerie. Când sângele sfânt al Domnului, când licoarea ce tulbură mințile. Tot ce e bun, fin, dulcisim și delicat dansează constant pe un vârf de ac.

Totuși prin ce mijloace marele prozator rus a putut suporta teroarea nemiloasă a timpului? Prin scris, prin jocuri de noroc (vezi, măcar, romanul său *Jucătorul*) și prin femei. Cu jocurile de noroc, Fiodor Mihailovici a cheltuit enorm, a tocat averi întregi. Și-a măcinat nervii zdruncinându-și definitiv sănătatea – atât de scump a plătit pentru darul artistic ce i s-a dat!

Maestru neîntrecut al seducției cu rază lungă de acțiune a fost și Lev Nicolaevici Tolstoi, însă el, fiind structural moralist, a avut o atitudine hedonistă față de femei. Le consuma ca pe un pahar cu apă, deseori le brutaliza și nu de puține ori le alunga din pat cu câte un picior zdravăn în fundișorul lor frumos, drag și mângaios.

Dostoievski, din contră, a fost un amant tandru, recunoscător, trata femeia – rană veșnic deschisă – ca pe o cunună a inspirației și creației divine. Aproape ca Nichita Stănescu (pe jumătate rus!) și ca Lucian Blaga: „Viori femeile sânt,/ Lemn moale, lemn sfânt”.

Fortărețelor de dulceță cucerite, ambii creatori – Dost și Blaga – le dădeau bani, le satisfăceau capricii vestimentare și de carieră, purtându-le de grijă, unora, viața întreagă. Datele realului îl descriu pe Dostoievski drept un bărbat în a cărui existență patima și sexualitatea au jucat un rol foarte important. Dar netrunchiat, fiindcă nu a frecventat lumea târfelor, ca, bunăoară, în Nobel-iatul său emul literar din veacul al XX-lea Gabriel García Márquez, „cel mai mare vrăjitor al Americii Latine” (Roa Bastos). Până la 50 de ani, autorul romanului *Povestea târfelor mele triste* ajunsese la 514 femei, el alegându-și iubitele de o noapte la întâmplare. Potrivit propriilor mărturisiri, G.G.M. niciodată nu a cunoscut opreliștile pudorii. Cât viciu, atâta dramă și oprobriu, dar, prin compensație, și proză de valoare. Ca să fii cineva trebuie să ai defecte mari? Nu batem nimic în cuie, haideți să discutăm!

Ca să rămână în memoria colectivă, probabil că o carte ar trebui să fie ca un pluton de execuție pentru orice autor care se respectă. E ca și cu națiunile: numai popoarele cinice și obraznice, cum ar fi englezii, nemții sau rușii, se impun în istorie. Fără un strop de lipsă de măsură, fără un dram de nebunie sau de pasionalitate insurgentă, se pare că nu realizezi nimic memorabil. Vorbind despre ceea ce rămâne, Emil Cioran punctează: „O carte trebuie să adâncească răni, să le provoace chiar. O carte trebuie să fie o *primejdie*”.

Da, ca să nu uit, și cosmopolit trebuie să fii, cosmopolitismul fiind salvarea noastră în plan literar. În general, „omul care se respectă nu are patrie. Patria este o mreață” (Emil Cioran). În artă, și nu numai în artă, „cosmopolitismul costă mai mult decât patriotismul. Pe deasupra, cel dintâi presupune energii intelectuale mai mari, sentimentalisme diminuate sau cenzurate, idei de anvergură, construcții îndrăznețe, inteligență comunicativă și performanță în expresivitate. Altă cale de salvare nu există” (Ion Simuț). Defolclorizează-te, descătușează-te, gututenberg, și mergi în pas cu timpul! Rusticitatea poetizează liricoidal, însă nu civilizează. Lumea deja zboară pe Lună ca să-și facă siesta după un prânz copios la Madrid, după internet inventează inteligența artificială ori scrie *21 de lecții pentru secolul XXI*, iar noi, enigmatice și cuminiți, catastrofic de enigmatice și cuminiți, stăm ca împușcați într-o aripă la marginea istoriei și nu știm nici azi de ce vocabula *preîntâmpinare* se

ortografiază cu două *feliuri* de î/ă. Cum să-i explici asta – logic, științific! – unui tunisian, japonez sau blegoman care vrea să învețe româna? Un prieten rus, arhitectul Aleksandr Vasiliev din Chișinău, care și-a dat nepotul la o școală moldovenească, îmi spune: „Eu înțeleg că ucrainenii l-au bătut pe Napoleon și românii pe Hitler, dar de ce băgați musca politică până și în curul gramaticii?!” Fugim de slavi, în speță de ruși, iar de ici înlocuim nevinovatul *pepene*, de neam latin (*pepo*, *peponis*), cu bulgărescul *castravete* (*krastavec*). Și oare cam de ce am fugi, când traiectul nostru etnogenetic și glotogenetic este următorul: substratul geto-dac + stratul latin + adstratul slav, „cu ceva busuioc cuman pe deasupra” (Barbu Cioculescu). Chiar nu ne dăm seama că *suntem/sântem/sîntem* pepene-verde, ridicoli până-n galben, și că umblăm belbeteag prin Europa cu un noroc spart în fund?

Întrebat în interbelic, de un ziarist, de ce nu avem roman, Camil Petrescu – un alt fel de mentor de generație, poate mai integru și mai util decât Nae Ionescu – răspunde: „Cu eroi care mănâncă trei săptămâni o măslină, care fumează cinci ani o țigară, cu cârciuma din târgșorul de munte și gospodăria cu trei cotețe a dascălului din Moldova, nu se poate face roman și nici măcar literatură. Literatura presupune, firește, probleme de conștiință. *Trebuie să ai deci ca mediu o societate în care problemele de conștiință sunt posibile* (subl. noastră, D.M.). Eroul de roman presupune zbucium interior, lealitate, convingere profundă, un simț al răspunderii dincolo de contingentele obișnuite. Sau, cel puțin, chiar fără suport moral, caractere monumentale, în real conflict cu societatea (...) Caracterul tare e combativ, imperialist. El nu se poate conține. Nevoia de luptă pentru el e vitală. De aici, destinul tragic și tumultuos al eroilor lui Balzac, Dostoievski, Tolstoi. Romanul e luptă, ciocnire de caractere”. Credeți cumva că de la 1930 încoace s-a schimbat ceva esențial în România și Moldova la nivel de mentalitate și de societate?

Cu cât omul este mai talentat, cu atât el este mai vulnerabil. Vulnerabilitatea este prețul teribil pe care trebuie să-l plătească pentru înzestrarea ce i-a dat-o filantropic... Cine? Natura? Firea? Explozia cromosomică? Providența? Un răspuns clar la asemenea întrebări capitale, ziditoare de destin, scapă formulării ca nisipul fin printre degete.

Dar femeia, femeia înzestrată la superlativ – ca George Sand, Mary Shelley, Marina Țvetaeva, Jodie Foster, Ecaterina a II-a, Anna Ahmatova, Maica Teresa sau Natalia Gundareva – plătește și ea? Da, plătește, mai greu decât bărbații. Fiindcă, în primul rând, condiția ei („Bărbatul a fost creat de Dumnezeu pentru Dumnezeu; femeia a fost creată de Dumnezeu pentru bărbat”) este cu mult mai ingrată, mai restrictivă decât cea a bărbatului. În cazul ei, cenzura socială se aplică și funcționează foarte drastic. Bunăoară, femeia, ca *să-și înnece amarul*, nu poate petrece la crăsmă zile întregi, căci ar fi nevoită să treacă, în zbierătele mulțimii, pe sub furcile caudine ale rușinii generale. De regulă, ea evadează în spațiul sacru al familiei, în gineceu, care presupune nașterea, creșterea și educația copiilor. Și se descurcă, pentru că femeia nu este nici superioară, nici inferioară bărbatului – ea este întregitoarea lui; pentru că în general ea este mai răbdătoare, mai puternică și

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Mihai Ștefan Poiată, Grigore Vieru și Ion Popescu-Gopo. Ultimul a sosit la Chișinău în anul 1989, pentru a realiza un film după scenariul lui M.Șt. Poiată, inspirat din „Povestea lui Stan Pățitul”.

mai statornică decât bărbatul. Popular vorbind, este *pământul roditor*, este *focul din vatră*, la propriu și la figurat.

După atâtea calde, urmează una rece. Pentru echilibru, pentru a nu ne lua nasul la purtare: totuși, să nu uităm cuvintele Ecleziaștului, care ne atenționează că „mai amară decât moartea este femeia”, fiindcă, probabil, „femeia își însușește sufletul bărbatului” (Proverbele), sufletul omului reprezentând valoarea suprem-absolută în Testamentul vechi și în cel nou.

Bărbatul e, prin vocație, cuc (pune oul în „cuib”, în „Sfântul Graal”, și-a plecat pe văi cântând!), vânător analitic veșnic fără destui biștari în evazații săi ițari. Un fel de *Groznîi Bublik* specializat îngust în escaladarea muntelui Venus. Bărbatul mai este și un aprig colonizator, care cere pentru sine dreptul natural inalienabil asupra pământurilor aflate și cucerite: *trupul muierii*.

Tierra! a urlat marinarul Rodrigo de Triana, la 12 octombrie 1492, și a sem-nalat uscatul, iar navigatorii spanioli au debarcat pe micuța insulă căreia amiralul Cristofor Columb avea să-i dea numele de San Salvador.

Pământ, dulce pământ! strigă ca un apucat bărbatul care coboară viforos din munții reci ai așteptării, ai pândeii sale însingurate pentru ceasul exploziei semi-nale atoatecreatoare. Solaritatea masculină trebuie să străbată mereu bezna feminină! Constat că e timpul să înfierbântăm puțin lucrurile: Pătulește toate *cânepiștile* întâl-nite în cale; dacă poți, sodomizează chiar și o gaură de șarpe! Un păcat comis din dragoste pentru Britneyspirsa ta valorează mai mult decât o faptă bună făcută fără dragoste. Un proverb ardelenesc, cules de același Lucian Blaga, spune răspicat: „De n-ar fi flăcăi pi lumi, ai vide feti nebuni”.

Nu e tot Freud aici? Ah, libidoul chiar și în pietre gemel...

„Tot se spunem și scriem noi este o băiguială în fața lui Dumnezeu” (Marin Sorescu). Acum vreo zece ani am scris, mă rog, într-o carte: „Nimic mai frumos pe pământ decât starea de trezie”. Dacă așa fi întrebat acum, în contextul celor discutate aici, aş răspunde suavisim cam așa: „Nu beat, ci întotdeauna îndrăgostit trebuie să fii!”. Să-ți placă: răsăritul soarelui, gân-guritul unui copil, *Proprietarul de poduri* dinescul Mircea ce-ți bate cu degete albe la geam, femeia de alături dobândită prin cununie creștinească, profesia pe care ai îmbrățișat-o, viața în general.

Secunda care sânt eu (eu, eu, eu, în niciun caz Arcadie Suceveanu!) este încli-nată să creadă că secretul fericirii este să faci numai ceea ce te pasionează. Orice activitate neînsoțită de bucurie sfârșește în uscăciune, chin și chiar boală. Umorul, detașarea, ironia și, mai ales, autoironia te înrudesesc cu zeii. Toate acestea vin, parcă, dintr-o aristocrație a spiritului, pe care atât de mult a fundamentat-o și a elogiât-o Friedrich Nietzsche. Când e vorba de Nietzsche, zice bunul gânditor Constantin Rădulescu-Motru, nu ajung epitetele. După unii, e nebun, după alții, geniu. Cel ce nu-și găsește lesne o justă apreciere, e mai totdeauna un cineva. Un pitic intelectual e bine pretutindeni: unde nu se poate ascunde un gândăcel? – Gigantii au nevoie însă de luptă pentru a străbate.

*** Din volumul *Descrierea Moldovei (mele)*, în curs de apariție.**

SUROGAT DE DIALOG

I.
Refuz să mor pe-altarul altcuiva.
Idolii voștri nu mă reprezintă...
Aceste mâini întinse, ce rup din viața mea,
Și-aceste guri... ce nu mai conținesc să mintă!

Refuz să scriu povestea altcuiva.
Pe mine alte focuri mă frământă...
Ce zic aceste minți de tinichea?
Cu ce se laudă că pot să mă înfrângă?

Halal! Găsiți-vă alt loc bun de joacă,
Eu sunt a Haosului fiică!
Ceea ce crezi că m-ar dezintegra,
Pe mine-n vaste 'nalturi mă ridică!

Eu am o altă lege...
Și port o altă soartă!
Din tot ce pot alege,
Aleg să ard
O dată!

II.
Ce vrei de la mine?
La ce te aștepți?
Aceste bălbăiri confuze
Nu-s ceea ce dorești.

Mai ești?

Aud cum urlă tigrii
În savana indiană
Și roiuri de viespi
Zumzăindu-le-n blană.
Și viforul de iarnă...

Timpul trece.
Tu?

Buzele mele...
Întotdeauna mincinoase
Îndrugă verzi și uscate,
Vorba-mi mieroasă,
Cu tăiș ca de coasă
Ți-o spune voalat:
Nu mă mai citești ca pe-o carte.

Hm... nu se mai poate?!

Inspir rotocoale de fum
Și-n patru minute te fac scrum.

Vrum vrumm?

Spre noapte...
Îmi iau tigrii
Și mă duc pe Marte.

III.
Eu vreau...
Două dintre cuvintele-mi favorite
Unite
În aceeași propoziție.
Preferata mea.

„De ce vreau?”
Ma întreabă vocea ta
Ciudată.
Sau era doar ecoul
Gândurilor mele?
(Cândva rebele,
Acum sparte
Precum inelele într-un lanț
Care s-a rupt)

Aud îngerul săritor în moarte
Al lui Stănescu
Cum îmi susură prostii în urechi,

Răspunsuri amăgitoare,
Lumești.

Își râde de mine
Cu-asemenea povești!

Îl alerg cu pliciuL,
În joacă.
Mi-a devenit de ani buni
Tovarăș de artă,
De vin, de compot
Și de... marmeladă.

Iarnă.
Deliruri prin zăpadă.
Miros de iarbă.
Vocea lui caldă.
(Care nu seamănă cu a ta)
N-aș vrea...

Simt cum îmi intră în piept
Ceva,
Ca un cui într-o șaibă,
Ca mărgelele-ntr-o salbă,
Ca un vis în REM:
Ideea mea.

„Vreau...
Pentru că trăiesc.
Vreau
Pentru că acesta este scopul vieții,
Să vrei...
Totul!”

Baliverne.

Era doar sămânța iubirii
Pentru vocea lui caldă.
Auzeam tot mai vag si mai departe
Glasul tau
Citind în sala goală.

Voilà.

ARDERI / fragmente /

I.
Noi doi ar fi trebuit să fim alții.
Să ne plimbăm prin alte lumi
Și să facem alte lucruri.

Să iubim alți oameni
Și să avem alte crezuri...
Noi doi ar fi trebuit să fim
Precum două linii paralele
Care, teoretic, se pot întâlni,
Doar în Infinit...

Atât.

Dar noi doi trăim în acest Univers.
Și suntem aceștia (nu alții).
Și iubim ceea ce iubim.
Și credem în ceea ce credem.
Și este bine...
Totul este bine...

Trăim în cea mai bună dintre lumile
posibile.
Parcă...
Sau nu!

În cea mai bună dintre lumile
posibile
Ne-ar fi ars pe rug.
Și, după aceea,
Ne-ar fi amestecat cenușa.

/.../

IV.
Motanul cu blană de aur
Locuia singur,
Cu păianjenii lui
Într-un palat făcut din abur
De fum, de vin
Și praful de stele
Al hainelor din cui.

Priveam printr-o lunetă fermecată
Acest castel întunecat...
Depart, într-un colț al minții mele,
Inaccesibil,
Ferecat
Cu lacăte de fier forjat.

Și, după cum spuneam,
Am intrat.
Motanul cu blana de aur
Mă privi încurcat:
Cine-a venit?
Cine-a 'ndrăznit?
O vrabie, de cinat?
Un păianjen, de păstrat?
Un intrus?
Vreun evadat?

Un evadat din lanțurile
Propriei conștiințe de sine.

Motanul și-a spus:
E cineva ca mine!
Cu-atât mai bine...

* * *
Al hainelor din cui
Praful de stele...
De fum, de vin și de parfum...
Într-un palat făcut din abur
Locuiam eu...
Cu motanul de aur.
Și cu păianjenii lui.

PLURALIA TANTUM

JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE (XXXI) de LEO BUTNARU

12.XI.1972

În noiembrie, pe la orele 5-6 seara, apa mării are un aspect de acuarelă așternută în strat subțire, subțire, abia cât să schimbe puțin aspectul colii albe de hârtie. Apoi, ca diversitate, relieful valurilor care vin, unul după altul, să-și depună petalele de spumă în palmele litoralului. Albul mișcător al înspumării te duce cu gândul la zăpada rostogolitoare, iarna, în fața lamei buldozerului. Soarele de culoarea aurului oxidat (de calitate... proastă) pare oarecum decupat din întregul peisajului: odată lipsit de strălucirea-i estivală, el aproape că nu comunică, nu „dialoghează” cu oglinda... învâlmășită a mării. În câteva locuri, șoseaua Nikolaev – Odessa se apropie atât de mult de mare, încât vântul așterne pe asfalt stropii sărați. Satele întâlnite în cale mi se par oarecum... pseudomarine. Aproape că nu se deosebesc de cele de câmpie.

Ți se creează impresia că Pablo Neruda și-a fixat, programatic, scopul să scrie despre cât mai multe lucruri ordinare. Fecund și talentat. Sau – invers. În *Odele elementare*, să zicem, sunt aproape convins că poetul nu și-a mai pus problema inspirației: a căutat, a insistat, a scris. A mers dincolo de aparențe, de utilitar, reușind să descopere partea implicit poetică a lucrurilor.

17.XI.1972

Ce m-a apucat să ajung foarte bun la așa-zisa pregătire de luptă? Las-o mai moale, tinere... (Dar poate că în aceasta nu e decât exteriorizarea inconștientului forțe a firii tale: ești bun... fără să-ți pui problema?)

18.XI.1972

Așadar, reîntors, ieri, la Tiraspol. Plouă. Pe stradă trec două autobuze care au prinsă la parbriz câte o tăblie cu inscripția „Excursie”. Mi-i trist: îi compătimesc pe excursioniști.

Probabil, sunt și eu un fel de excursionist, în această lume kaki, pe durata a doi ani... Ba nu, deja minus trei luni...

20.XI.1972

Eveniment, ce mai! – ieri, pentru prima oară în viață, am îmbrăcat o manta. Nu e deloc ușor să te obișnuiești cu o astfel de „împachetare” în postav gros.

23.XI.1972

În orașelul militar, după ora șase dimineța, nu mai vezi să cadă frunzele: ostașii care au în grijă curățenia

teritoriului scutură copacii, bat cu măturoaiele în crengi, forțând frunzele să cadă cât mai multe odată, nu pe rând, târăgănat, din vreme în vreme, când le vine lor... Bravii apărători-măturători nu vor să muncească de două ori pe același loc. Să fie curat! Ordine și gata! (Exagerata...). Jos cu poezia toamnei!

24.XI.1972

Îmi salut stăpâna la care stau în gazdă numai când vin la prânz sau când mă întorc, seara, de la serviciu. Îi spun doar „bună ziua” sau „bună seara”, pentru că nu țin minte să fi avut vreo ocazie să-i adresez și un „bună dimineța”. Când plecăm cu Nikolai la unitate, Galina Emelianovna odihnește încă. Dar, după ce-i spun un „bună ziua” sau „dobrii vecer”, dumneaiei îmi răspunde cu cel puțin o jumătate de oră de tura-vura, răstimp în care, cam blegește-politicos, dau din cap, aprobator, pe alocuri prefăcându-mă că mă mir, mă... mă... Nikolai e un interlocutor mult mai indicat: el chiar îi răspunde pe bune, dialoghează!

E ora 23.15. Aș vrea să mai citesc, să mai notez ceva, însă mă gândesc cu năduf că mâine trebuie să mă trezesc în zori, să plec la „cazărmiile albe” (...negre!), să dau „Deșteptarea!” batalionului. Mă calcă rândul pe mine. Număr orele care îmi rămân pentru somn, pentru că nu e deloc plăcut să umbli o zi întreagă pirotind, ca o curcă plouată (cu epoleți...). Mă cam plictisesc ácele și cadranul spre care privesc des. M-au plictisit și destui poeți care au scris versuri despre timp. *Sursum corda!* Chiar și în somn, în vis: Sus inima!

Care ar fi cea mai veche artă de pe lume? Conform *Bibliei*, chiar dacă nu vorbește despre artă, întâietatea i-ar reveni sculpturii. Că doar Domnul i-a modelat-sculptat pe Adam și Eva, nu? (După sculptură, a urmat... chirurgia cu... coasta...)

(Dar în Tiraspol există... sculpturi?... Uite, nu-mi amintesc dacă... Iar dacă există, sunt sigur că sunt cam stupide...)

28.XI.1972

Încep un nou caiet, ceva mai potrivit pentru obișnuitele-mi contemplații și note jurnaliere. Pur și simplu: „Pentru ce?” – o întrebare atât de laconică, însă... amplă, generatoare de teamă, timiditate, nehotărâre... Motive cunoscute celor care-și fixează pe hârtie unele dintre microevenimentele cotidiene. Sau chiar și absența acestora. Poate că ținând perspectiva unor mai consistente și extinse generalizări?... N-aș vrea să mă las înșelat de speranțe, fără a realiza, conștient, că o atare îndeletnicire devine parte componentă în studiul vieții. Contemplu, caut elementul (dacă nu și evenimentul!) neordinar pe lângă care e foarte lesne să treci, neobservându-l. (E costisitor în minus...)

La Lev Kasil am întâlnit un termen literar militarizat: *Literaturoobiazannii* (adică, supus serviciului literar).

Probabil, acesta ar fi modul potrivit de a-mi subordona cronologia sufletească; de a mi-o subordona unui atare serviciu (literar) benevol, în pofida serviciului militar impus. Nemodest, dar adevărat vorbind.

Ce câine bleg mai avem și noi (gazda, de fapt): de cum îmi schimb haina, nu mă mai recunoaște! Mârâie fricos, fără a ieși din cușcă. Alternanța dintre kaki și veșmintele civilității îl derutează. Să îmblânzesc javra, însă ea, bleaga, nu-mi prea cunoaște nici vocea (de civil). În genere, dacă vorbesc atât de puțin cu oamenii, de ce aş lungi vorba cu câinii?... Vorbe scurte: ordine militare de calitate îndoielnică...

2.XII.1972

Ultima lună a anului și patru luni de cătănie. Ieri – poli-gon, aplicații ce țin de punerea la încercare a psihicului. Celebra luptă antitanc. Din câte și cum explică maiorul (scund de statură) Somov, comandantul batalionului, ostașii se cam înfricoșează. Mă ofer să le demonstrez ce și cum, lucru învățat încă la Florești și repetat la Nikolaev. (Dar, recunosc, nu fără deloc eroicul gând că, Doamne ferește, marginile tranșeei în care stau întins s-ar putea surpa sub cele 11 tone de metal ale namiei...) Îmi amintesc aplicațiile de pe când eram cursant la Florești, după patru ani de facultate. Examen de stat. La militarie, firește. Celelalte, la ziaristică, aveau să urmeze peste un an. Comandam plutonul. Noaptea întreagă, am tot săpat fortificații, în draci, le-am camuflat cu brazde de iarbă. Atacul „inamicului” era prevăzut pe la ora 8 și mai părea să avem timp pentru a dejuna. Ne întindeam, cu baionetele, untul pe felia de pâine, dar, tâmpiții, au prins a ataca înainte de timpul de care știam noi. Să ne surprindă, adică, ce mai! Traserăm cât am tras cartușe oarbe, am aruncat grenadele „castrate”, iar tancurile au trecut peste tranșeele la fundul cărora ne cam tremura și nouă fundul pantalonilor bufanți; nu că pitiți, ci – întinși-șnur! Pâinea noastră cea cu untul întins pe ea – acoperită de țărâna împrăștiată de șenilele namilelor. „Ap’ să nu-i bagi în p... mă-sii?!”, făcu Hary Moraru necăjit, după care noi am adăugat numele căcăcioșilor mai mari care pusese ră la cale acest „război” cu niște bieți studenți-cursanți flămânzi...

Comandantul de campanie Korotkov – băiat blând. Locotenent major, ordinul „Krasnaia zvezda” („Steaua roșie”), pentru Cehoslovacia anului 1968... E fost suvorovist, adică – de la zece ani, viață cazonă. Fost elev-toboșar. Mai apoi, cursant. Cei din campania lor își placau tălpile cizmelor cu foi de nichel. E de imaginat ce fel de ritm băteau ei pe caldarâmul piețelor din Leningrad... (Milităroșenie exagerată, de a impresiona prin orice, inclusiv – prin tropăit... nichelat.)

Ținte aeriene. Machete de avioane lunecătoare pe fire de oțel. Plutonul a tras cu atâta râvnă și necruțare de cartușe, încât a retezat până și sârma destul de groasă. La urma urmei, nu era de datoria ostașilor să doboare tot ce ținea de țintele aeriene?

Comandantul diviziei – Barșatli. Vreun... turculeț? În această unitate și-au făcut serviciul poetul rus St. Șcipaciiov și... I.I. Bodiul, prim-secretarul...

Ce mai dotare cu boarfe! Două mantale (de serviciu și de paradă), patru rânduri de uniforme (de serviciu, de câmp și de paradă), căciulă, trei feluri de chipiuri, scurtă vătuită, două perechi de cizme, pantofi, lenjerie de vară și de iarnă, obiele (!), pelerină din foaie de cort căptușită cu cauciuc, trenți, o grămadă de epoleți, semne de distincție... Până să te descurci în toate, te prinde lehamitea...

Printre noii încorporați, repartizați în plutonul pe care-l comand – Pașkov, actor la teatrul din Tiraspol, absolvent al Institutului de Arte „Gavriil Musicescu” din Chișinău, Paciu – șofer bine instruit.

VA URMA

**MIRCEA CĂRTĂRESCU
NU STRIGA NICIODATĂ
AJUTOR
(POEME)
BUCUREȘTI
HUMANITAS, 2020**

VÂRFURI DE COMPAS

CĂRTĂRESCU, GENUINUL?

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

După cinci ani de la apariția volumului *Poezia* (Humanitas, 2015), o carte de final de etapă, în care sunt reproduse integral șase dintre cele șapte volume de versuri publicate până la acel moment – *Faruri*, *vitrine*, *fotografii* (1980); *Poeme de amor* (1982); *Totul* (1985); *Dragostea* (1994); *Cincizeci de sonete* (2003); *Nimic* (2010), rămânând pe dinafară, „din motive evidente”, poemul epic *Levantul* (1990) –, și la aproape trei decenii de la decizia de a nu mai scrie poezie, Mircea Cărtărescu, poetul, revine. Mai bine zis, revine autorul care preferă versul ca formă de exprimare, pentru că și *Orbitor*, și *Solenoid*, și *Melancolia* sunt scrise de un poet (poezia din proza lui Mircea Cărtărescu a fost remarcată în mai multe cronici și studii mai ample).

Aparent neașteptată, cartea *nu striga niciodată ajutor* (Humanitas, 2020) era, de fapt, anunțată de zece pagini din *Solenoid*, umplute cu „ajutor!” („cuvântul cel mai dureros ce-a străbătut vreodată laringele uman, făcându-l să plesnească în spută și sânge”), mărturie a zbuciumului trăit de „madreporul uman” în căutarea unei mântuiri. Din zbucium și suferință extremă se nasc (o mărturisește autorul însuși, într-un interviu acordat Svetlanei Cârstean) și cele o sută de poeme care alcătuiesc volumul recent. Nu în tipul de trăire poetizată constă surpriza pe care o aduce acest volum, ci în formula aleasă pentru a exprima emoția, o formulă care denotă – citez din prezentarea editurii – „o întoarcere la simplitatea și generalitatea poeziei genuine, imediate și emoționale, dezbrăcate de sofisticarea intelectuală și culturală din vechea sa poezie”. Este o formulă la care Mircea Cărtărescu se pare că adera public în 2017, prin discursul rostit la decernarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj (textul este intitulat *Poezia ca vârf al cunoașterii* și inclus, în 2020, în *Creionul de tâmplărie*): „Marii poeți din literatura lumii au fost poeți înainte de a fi scris prima lor poezie. Pentru că poezia nu este în primul rând o artă a cuvintelor, ci un fel specific, oblic și genuin, de a privi lucrurile, așa cum le privim în prima copilărie”. În carte, ideea este reluată în câteva versuri programatice: „arunc pe foc/ cuvinte mari/ ce trosnesc tembele/ de peste un secol/ imagini/ comparații/ parabile/ alegorii// arunc în foc/ fasoane și snobisme/ întorsături de frază/ remestecări/ de vorbe deja mestecate/ milioane de cărți/ ce imită alte cărți// arunc în foc/ izmeneala/ ipocrizia/ autorlăcul/ le găsești peste tot/ ieftine/ inflamabile”. Așadar,

nu o poezie a lui *cum* ni se propune, ci o poezie a lui *ce*. Destăinuitoare, emoționantă, intensă, nu și spectaculoasă ca formulă și imaginar.

La prima lectură, pentru cititorul obișnuit cu splendidele jocuri intertextuale și ironia demitizant-recuperatoare din poezia lui Mircea Cărtărescu, *nu striga niciodată ajutor* va fi o carte pe cât de derutantă pe atât de dezamăgitoare. Sunt confesiuni în care transpare melancolia, durerea, decepția provocatoare de depresie – toate, sentimente ale unui mare însingurat –, transpuse într-un limbaj de o transparență uluitoare. Despovărate de metafore, fără a mai fi construcții care au drept fundament faptul de cultură, poemele par să readucă în actualitate ceea ce Schiller numea *poezia naivă*, o poezie venind nu neapărat din spirit speculativ, livresc, din calcul, ci din sentiment, din revărsarea preaplinului sufletesc. Doar uneori, decantată, lăsând sentimentalul să se sedimenteze, poezia devine gnomică, enunțând adevăruri la care s-a ajuns după o trăire intensă a singurătății, a neajutorării, a imposibilității schimbării: „nu aștepta nimic de la nimeni/ cel mai puțin de la tine”; „frumusețea/ atârnă de lucruri/ fără alegere// tăcută// și limpede// frumusețea/ atârnă de lume”; „să nu trăiești mai mult decât tine însuși/ nu-ți supraviețui, n-are nici un sens”; „când toți/ îi iubesc/ pe toți// nimeni/ nu iubește/ pe nimeni”; „ziua/ tăcere// seara/ liniște”. Metafora se strecoară uneori pe neobservate, în poemele-reportaje, în formă de poantă care face să se șteargă granița dintre banal și dramatic: „fetița oierului/ stă pe treptele/ de scânduri putrede/ cenușii// fiecare floare de cui/ e ruginită”.

Retras în propria suferință, personajul poematic din *nu striga niciodată ajutor* (cred că nu comit un anacronism dacă îl numesc eu *liric*, pentru că la această ipostază a personajului din poezie revine Mircea Cărtărescu) își developează stările (altădată scrise cu cerneală simpatică), mai bine zis starea provocată de conștientizarea marii singurătăți la care este condamnat. Poezia devine astfel formă de terapie, iar prin repetițiile și enumerațiile care sunt valorificate din plin pentru a reda, asemenea primilor lirici, intensitatea emoției, își recapătă funcția incantatorie. Vedeți ritmurile ascendente din *nu mai sper, câte boabe de apă, viața e, posedat, să nu trăiești mai mult decât tine însuși, chiar și dacă totul sau prea mult*: „prea mult/ prea mult/ prea deodată/ prea confuz/ prea complicat// prea înșelător/ prea din toate părțile/ prea pe toate limbile/ prea

în toate vremile// scris/ citit/ văzut/ auzit/ pipăit/ gândit/ răzgândit// și ce știi?/ ce știi?” Grav și sentimental, fără a etala pretenții culturale, Mircea Cărtărescu pare să renunțe la tot ce au făcut în materie de artă poetică el însuși (în cărțile anterioare de versuri) și toți poeții optzeciști, nouăzeciști, douămiiști și postdouămiiști la un loc și readuce mărturisirea în poezie, restabilind una dintre funcțiile primordiale ale liricului – cea de a modula strigătele interioare ale ființei.

Întrebarea care apare însă după ce recitești noua carte a lui Mircea Cărtărescu este dacă aceste confesiuni sunt cu adevărat naive. Impresia este oscilantă: sunt și nu prea. În primul rând, există câteva inserturi ce par să-l deconspire pe poetul care nu scrie doar pentru a se elibera în confruntarea cu sentimentul acut al apropierei de moarte, ci și pentru a fi citit: „sunt singurul care-a venit/ la-nmormântarea mea/ și chiar eu/ nu plâng/ mă gândesc la ale mele// dar fiindcă pe vremuri/ m-am cunoscut/ în împrejurări/ cu care nu vreau să-mi plictisesc/ cititorul/ de-asta am venit/ să mă conduc pe ultimul drum”. Sau: „cititorule/ care cu scârbă/ pufnești/ la poemele mele/ de doi bani// îți dau întâlnire/ peste doar un secol// atunci/ n-ai să mai pufnești/ iar eu/ n-am să mai scriu versuri/ nici de un ban/ nici de doi”. Apoi, descoperim o serie de indicii ale unei intertextualizări continui, nu neapărat deliberate.

Corupt de poetica postmodernistă, cititorul anului 2020 ar putea observa că în *nu striga niciodată ajutor* sunt puse laolaltă a mai multe tipuri de discurs: de la lamentațiile neprefăcute ale premodernilor la retorica disonanțelor existențiale din poezia moderniştilor, la ludicul disimulador de tragic al neomoderniştilor, la demersul livresc al optzeciştilor și, în sfârșit, la poetica marginalului practică de cei care vin după '90. Scriitor al faptului de cultură, Mircea Cărtărescu, nici atunci când își propune să creeze o poezie a trăirii imediate, nu poate să facă abstracție de biblioteca lumii. De fapt, intertextualitatea a devenit felul său de a fi, straturile culturale ale formației sale se întrevăd palimpsestic chiar și în poemele în care referința culturală nu a fost nici pe departe în intenția autorului. Funcționând separat de planurile poetului, aceste conexiuni hipertextuale l-ar putea duce pe cititor la interpretări eronate. Dat fiind faptul că poemele din *nu striga niciodată ajutor* aparțin aceluiași poet care a scris și *Levantul*, *Poeme de amor* sau *Georgicele*, vreau să cred că exercițiul nu este cu totul gratuit.

De retorica înaintemergătorilor Văcărești sau a lui Conachi amintesc mai multe titluri din carte: *mi-e foarte greu acum; când iubești și ești iubit; nu-mi mai aștept decât propria moarte; tristețea nu mi s-a dus; mierla care-mi ciugulește; totul e zdrobit în mine; cu slabele mele puteri; nu mai am pentru ce trăi; am ajuns la ceas greu; nu vreau să mai fiu pe lume*. Zbuciumul existențial provocat de relația cu Providența (nenumită) este redat în maniera revoltaților psalmi arghezieni: „sunt sclav/ sunt posedat de stăpân /.../ n-am nici un drept/ nici să trăiesc/ nici să nu trăiesc/ nici să respir/ nici să nu respir/ nici să mor/ nici să nu mor// doar el are dreptul/ să mă omoare// datorita să mă omoare”. Frământările interioare sunt uneori exprimate prin jocurile (un ludic grav) lingvistice de natură stănesciană: „descărnez/ descărnarea// și-apoi// descărnarea/ descărnată/ o descărnez/ din nou”. Criza artistică este sugerată cu ajutorul „recuzitei” optzeciste: „mi s-a terminat și cafeaua/ de-acum am să somnolez/ și nici un poem/ nu va mai fi posibil// nici un poem al meu/ nici un poem al oricui”. Uneori, atenția poetului se îndreaptă către insignifiantul preferat de unii dintre nouăzeciști: „un gândac cu antene caraghioase de lungi/ pe draperia mea/ acum a trecut pe partea cealaltă/ nu-l mai văd// acum îl văd iar/ e pe perete// mă gândesc/ săracul/ nu știe că trăiește/ că e gândac/ că are antene// dacă nu l-aș vedea eu/ și nu m-aș gândi la el”. Profund existențialul este raportat la gestul cotidian (așa cum se întâmplă adesea la „mizerabiliști”): „singurătatea/ mă jenează/ ca o unghie ruptă// o săcâi/ trag de ea/ e acolo// o zgândăr/ agață/ îmi stă pe nervi”; „după ce pasta de dinți se golește/ tubul e aruncat la gunoi/ la fel și trupul/ golit de suflet”. O construcție palimpsestică e, până la urmă, și această carte a lui Mircea Cărtărescu, chiar dacă desfolierea straturilor livrești ale poeziei nu mai este programată, ci se produce independent de intenția autorului, nelăsând scriitura să-și recapete ingenuitatea.

nu striga niciodată ajutor este o carte care poate să placă (îndeosebi, cititorului mai puțin deprins cu poezia) în aceeași măsură în care poate să contrarieze (în mod special, pe cititorii profesioniști, cu pretenții). Textele te pot face să empatizezi cu eul care le populează sau, dimpotrivă, să persiflezi naivitatea acestuia. Dincolo de orice abordare, indiferent de perspectiva interpretativă, un adevăr rămâne imper-turbabil – prezența substanței lirice în cele mai multe dintre poeme. Lucru mare pentru poezia contemporană.

CONFERINȚE

DIASPORA FILOLOGICĂ,
ACASĂ

de NINA CORCINSCHI

Perioada pandemică ne-a schimbat tuturor ritmul de viață, prioritățile, calendarul de activități. Cei mai mulți am trecut pe *on-line*, în speranța că măcar așa putem păstra comunicarea, dialogul, schimbul de idei. Nefiind posibile deplasările, întâlnirile pe viu, am experimentat noi modalități de colaborare prin diverse platforme virtuale. Școlile, instituțiile culturale, centrele de cercetare, dar și oamenii de rând s-au racordat la exigențele experiențelor *on-line*. Astfel s-a putut ieși, măcar parțial, din impasul perioadei de criză și s-au putut crea și cristaliza noi proiecte. Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al MECC a organizat recent, pe Zoom, un ciclu de conferințe *Diaspora filologică*. Proiectul și-a propus o interacțiune la distanță cu filologi basarabeni notorii, stabiliți în afara hotarelor Republicii Moldova. O colaborare virtuală, care trebuia să ne pună în dialog conform unui scenariu prestabilit: prezentarea invitatului, susținerea conferinței pe o temă anunțată și dezbateră, schimbul de opinii cu cercetătorii Institutului, conectați pe Zoom. O experiență insolită, provocatoare, plină de surprize. Un dialog mediat de monitorul computerului și pus la grea încercare de meandrele imprevizibile ale procesului virtual. Dificultăți de conectare, dispariția sunetului, blurarea imaginii au fost ingredientele nelipsite la aproape orice conferință, provocând angoase, tensiuni, haz de necaz. Primele minute de verificare a conexiunii, de stabilire a grupului de participanți, de localizare a discuției erau uneori demne de scenariul unui film de comedie. După care cadrul se limpezea, vocile sunau armonios, circuitul de idei lua un curs coerent.

La final de proiect, pot spune că a fost nu doar o onoare, ci și – în pofida bruiajelor tehnice – o deosebită plăcere colaborarea cu personalitățile noastre din diaspora. Prima invitată, Luminița Bușcăneanu, doctor în filologie, conferențiar universitar, stabilită la Geneva, Elveția, ne-a vorbit despre *Simbolismul, arta conștiinței extreme și reconfigurarea sistemului de valori*. O expunere amplă, cu pasiune și rigoare academică. O parte dintre cei aflați în fața monitoarelor erau foști studenți sau colegi ai Luminiței Bușcăneanu de la Catedra de istorie și teorie literară a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”. Am trăit din plin emoțiile aflării în fața unui specialist doct, pasionat, cu vocație. Care este recuzita estetică a simbolismului, care a fost parcursul istoric al acestui curent, cum mai pot fi citați astăzi poeții simbolști români, care sunt

esențele tari ale poeziei lor – iată câteva probleme abordate în studiul Luminiței Bușcăneanu. Acesta va servi drept prefață la *Antologia de poezie simbolistă*, aflată în curs de apariție la Editura Gunivas. Tot de la Luminița Bușcăneanu am aflat câteva despre sistemul universitar elvețian, despre studenții de la Universitatea Populară din Cantonul Geneva, cărora invitata noastră le predă limba franceză.

O altă profesoară de la aceeași Catedră de istorie și teorie literară – devenită diasporă – este doamna Alina Tofan. Doctor în filologie la Chișinău și cu un doctorat în filosofie susținut la Universitatea din Leipzig, Germania, Alina Tofan confirmă un parcurs academic impresionant. La Chișinău a predat literatură universală și a cercetat, cu precădere, interbelicul nostru literar. Coordonarea unui volum despre Constantin Stere, cercetarea și editarea, împreună cu Alexandru Burlacu, a unui studiu despre scriitorii de la revista „Viața Basarabiei”, publicarea articolelor despre istoria literaturii și culturii române sunt doar câteva dintre realizările notabile ale Alinei Tofan la Chișinău. În Germania își desfășoară activitatea științifică la Universitatea din Leipzig și colaborează cu filologi de talie internațională, cum ar fi Klaus Bochmann, Heinrich Stiehler ș.a. Studiul acestora *Introducere în istoria limbii și literaturii române* a fost editat în 2018 la Cartier, în traducerea Alinei Tofan. Comunicarea invitatei noastre, *Imaginarul identitar basarabean din perspectiva (auto)exilului*, s-a axat pe destinul unei basarabence aflate în exil, Renata Lesnic, aproape necunoscută în mediul cultural românesc. Renata Lesnic este traducătoare, scriitoare și publicistă de limba franceză, autoarea romanelor *Aici vorbește Moscova* (1982), publicat cu susținerea lui Paul Goma, *Viața mea în roșu* (1995), *Rebela cu picioarele desculțe* (2005), *Mariée au KGB* (2010).

De la Alina Tofan aflăm că Renata Lesnic, vreme de trei decenii, a fost vocea francofonă a exilului anticomunist. A deconspirat crimele regimului sovietic. A colaborat, începând cu 1981, și la Radio Europa Liberă, unde a făcut cunoscute publicului din Occident opresiunile sistemului de propogandă sovietică asupra mijloacelor de informare în masă. Renata Lesnic e cunoscută și apreciată pentru lucrările despre URSS și Rusia contemporană. În 1982, traduce în rusă un fragment din *Patimile după Pitești*, de Paul Goma, apărut în „Continent”, revistă editată de disidenții ruși și tipărită la Berlin. Disidența antisovietică și antitotalitară a Renatei Lisnic e puțin cunoscută la noi,

la fel ca și valoarea literară a romanelor sale. Și-a scris cărțile dintr-o perspectivă *din interior* a martorului ocular și a victimei. Condiția autoexilului o aflăm în romanul *Viața în roșu*, cu subtitlul: *Pe cărările șerpuite ale Uniunii Sovietice o rebelă descultă luptă pentru libertatea sa*, în care reconstituie istoria vieții sale în URSS. Cartea este dedicată, printre altele, „Basarabiei mele natale, Moldovei de azi, al cărui pământ a fost scăldat în sânge în indiferența aproape totală a comunității internaționale...”.

Conferința Alinei Tofan ne-a convins că Renata Lesnic e un nume care se impune grabnic de a fi recuperat de critica românească actuală.

Cea de-a treia invitată a Institutului a fost Eugenia Bojoga, fosta noastră colegă de la Centrul de Lingvistică al Institutului de Filologie. Eugenia Bojoga, doctor în filologie, conferențiar universitar, este o personalitate cunoscută și apreciată de comunitatea academică internațională. Deși predă la marile universități ale lumii – este profesoară de lingvistică la Institutul pontifical Vatican și conferențiar la Universitatea „Babeș-Bolyai” –, nu uită de problemele stringente din Basarabia. În volumul *Limba română – „între paranteze”?* (Arc, 2013) operează o analiză amplă a funcționării limbii române în spațiul nostru postsovietic. Publică în revista „Contrafort”, din al cărui colegiu de redacție face parte. Participă la conferințe din Republica Moldova, la care am ascultat-o vorbind cu pasiune și amplă cuprindere academică despre opera lui Eugeniu Coșeriu. „Actualitatea și viitorul gândirii lui Coșeriu, așa s-ar fi putut numi comunicarea mea”, ne mărturisește doamna Eugenia Bojoga – după denumirea penultimului Congres internațional dedicat lui Coșeriu, la Lima, în Peru, în 2017.

Eugenia Bojoga a ținut o conferință impresionantă – de aproape două ore – despre receptarea operei ilustrului lingvist Eugeniu Coșeriu în ultimii trei ani în lume, în special în instituțiile cu care savantul a colaborat, în calitate de *visiting professor* și conducător de doctorat. Primul eveniment notoriu din străinătate – *First International Workshop on Critical Philosophy of Linguistics* – a avut loc la 4-7 iunie 2017, la Salamanca, Spania. Exegeți ai operei coșeriene din Elveția, Belgia, Germania, Japonia, Spania, România au plasat teoria coșeriană la intersecția dintre mai multe științe: lingvistică, filosofie, antropologie culturală, psihologie, sociologie, estetică etc., demonstrându-i viabilitatea științifică și eficiența în interpretarea faptelor de limbaj. În cadrul Congresului organizat

de Universidad del Pacifico și Pontificia Universidad Catolica del Peru, institutului cu care savantul a colaborat în anii '80-'90, la fel a fost dezbătută teoria lingvisticii integrale a lui Coșeriu, universalitatea și actualitatea acesteia pentru lingvistica generală, dar și pentru filologiile particulare din lume. Una dintre concluziile esențiale formulate în cadrul acestor reuniuni este că teoria coșeriană are în față nu doar prezentul, ci și, mai ales, viitorul, deoarece „reprezintă modelul etern de a face lingvistică pentru cercetătorii de pe toate meridianele globului”. Eugenia Bojoga a remarcat și eforturile basarabenilor în promovarea operei coșeriene: Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului „Eugeniu Coșeriu” (CISL), cu tema *Text – Co(n)text – Multiculturalitate*, ediția a XIV-a, organizat în zilele de 13 și 14 octombrie 2017, la Universitatea de Stat din Moldova (Chișinău), la care au participat, în calitate de coorganizatori, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava și Universitatea Națională „Yuri Fedkovici” din Cernăuți. Cercetătoarea ne-a povestit și despre inaugurarea Catedrei de studii umaniste „Eugenio Coseriu” la Universitatea din Montevideo (Uruguay) și a Catedrei de Studii Umaniste „Eugeniu Coseriu” de la Universitatea Națională din Cordoba (Argentina). Acestea și alte evenimente sunt omagii binemeritate aduse savantului de către comunitatea academică internațională.

Am anunțat-o pe invitata noastră că în 2021, un an centenar pentru Eugeniu Coșeriu, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” va dedica noua ediție a Conferinței internaționale *Filologia modernă: realizări și perspective în context european* operei ilustrului savant.

O altă invitată în cadrul proiectului *Diaspora filologică* a fost Georgeta Cislaru – un nume de rezonanță în mediul filologic francez. Este doctor habilitat în filologie, specialistă în semantică, analiza discursului, în studii contrastive și interculturale. Georgeta Cislaru este conferențiar la Université Sorbonne Nouvelle – Paris 3, unde predă disciplinele: Lingvistică, Semantică, Lexicologie, Analiza discursului, Lingvistică textuală, Enunțare.

Conferința *Dinamica procesului de textualizare* a fost o provocare de reflecție interdisciplinară – dinspre psiholingvistică și teoria textului – asupra datelor lingvistice și psihocomportamentale în procesul scrisului, asupra proceselor cognitive care au loc în creierul nostru când producem text. Gramatica textualizării, ne explică cercetătoarea, implică o viziune dina-

mică, procesuală, contextualizatoare asupra actului de funcționare a limbajului. Studiul de text produs presupune, pentru înțelegerea complexității acestuia, deciptarea *filozofiei* mecanismului de textualizare, disocierea uneltelor lingvistice ce asigură dinamica textului, cu toate salturile semantice, cognitive care se constituie pe parcurs. Studiul „unităților de performanță scrisă” (*bursts of language*) contribuie la înțelegerea interdisciplinară psiholingvistică, comunicațională a textului. Dar și la modul în care discursul asigură construcția socială, organizările comunitare. În cercetările sale, Georgeta Cislaru ne-a povestit că are colaborări cu psiholingviști, cu școli de analiză de discurs din Brazilia, care încearcă să evalueze cum se constituie discursul „de egalitate sau inegalitate” și cum contribuie acest discurs la segmentarea sau restructurarea societății.

Cea de-a cincea invitată a Institutului, Cristina Robu, e absolventă a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” și a unui doctorat la AȘM, cu teza *Dublul în literatură* (2018). Este doctor în filologie (specializarea Teoria literaturii), cercetătoare la Departamentul Études Françaises et Francophones, Indiana University, Bloomington, SUA. Cristina Robu a publicat numeroase articole axate pe literatura francofonă în reviste de profil din Republica Moldova, Franța, Canada, SUA, România. A colaborat la elaborarea volumului *Dicționar de francofonie canadiană*, coordonat de Corina Dimitriu-Panaiteșcu și publicat la Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în 2011. A avut stagii de documentare la Universitatea din Montréal, la Centrul de Studii Canadiene, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” (Iași), Universitatea Rennes-2 (Franța), Institutul Cultural Dartmouth (Hanover, New Hampshire, SUA) etc.

Cristina Robu a susținut conferința *O (scurtă) introducere în Medical Humanities* – o temă actuală și provocatoare în condițiile pandemice cu care se confruntă întreaga lume. *Medical Humanities*, explică cercetătoarea, nu este o disciplină, ci un domeniu de cercetare, care arondează științele umaniste domeniului medical. Boala, suferința, durerea, terapia sunt trecute prin filtrul conceptual și metodologic al disciplinelor umaniste, pentru a spori eficiența domeniului medical. Corelările sunt interdependente: investigarea științelor umaniste din perspectivă medicală și a conținuturilor medicale – din perspectiva științelor umaniste. Adoptând un parcurs interdisciplinar (care include medicina, artele, științele umaniste, științele sociale), Cristina Robu ne-a vorbit despre cum se construiesc narativ retoricile medicale ale bolii, ale suferinței, ale dizabilității, ale terapiei, exemplificând cu operele lui Molière, Dostoievski, Mihail Bulgakov, Marcel Proust, Marguerite Duras, Virginia Woolf etc. La fel de palpante au fost discuțiile care au urmat prezentarea: confruntarea ideologiilor în spațiul american, sistemul universitar din SUA, colaborările filologice din Indiana University.

În cadrul acestor conferințe, în pofida desincronizărilor de la început, pe parcurs s-a făcut simțită de fiecare dată apropierea, scurtarea distanțelor, comuniunea de idei. Diaspora nu a mai fost parte ruptă de cultura română, ci, dimpotrivă, integrată firesc într-o comunitate academică de reflecții și opinii. Am aflat cu ce se ocupă basarabenii noștri plecați în lume, care sunt proiectele lor de cercetare și am reconfigurat spațiul nostru academic cu noi experiențe și colaborări.

Le mulțumesc invitaților noștri pentru bunăvoința de a participa la proiectul *Diaspora filologică*, de a ne împărtăși din experiența lor de cercetare, de a fi împreună cu noi – uniți în cuget și simțiri, vorba poetului –, chiar și la depărtare de mii de kilometri.

Le mulțumesc și colegilor de la IFR „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” pentru „migrarea” lor în regim virtual și asigurarea dialogului. Grație Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale, conferințele s-au putut urmări și pe YouTube.

În semn de recunoștință și considerație pentru prestația lor academică în cadrul proiectului *Diaspora filologică*, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” le acordă invitaților Diploma de Excelență pentru Diasporă „PAUL GOMA”.

INCORECTITUDINI

TEORIE SI VANITATE (IV)

de ADRIAN CIUBOTARU

Dacă luările de atitudine prosovietice ale lui Otto Neurath, Rudolf Carnap sau, mai încolo, Imre Lakatos, Jerry Cohen, Michael Dummett, Donald Davidson ș.a. pot fi explicate prin simpatiile lor, în genral afișate, pentru utopiile stângii sau prin angajamente de altă natură decât cele pur doctrinare, ca în cazul lui William Malisoff, atunci susținerea politicii promovate de URSS de către personalități ca Albert Einstein sau Ludwig Wittgenstein pare nebunie curată.

Albert Einstein nu și-a declarat vreodată, în chip explicit, adeziunea la ideile propagate de Comintern. Dimpotrivă, autorul celor două teorii ale relativității a criticat, în dese rânduri, mai multe decizii ale Kremlinului. Totuși, în 1929, Einstein zice despre Lenin: „Admir în Lenin pe omul care și-a pus întreaga energie în slujba înfăptuirii dreptății, cu sacrificiul propriei persoane. Metoda lui nu o consider utilizabilă. Dar un lucru e sigur: Oamenii ca el sunt ocrotitorii și reformatorii conștiinței omenirii” (citată de N. Sesardić după S. Grundmann, *The Einstein Dossiers*, 2005). Observăm, împreună cu autorul cărții, că singurul reproș pe care i-l adresează savantul defunctului lider bolșevic este neadecvarea mijloacelor la scop: Einstein disociază figura lui Lenin de metoda acestuia, fără a le condamna moral pe amândouă. E același Einstein care, cu patru ani mai devreme, comentând culegerea de documente *Scrisori din închisorile rusești* (ed. A. Berkman, 1925), constata că, în Rusia sovietică, „cei mai buni, mai altruști dintre oameni sunt uciși pentru că influența lor politică este temută”.

Mai gravă, în cazul lui Einstein, nu este clemența cu care îi tratează pe organizatorii terorii roșii din URSS, ci faptul că nu vede o diferență calitativă între aceștia și cei care conduc destinele occidentalilor în epocă: „Nu vă închipuiți că oamenii din jurul dumneavoastră sunt diferiți și mai buni decât ce conduc un regim de teroare în Rusia!”, le spune marele fizician celor oripilați de veștile care parveneau din universul concentraționar bolșevic. Se produce aici o „normalizare” a răului, un procedeu folosit frecvent de toți propagandiștii regimurilor totalitare și care, azi, e folosit cu același succes de cei ce vor să submineze ideile liberalismului și sistemele care se întemeiază pe valorile liberale. Când un naiv sau un idiot îndoctinat cu teoria despre „statul fascist occidental” pune semnul egalității, de exemplu, între Churchill și Hitler, sau Stalin, el vrea să arate că Churchill, în fond, nu este cu nimic mai bun decât cei doi satrapi. Când o face un profesionist, cu rea-voință și într-un scop precis, el vrea să sugereze, dimpotrivă, că niciunul dintre cei doi despoți nu a fost mai rău, ca persoană, decât Churchill, excesele datorându-se doar contextului, conjuncturii, și nu vreunei deosebiri morale de fond. La prima vedere, este același lucru, dar e o aparență pur logică. Psihologic, cele două abordări aparent complementare acționează foarte diferit asupra oamenilor. Idiotul util culpabilizează Binele, exagerându-i gafele și erorile nepremeditate, pe care le pune pe același cântar cu faptele conștiente ale Răului, pe când manipulatorul abil diminuează culpele Răului, ambiguizând Binele.

Acum, e firesc să ne întrebăm: ce era și pe cine reprezenta Einstein și alții asemenea lui în atari intervenții publice sau private? Nu putea fi un idiot util, și nici un naiv, întrucât știa prea bine, spre deosebire de mulți alți intelectuali din epocă, ce se întâmplă în URSS. Pe de altă

parte, nu era nici propagandistul conștient al regimului bolșevic, întrucât tot el critica deschis metodele folosite de poliția politică sovietică. Răspunsul trebuie căutat, în cazul lui Einstein, ca și al atâtor altor personalități ilustre ale vremii, nu în ideologie, ci în niște prejudecăți personale. Prejudecăți care, în trufia geniului, trec drept judecăți raționale. Orbiți de propria importanță (indiscutabilă), de strălucirea propriei lor figuri, unii gânditori și savanți de primă mână obișnuiesc să crediteze cu adevăr orice părere și atitudine personală, inclusiv pe acelea care nu vizează domeniul lor de cunoaștere. Deseori, aceste prejudecăți nu sunt numai exerciții de logică, având o explicație mai curând psihologică. Același Einstein i-a asociat atât de strâns pe germani antisemitismului și rasismului, încât era încredințat că și după înfrângerea și reeducarea nemților, aceștia vor reveni, mai devreme sau mai târziu, la proastele lor obiceiuri și credințe (v. corespondența Einstein-Max Born, publicată în 1971 cu titlul: *The Born-Einstein Letters*). Nazismul a însemnat, pentru Einstein, nu numai război și genocid, ci și o jignire personală, o ofensă la adresa propriei sale umanități, culminația unui discurs care i-a exclus, secole la rândul, pe toți semenii lui din societatea civilizată, marginalizându-i ca cetățeni și înjosindu-i ca oameni. De aici, condamnarea morală și integrală, fără echivoc, a nazismului, ca ideologie și ca metodă, dar și ambiguitatea atitudinii față de regimul la fel de criminal al comuniștilor sovietici. Tot de aici, încercarea disperată de a găsi scuze și justificări pentru un regim care, cel puțin în teorie, nu-i discrimina pe oameni după originea lor etnică.

Lectura pasajelor din corespondența cu Born, în care Einstein caută o explicație a terorii staliniste în comploturile foștilor săi tovarăși de drum (1938), te lasă cu gura căscată. Fără a fi comunist, cel mai mare fizician al secolului trecut s-a desolidarizat mereu de cei care protestau împotriva represaliilor NKVD-iste (de exemplu, a refuzat categoric să condamne procesul înscenat lui Kirov) și s-a solidarizat cu cei care se implicau în tot felul de conferințe internaționale, paravane pentru propagarea ideologiei cominterniste. Un exemplu grăitor este Conferința pentru Pace Waldorf, la care a participat nu numai Einstein, ci și personalități ca Thomas Mann, Arthur Miller, Charlie Chaplin, Linus Pauling și Leonard Bernstein.

E adevărat că Einstein și-a recunoscut, cu trecerea anilor, o parte din greșeli, inclusiv prezența la Conferința Waldorf. Nu a făcut-o public, ci doar în privat, dar totuși a făcut-o. Frica de nazism, mai exact față de nazismul transistoric, întrucât de antisemitismul extrem al omului alb din Vest, a transpirat însă întotdeauna în Einstein care, alături de colegul său Kurt Gödel, eminent logician al secolului, insista, prin anii 1950, că în SUA, țara lor de adopție, se instaurează un „regim fascist”.

Spre deosebire de Einstein, Ludwig Wittgenstein nu și-a etalat niciodată considerația față de regimul stalinist, dar e foarte posibil că a avut-o și că aceasta a fost dictată nu doar de niște prejudecăți, resentimente sau dispoziții de moment, ci de o adeziune mult mai profundă și consecventă la acea mișcare socială și de idei care a culminat prin revoluția și, ulterior, prin teroarea bolșevică.

VA URMA

Foto de N. RĂILEANU

POETAE NOVI

SUNT UN ANIMAL CARE SÂNGEREAZĂ

de MARIA PILCHIN

CRISTINA HERMEZIU
ÎNTRE TIMP
ÎȚI VEZI DE VIAȚA TA
IAȘI
EDITURA JUNIMEA, 2020

Cel de-al doilea volum de poeme, *Între timp îți vezi de viața ta* (Iași, Junimea, 2020), semnat de Cristina Hermeziu este o excelentă carte de poezie, pe care citind-o trăiești un adevărat exod dintr-un contratimp al lumii recente. Lectura te extrage din universul bagatelei existențiale, configurând dimensiuni în care eul, oamenii, spațiile și timpul sunt supuse unei metamorfoze spirituale. Nesemnificativul capătă sens, lucrurile nu mai sunt de mică importanță. Este filtrul și instrumentarul poeziei.

EU

Vocea interioară mărturisește: „sunt un animal care-și ascunde sângele”, „sunt un fulger de sânge”. Pulsivitatea sangvină vine din „răurile de artere”. Corpul păstrează urmele lăsate de viață, „inima mea are riduri/ uterul meu are riduri/ sângele meu are riduri”. Intervine și decizerea de sine, urmată de transformările cele mai profunde, „am dat inima mea la câini” „în loc de inimă rădăcini”. Schimbarea lucrează până la distrugere, „târziu de tot/ trupul plesnește/ ca o pâstăie/ îndeajuns de coaptă”. Este explozia unor stări de mare tensiune umană, e corporalitatea sfâșiată de realitatea dură. Este devenirea

prin depășire, prin imperativul „de-constru-ieș-te-ți frica”.

TU

Tu este obiectul și subiectul erotic al poeziei. Fiindcă „iubirea se mulțumește cu mult”, intervine la un moment dat ruptura sau incapacitatea asigurării acelei multitudini/ totalități. Celălalt fuge, „ai fugit imediat la capătul lumii”, „capătul lumii e o gară”. Celălalt e „mon amour”, e nevoia de dragoste, de alteritate, de dialog.

OAMENII

Traiu și alături de alții, e printre alții: „unde se duc/ toți oamenii aștia din rer?” E întrebarea retorică a coexistenței. E fluxul uman care te prinde și te trage la vale ca un torent, e pulsul viu al orașului celui mare. E sistemul sangvin al urbei.

ÎNTRE DOUĂ CERURI

Locul în care se naște poezia este acolo unde „orașul așteaptă”. Este „orașul lumină” în care „turnul eiffel face tumbe ca hopa mitică”. Este locul în care mășcăricii și măștile nu lipsesc, „parisul se strâmbă la

mine/ cu grimasele miniștrilor săi/ mascarons mascarons”. E spațiul parizian în care descoperi „plămânii Parisului”, în care „lucrurile își arată muchiile clare” și te trimite la „les choses de perec”. Spațiul este marcat, este ocupat de individ, „arunc peste umăr/ o piatră un miez de pâine o vorbă”. Este orașul cu râul său, cu zburătoarele sale: „păsările ocupaseră malurile Senei”. Măiestrele readuc și un alt topos, cel al Iașului, „hulubii/ cu ochi de rubin”, „porumbei călători”. Regionalismul „hulubii” nu este întâmplător, el ne transportă de pe Sena pe Bahlui. Păsările Parisului sunt și păsările Iașului. Două ceruri ale unei vieți sau două vieți unite printr-un cer. Chiar dacă adesea „cerul e o cârpă de bucătărie/ după o zi/ cu mulți musafiri”.

TIMPUL

Durata nu e decât „un fir de timp”, o urmă a clipei pe retină, „cum vezi tu că vine el/ spre tine timpul”. E un panta rhei al zilei celei de azi, „s-au schimbat prețurile/ și unitatea de măsură pentru timp”. El însă nu trece neobservat, „nu avem decât timp/ nu avem decât carne”. E ceea ce pierdem și ceea ce ne rămâne, „din vorbă în vorbă/ din timp în timp”. Chiar dacă e sinonim al degradării, iar

„păpădiile sunt deja cărunte”, rămâne îndemnul „nu huli timpul!” Timpul e întregul, e unitatea.

SCRISUL CU SÂNGE

Poezia este o formă a intrării în timp și a salvării de timpul-deconstrucție. Scriitura conține interstițiile nespusului, „tot/ ce/ nu/ scriu/ e/ despre/ tine”. Ea se ascunde, „să nu pui poezii pe fb”, e minimalistă, ea conservează ceea ce ar putea fi pierdut altfel – „poezia/ arhivează/ o materie/ care n-a mai fost”. Uneori „scrisul se pedepsește/ cu moartea”, dar „între timp îți vezi de viața ta”.

Un volum discret în care poezia developează clipa prezentului, în care individul învață să trăiască timpul și spațiul, fără a suferi însă de nemăsurate și inutile ambiții. O carte care are forță, care îmbină spirit și trup, materialitate și fantezie într-un caleidoscop cromatic cu o multitudine de geometrii poetice. Cristina Hermeziu este, în acest sens, o distinctă voce lirică. Poetica interiorității – iată marca textelor ei, o poetică a sensibilității care știe să semnaleze cele mai mici valori, deosebiri și diferențe, nuanțe și semitonuri ale ființei și existenței. O carte-hemogramă!

CARTIER DE COLECȚIE | NOI APARIȚII

FLORIN IARU
OSPICIILE IMAGINAȚIEI

POEME ALESE DE LIVIA ȘTEFAN
CARTIER DE COLECȚIE NR. 27

„Mă feresc să spun că e unul dintre cei mai sau printre cei mai importanți poeți, nu pentru că n-ar fi, ci pentru că toți o spun și pentru că nu îl văd ca pe Iaru-pe-un-piedestal, ci pe Iaru ca om, și poezia lui pentru mine este umană, cu tot ce implică umanitatea: răzvrătire, istericale, mult râs, mici delicii-bijuterii, glume de prost-gust, pasiuni și regrete, o bătaie prietenească pe spate de trezește-te, bă, dracului!, ghidușii, cârdășii și complicități la care chiar te simți părtaș, chiar dacă nu ai trăit în niciunul dintre actele orchestrate – reale sau imaginate, dar mai mult reale. Mă face să simt că este o

butaforie inclusiv democrația, că realitatea pe care ne-am dorit-o ne-a înșelat amar, că ne rotim în același cerc al unei istorii din care nu pricepem nimic; știm cu toții că poezia poate demasca asta și trebuie să o facă.”

Livia ȘTEFAN

ILEANA MĂLĂNCIOIU
PESTE ZONA INTERZISĂ

POEME ALESE DE SIMONA SORA
CARTIER DE COLECȚIE NR. 28

„Trebuie să o poți urma pe Ileana Mălăncioiu în toate bolgiile infernale surprinse în cărțile sale, pe toate vârfulurile atinse în căutările sale, în toate gesturile radicale, în toate posturile antigonice (și agonice) în care a fost pusă, ca să înțelegi drumul de la «Pasărea tăiată» la «Urcarea muntelui». Cum de n-a căzut? mă întreb de foarte multă vreme, cu acea atenție – la viața și la scrisul ei – pe care doar presimțirea autenticității veritabile o poate suscita. Și cu o admirație neștirbită mai ales pentru transparența edificării de sine pe care am încercat să o descriu. Cum de cele două armături, cea oțelită și cea plumbuită, cea

de pământ și cea vizionară, au rezistat, suprapunându-se, până azi? Nu se știe, chiar nu se știe, se poate doar încerca, mereu de la capăt, pe cont propriu...”

Simona SORA

Cele mai mari probleme semantice însă, în spațiul lingvistic basarabean, le pune – evident, limbii standard – construcția adverbială *la moment*, care, în mod firesc, se referă la executarea și desfășurarea (foarte) rapidă a unei acțiuni și la oportunitatea acesteia. Așadar, în româna literară, locuțiunea adverbială *la moment* înseamnă, dacă e să recurgem la o serie de sinonime: 1. *fără întârziere/ neîntârziat; într-o clipă/ într-un moment; pe loc/ imediat; îndată/ pe dată; chiar acum; numaidecît* (pentru o și mai bună edificare aici a basarabenilor, menționăm și echivalentele lor rusești: *очень скоро; немедленно; моментально; сейчас же/ тотчас же*); 2. (prin extensiune) *la timp/ la vreme; atunci când trebuie; la momentul potrivit/ oportun* (rus. *в нужный/подходящий момент; вовремя*). Cu permisiunea dumneavoastră, reproducem mai jos, în acest sens, și un minidialog, sperăm, la fel de lămuritor:

– Ospătar, îmi aduceți și mie ce v-am rugat acum o oră?...

– *La moment* (= *imediat/ chiar acum/ numaidecît*).

Chelnerul însă ar putea răspunde și altfel (și mai lămuritor), dat fiind că dialogul nostru are loc într-un local de consum din Chișinău:

– *Сию минуту* (= *сейчас же*).

Ceea ce, la nivel de traducere, e cam același lucru. Peste încă o oră, iată că se arată și garsonul cu tava.

– Maestre, ai apărut *la moment* (= *la timp/ la vreme; вовремя*, cum ar veni în rusește), căci tocmai era să leșin de foame...

– Mă scuzați, platoul... e pentru masa vecină. Revin *într-un moment* (= *pe dată/ într-o clipă*), nu mai mult...

– Numai să nu mai dureze... o oră.

Cam așa ar trebui folosită această construcție gramaticală temporală: *la moment*. Dar iată că, de ani și ani, majoritatea basarabenilor țin să-i atribuie și înțelesul locuțiunii adverbiale *în prezent* = *în momentul de față, în zilele noastre; azi, acum, momentan*, care însă – nu e așa? – are o altă valoare temporală decît prima, una „efemeră/ de o clipă/ o secundă/ un minut”, nemaivorbind de faptul că se întrebuințează în alte contexte. Evident că *prezentul/momentul de față* exprimă o perioadă de timp (foarte) variabilă: de la o zi la câteva zile (= *azi/ în zilele noastre*), luni ori chiar mai mulți ani (= *în prezent/ acum/ în epoca noastră*).

Aici, dintre echivalentele rusești pentru aceste construcții: *на сегодняшний момент/ в настоящий момент/ на данный момент/ в данный момент/ в этот момент, на сегодняшний день* (apropo de calcul basarabean de structură „la ziua de azi”), *в данное время*, ne interesează îndeosebi locuțiunea *на сегодняшний/ данный момент*, care se traduce firesc prin (instruitul nostru cititor și scriitor își dă perfect seama, nici nu mă îndoiesc): *în momentul de față*, cu alte cuvinte, *în prezent, în clipa de față, acum, actualmente*, nu însă și prin: „la moment”. Or, tocmai acesta e unul dintre cele mai frecvente calcuri morfosintactice și semantice din limbajul basarabenilor, generalizat de mult: „*на (данный) момент* = *la moment/ pînă la moment*”, dar, probabil, și un caz de contaminare pe teren românesc.

Atunci însă cînd se vrea și există competență, se traduce în mod creator: „Я не удовлетворён тем, что достиг *на данный момент*” = Nu sunt mulțumit de ce am realizat *pînă acum* (subl. n. – V.G.)” (din internet) sau „Строительство четвертой

FILTRE

UN MOMENT (II)

de VALENTIN GUȚU

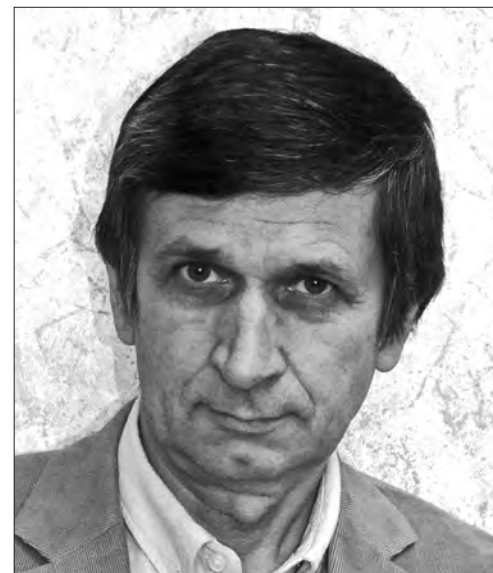
взлётно-посадочной полосы *на данный момент* на стадии планирования = A partra pistă *în momentul de față* se află în etapa de proiectare”, sau „Мой клиент *на данный момент* не отвечает на вопросы = Clientul meu nu răspunde la întrebări *în acest moment*”, sau „Одно из её любимых занятий *на данный момент* – это смотреть на себя в зеркало = Și unul dintre lucrurile ei preferate pe care le face *momentan* e să se privească în oglindă”, sau „Всё, что у нас есть *на данный момент* – это жертва, погибшая на месте преступления = Tot ce avem *pe moment* (= *în această clipă/ acum; n.n. – V.G.*) este o victimă, declarată moartă la fața locului”. De menționat că locuțiunea sinonimică din rusă, construită cu prepoziția *в*, se traduce la fel: „Ну *в данный момент* он на полу, в виде множества деталей = Păi... e în multe bucăți diferite pe podea *acum*”.

Pentru conformitate, permiteți-mi să citez (din internet) și câteva exemple doar în română, care exprimă – variat – această perioadă de timp (*prezentul/ momentul de față*): „Liiceanu: «Socotesc că *în clipa de față* (subl. n. – V.G.) Humanitas este cea mai bogată editură din România»” (www.agerpres.ro, 13 februarie 2020) sau „Care este cel mai popular film de pe Netflix *în momentul de față?*” (voxbiz.ro), sau „*În prezent*, apelurile video sunt peste tot, fiind sute de servicii online” (www.go4it.ro, 14 aprilie 2020), sau „Comunicarea e *acum* online, iar oamenii vor fi interesați mai degrabă de soluțiile la problemele/ pericolele imediate” (www.hotnews.ro), sau „Discursul lui Donald Trump despre situația din Iran a calmat *momentan* investitorii: Bursele continuă să „respire” și se îndreaptă spre noi recorduri” (www.zf.ro, 9 ianuarie 2020), sau „Cum pot să renunț la TV? Nu sunt în România *momentan*” (comunitate. orange.ro), sau „Persoana apelată nu este disponibilă *momentan*” (www.tpu.ro).

Din păcate, pentru toate aceste sinonime, la Chișinău se folosește – impropriu și abuziv – formula calchiată și clișeizată „la moment”/ „pînă la moment”, atît în presa scrisă, cît și în cea electronică, la radio și TV, în instituțiile de stat și cele particulare, de cultură și de necultură etc. Oriunde se simte nevoia stringentă de un cuvînt de umplutură sau de o ambiguitate sintactică, „la moment” iese în frunte ca... o formulă parazită (ce altceva ați crezut dumneavoastră?): „Peste 15 mii de persoane sunt în autoizolare, *la moment* (sic!) (recomandabil: *în acest moment/ în prezent/ în clipa de față/ momentan/ pentru moment/ acum*), în Republica Moldova” (protv.md, 14 aprilie 2020) sau „Ne pare

rău, *la moment* (sic!) (recomandabil: *momentan*) traducerea pentru această știre nu este accesibilă” (avriclimo.md), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *pentru moment/ deocamdată*) nu am convenit nimic” (agora.md, 4 iunie 2019), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *în prezent*) în instituție apa caldă este asigurată de boilerele electrice, care consumă o cantitate enormă de energie electrică” (www.faptebune.md, 1 martie 2020), sau „Iată care sunt comunitățile noastre *la moment* (sic!) (recomandabil: *acum/ în prezent/ în acest moment*)” (agrobiznes.md, 30 martie 2020), sau „Peste 55 000 de persoane fizice și juridice dețin *la moment* (sic!) (recomandabil: *în prezent*) una sau mai multe arme în Republica Moldova” (m.point.md), sau „Conform datelor oficiale, *la moment* (sic!) (recomandabil: *actualmente / astăzi/ în prezent*) sunt disponibile 1109 seturi de date deschise și 46 coordonatori (sic!) (corect: 46 de coordonatori) din partea autorităților publice centrale, responsabili de publicarea datelor deschise” (egov.md, 11 martie 2019), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *în prezent*), pe str. Petricani, segmentul străzilor: Mircești – șos. Balcani, se petrec (sic!) (corect/ recomandabil: *au loc*) lucrări de asfaltare, respectiv circulația rutieră este sistată pe tronsonul dat” (tv8.md, 9 septembrie 2017), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *pentru moment/ deocamdată*) – nimic nu este pierdut” (moldfootball.com, 5 iulie 2013), sau „Igor Dodon: *Până la moment* (sic!) (recomandabil: *până în acest moment/ pînă în prezent*) au fost depuse 34 de cereri, unele au fost examinate – altele se află în proces de examinare” (news.click.md), sau „*Pînă la moment* (sic!) (recomandabil: *pînă în acest moment/ pînă acum*) avem 11 concurenți electorali înregistrați în circumscripția națională” (www.facebook.com, 2 decembrie 2019), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *momentan*) nu suntem în țară” (999.md), sau „Această pagină nu este disponibilă *la moment* (sic!) (recomandabil: *momentan*)” (vasabi.md).

Ei, ce ziceți sau cum vă place (acest *moment critic*)?... Dacă v-a plăcut, mai băgăm câteva pilde de luat aminte, căci, de data aceasta, sînt dintr-o presă mai specială, una chiar culturală: „În lume, *la moment* (sic!) (recomandabil: *momentan/ în acest moment*), 43 de milioane de copii cu vârsta pînă la cinci ani [,] (sic!) (corect: fără virgulă) sunt deja supraponderali [...]” („Timpul”, 29 aprilie 2016, p. 4) sau „Pe durata anchetei, în privința învinușilor a fost dispusă măsura preventivă de obligare de a nu părăsi țara, *la moment* (sic!) (recomandabil: *în acest moment/ momentan*),

nefiindu-le aplicată vreo măsură preventivă” („Ziarul de gardă”, 31 ianuarie 2019, p. 4), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *momentan/ în acest moment*), în regiunea noastră avem vreo 20 de instituții militare care își proclamă puterea, niciuna nu se supune alteia, și noi, ca reporteri, trebuie să îi cunoaștem pe toți, să ținem cont de toți, să informăm despre toți” („Ziarul de gardă”, 14 februarie 2019, p. 8), sau „*La moment* (sic!) (recomandabil: *în acest moment/ momentan*), Rusia nu poate emite un act justițiar credibil, transparent și integru” („Ziarul de gardă”, 8 august 2019, p. 6).

Și, în fine, la desert, două exemple chiar din presa culturală: „(Sașko, cel care îl convinge prin șantaj să semneze angajarea ca agent de informare, este, *la moment* [recomandabil: *în acel moment*], conducătorul celei de bază a Societății Taras Șevcenko pentru conservarea limbii ucrainene [...]” („Sud-Est cultural”, nr. 3, 2018, p. 36) și „De departe cel mai emoționant moment a fost prezența lui Ion Mahu, de aceeași vârstă cu regele, ostaș al Armatei Române în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, care în 1941 a trecut Prutul pentru a lupta în Basarabia, *la moment* (sic!) (recomandabil: *în acest moment/ momentan/ în prezent*) președinte al Veteranilor de Război ai Armatei Române din Republica Moldova, inițiator și susținător al reabilitării cimitirului de la Țiganca” („Sud-Est cultural”, nr. 1, 2019, p. 82).

Încă o clipă însă, atentul meu cititor. Deoarece nu ți-a fost greu, sper, să înțelegi, în final, că locuțiunea adverbială *la moment* a reprezentat, într-un fel, *momentul-cheie* în canavaua textului nostru, rogu-te, nu uita nici de cratimă atunci cînd ai a face cu un cuvînt compus (ca cel de mai sus), nu ca cei (= autorii) de mai jos: „Ministrul delegat pentru Afaceri Europene a demisionat într-un moment [] cheie (sic!) pentru România” (newsweek.ro, 10 noiembrie 2018) sau „Premierul Republicii Moldova, Pavel Filip, a scris pe Facebook [,] (sic!) (corect: fără virgulă) că vizita FMI este un moment [] cheie (sic!) [] (sic!) (corect: cu virgulă) fiind prioritatea săptămânii actuale și a celei viitoare” (point.md), sau „20 de momente [] cheie (sic!) care au făcut din muzica românească ce este astăzi” (www.vice.com, 7 ianuarie 2020), sau „Patru momente [] cheie (sic!) pe care România le-a gestionat prost în calificările pentru Euro 2020” (www.theplaymaker.ro, 19 noiembrie 2019).

Dacă ai și pus – cel puțin imaginar – cratima acolo unde era necesar, eu pun tot acum un punct final acestor rînduri. În general, a fost totuși un *moment* plăcut, nu?...

Foto de Lia FAUR

VITRINA FRIGORIFICĂ*

de ȘERBAN AXINTE

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

ȘERBAN AXINTE (N. 1976, IAȘI) ESTE CERCETĂTOR ȘTIINȚIFIC LA INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ „A. PHILIPPIDE” AL ACADEMIEI ROMÂNE – FILIALA IAȘI, COLABORATOR LA MAI MULTE REVISTE CULTURALE: „OBSERVATOR CULTURAL”, „DILEMA VECHE”, „ASTRA”, „VATRA”. A PUBLICAT VOLUMELE DE VERSURI: „STAREA BALANȚEI” (EUROCARD, 1996), „PRAGURILE APEIRON” (OUTOPOS, 1999), „LUMEA ȚI-A IEȘIT AȘA CUM AI VRUT” (VINEA, 2006, 2015) ȘI „PĂPĂDIA ELECTRICĂ” (CASA DE PARIURI LITERARE, 2012), STUDIUL „DEFINIȚIILE ROMANULUI. DE LA DIMITRIE CANTEMIR LA G. CĂLINESCU” (TIMPUL, 2011) ȘI „GABRIELA ADAMEȘTEANU (MONOGRAFIE, ANTOLOGIE COMENTATĂ, RECEPTARE CRITICĂ)” (TRACUS ARTE, 2015). A COORDONAT, ÎMPREUNĂ CU LIA FAUR, VOLUMUL COLECTIV „CUM CITESC BĂRBAȚII CĂRȚILE FEMEILOR” (POLIROM, 2017). ESTE COAUTOR AL „DICȚIONARULUI GENERAL AL LITERATURII ROMÂNE” (COORD. EUGEN SIMION) (UNIVERS ENCICLOPEDIC 2004-2009). A PRIMIT PREMIUL USR – FILIALA IAȘI PENTRU POEZIE (2013) ȘI PREMIUL „LUCIAN BLAGA” AL ACADEMIEI ROMÂNE PENTRU CRITICĂ LITERARĂ (2013).

respirație asistată

m-am născut cu puțin timp înainte ca
la radio
să se difuzeze trei zile și trei nopți
concertul pentru vioară și orchestră de
beethoven.
mama a cumpărat discul electrecord
și l-a ascultat
până când cercul s-a făcut tot mai mic,
aproape cât puricele în care se strânge
o inimă slabă în fața emoției;
se făcuse târziu, târziu,
iar tu
așteptai
să împlinesc vârsta potrivită.

au trecut patruzeci de ani de atunci,
acum știu că fiecare amânare nu e alt-
ceva decât
respirație asistată.

trei tablete de nurofen forte

mama conduce dricul,
mama ne dă de pomană
pentru sufletul ei,
mama scrie pe un conț de masă
un necrolog și câteva acatiste
mama își ține singură
slujba de înmormântare,
trei zile la rând
a fost cu noi la priveghi;
sicriul mamei e așezat
– din motive lesne de înțeles –
la mine în cap.
groparii îmi bat cele patru cuie
în țeastă.
din capul meu
nimeni și nimic
nu poate să iasă
acum, după cele 40 de zile,
mama îmi tot țipă în urechi
să o las să plece.

nu-mi rămâne decât să iau
trei tablete de nurofen forte.

playmate

înainte ca mama să moară
am întrebat-o
dacă își revede firul vieții,

mi-a făcut semn din cap că nu;
am întrebat-o dacă realizează ce i se
întâmplă
mi-a făcut semn din cap că nu;
înainte de rigor mortis,
tata a aprins o lumânare pentru sufle-
tul ei
și alta pentru sănătatea mea, dar
a așezat ambele lumânări la morți.
mama a înțeles că nu trebuie să plece
singură.
în pofida oricărei logici,
mama a murit gravidă cu mine,
așa că nașterea mea la vârsta de patru-
zeci de ani
s-a dovedit
cel mai firesc lucru cu putință;
mi-a mai rămas ceva timp
să cresc, să cresc
în orice caz,
am lăsat în urmă o viață ca un lanț de
comoții
abia acum mă văd în carne și oase:
un bărbat înalt și frumos,
un veritabil playmate masculin
în noul pomelnic al familiei.

* * *
un sedativ puternic
mi-a relaxat mușchii feței

zece avioane de luptă
survolează spațiul meu
aerian,
în timp ce eu mă pregătesc

pentru următoarea
operație estetică.

* * *
aici,
între cleștii din pântecul mamei
e atât de mult aer,
râd, râd,
supradoză de oxigen.

nu simt deloc frică,
nimic nu depinde de mine.
în vortex,
sângele se preschimbă
în gaz.

mama plutește deasupra orașului.

vitrina frigorifică

ne-au spus:
lumina se va stinge pentru amandoi,
de atunci înainte
ne vom simți protejați.

te primesc în cutia mea,
lasă-mă să mă întind cât sunt de lung
în cutia ta,
ei atât or să vadă:

două păpuși făcând dragoste în vitrina
frigorifică.

dragă prietene,

înaintezi prin viață ca prin ulei,
ea trece prin abur și nu se desprinde,
mai are ceva să îți spună și vrea să
rămână aici,

încă patruzeci de nopți îți va suprave-
ghea insomniile

ea e acasă în respirația ta de acum,
e acasă în fumul țigărilor,
în berea la draft, da, da, da, nici moartă
nu mă las de fumat,
da, da, da,
cel care știe totul nu ar fi vrut să
oprească totul.

am copilărit în casa ta,
am băut peste măsură,
am fumat chiștoacele din sobă, fericiți
și liberi.

anihilator la maxim, după ce am înghi-
țit cu toții
otrava în doze mici;
tu n-ai spus nimic,
dar știai să citești pe chipurile noastre
anii ce vor urma;

ai căzut pe gânduri, ai căzut în ge-
nunchi,
te-ai rugat pentru clipa în care adevă-
rul te va lua prin surprindere;

ești gata,
după cele patruzeci de nopți
te vei prinde de mână, vei uita alfabetul.

unui tată

am crezut că dacă te spăl, te rad mai
trece din vinovăție
dar nu,
te-ai uitat la mine cu ochii celui care își
developează
pentru ultima oară filmul.

ai încredere în mine măcar acum
când deja ai murit, dar nu ai realizat

încă.

mi-am zis să scriu, să scriu, până se
termină foaia asta
o să se întâmple ceva,

să-mi privesc tatăl cu ochii celui ce
n-are încă amintiri
și să-mi fie teribil de frică
exact ca atunci când nimic nu depinde
de tine.

și pe hârtia asta cât ține îți cer iertare,
ai știut că nu trebuie să o îngropăm pe
ea în parcela din dreapta
ca să ai și tu loc.

cu tine, până la capăt în numele tău,

singurul demn să rămână în treime,
mai e cineva, dar vor mai trece ani
până să citească aceste rânduri.

uite, până acum nu am putut, nu am
putut să scriu
despre morții mei înfricoșători de buni.
și asta pentru că nu am datele necesare
supraviețuirii.

dacă vrei să mă spulberi,
rupe o păpădie de la marginea
drumului
și suflă!

* Din volumul „Scrâșnetul dinților”,
în curs de apariție la Editura Cartier,
în colecția „Rotonda”